JONATHAN SWIFT

ALÇAKGÖNÜLLÜ BİR ÖNERİ

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

İNGİLİZCE ASLINDAN ÇEVİREN:
DENİZ HAKYEMEZ

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

JONATHAN SWIFT

ALÇAKGÖNÜLLÜ BİR ÖNERİ

İNGİLİZCE ASLINDAN ÇEVİREN:

DENİZ HAKYEMEZ

Alçakgönüllü Bir Öneri
JONATHAN SWIFT
özgün adı: A MODEST PROPOSAL
ingilizce aslından çeviren: DENİZ HAKYEMEZ
editör: ALİ ALKAN İNAL
görsel yönetmen: BİROL BAYRAM
düzelti: BELGİN SUNAL
grafik tasarım ve uygulama: TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
istiklal caddesi, no: 144/4 beyoğlu 34430 istanbul
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

Genel Yayın: 1622

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüpanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüpanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamıyacaktır.

23 Haziran 1941

Maarif Vekili

Hasan Âli Yücel

Önsöz

Gelmiş geçmiş en büyük yergi yazarlarından biri olan Jonathan Swift (1667-1745) Türkiye'de en çok *Gulliver'in Seyahatleri* kitabıyla tanınıyor. Oysa Swift'in keskin zekâsının ve güçlü kaleminin belki de en güzel örneklerinden birini denemeleri oluşturur. Elinizdeki kitap hazırlanırken, Swift'in 1697 ile 1729 tarihleri arasında yazdığı denemelerden bir seçki yapıldı. Swift'in denemelerinin iki türlü okumaya elverdiği söylenebilir. Swift, İngiltere'nin ve İrlanda'nın temel sorunlarını, dini ve siyasal kurumlarda yozlaşmayı, aklın ayaklar altına alınmasını, haksız kazanç ve yoksulluğu hem nüktedan, hem de acımasız diliyle çözümlerken, tıpkı *Gulliver'in Seyahatleri*'nde olduğu gibi, insanlığın evrensel sorunları üzerinde duruyor. Söz konusu sorunlar da, Swift'in keskin eleştirileri de güncelliğinden hiçbir şey yitirmedi. Öte yandan bu denemeler, Gulliver'in yaratıcısının içinde yaşadığı dünyayı ve dönemin tartışmalarını tanımayı kolaylaştırır niteliktedir; bu yönüyle Swift'in denemeleri, tarihle ve felsefeyle, özellikle Aydınlanma düşüncesiyle ilgilenenler açısından ayrı bir önem taşıyor.

Aydınlanma düşüncesine öncülük eden filozoflardan Francis Bacon, kendilerine ilahi diye dayatılan düzenin karşısında başkaldıran insanı bir bilgi ağacına benzetiyordu; Swift ise bilgi ağacı olma kapasitesine de sahip insanın bir süpürge sopası seviyesine düştüğü durumları konu alıyor. İnsanlık ve kurduğu düzenler süpürge sopaları da ürettiği sürece Swift'in aklına ve mizahına da gereksinmemiz baki kalacaktır.

Deniz Hakyemez

Eksiksiz ve Gerçek Bir Öykü

Geçen Cuma Saint James Kütüphanesi'nde[1]

Antik Kitaplarla Modern Kitaplar

Arasında Yaşanan Çatışma

Kitapçıdan Okura

Aşağıdaki yazı, kuşkuya yer bırakmayacak biçimde bir önceki yazıyla[2] aynı imzayı taşıdığından, onunla aşağı yukarı aynı zamanlarda, başka deyişle l697'de, antik irfanla modern irfan üzerine o ünlü tartışmanın doruk noktasına çıktığı yılda yazılmış gibi görünüyor. İki grup arasındaki anlaşmazlığın yeniden alevlenmesinin nedeni, William Temple'ın bu konuda yazdığı bir deneme oldu; W. Wotton'ın bu denemeye bir yanıt niteliğindeki makalesine ek olarak basılan yazısında Dr. Bentley, Sir William Temple'ın yukarıda sözü edilen denemede saygıda kusur etmediği Aisopos ve Phalaris'e atfedilen yazarlık ustalığının boş inançtan öte bir şey olmadığını göstermeye çalışıyordu. Söz konusu ekte Dr. Bentley, şimdi Orrey kontu olan saygıdeğer Charles Boyle'un[3] yayımladığı yeni Phalaris baskısını sert bir dille eleştiriyordu; Bay Boyle, bu eleştiriye karşı engin birikimi ve nükteli, kıvrak diliyle bir yanıt yayımlayınca Dr. Bentley de bu yanıta oylumlu, uzun bir karşılık verdi. Bu tartışma sırasında kasaba halkı, Sir William Temple gibi kişilikli ve değerli bir zatın, yukarıda adı geçen iki saygıdeğer beyefendi tarafından kaba bir biçimde kışkırtılması karşısında hamle yapmamasına büyük ölçüde içerledi. Sonunda, tartışmanın kendiliğinden sonuca ulaşacağından ümit kesilince, St. James Kütüphanesi'ndeki KİTAPLARIN, bu anlaşmazlıkta kendilerini birinci dereceden taraf olarak görüp tartışmaya katıldıklarını ve çarpışmaya karar verdiklerini söylüyor yazarımız; ama elyazması, kör talih ya da kötü hava koşulları nedeniyle pek çok yerinden hasar görmüş olduğundan, zaferin hangi tarafa nasip olduğunu öğrenemiyoruz.

Burada, bütünüyle sözcük anlamıyla kullanılan kitap adlarını, belirli şahıslara gönderme yapıyormuş gibi anlamaktan kaçınması gerektiği konusunda okuru uyarmalıyım. Başka deyişle, Vergilius adını gördüğümüzde, bu adı taşıyan ünlü bir şair değil, bu şairin yapıtlarının basılı olduğu, deri kaplı bir ciltte toplanmış belli kâğıt desteleri aklımıza gelmelidir: Bütün öbür kitap adları için de aynı şey geçerlidir.

Yazarın Önsözü

Yergi öyle bir aynadır ki ona bakanlar orada herkesin yüzünü görürler de kendilerininkini görmezler; bu da şu yeryüzünde yergilerin pek etkili olmamasının, yergilerden çok az sayıda insanın gücenmesinin başlıca nedenidir. Ama yergiler büyük etkiler yaratsa da tehlike büyük değildir; uzun zaman boyunca edindiğim deneyimler bana yergilerimle kışkırttığım kişilerin öfkesinden hiçbir zaman çekinmemeyi öğretti: Çünkü öfke ve kızgınlık bedene güç verse de ruhu gevşetir ve onun bütün çabalarını zayıflatarak etkisiz kılar.

Güçlüklere katlanabilen beyinler olduğu gibi, sabun köpüğü gibi beyinler de vardır; bu ikinci türden beynin sahibi, bırakın evini en ekonomik biçimde idare edenlere özgü çekingenlikle o küçük birikimini düzene sokmaya çalışıp dursun; ama onu, beynini kendinden üstün kimselerin kamçısı altına sokmaktan alıkoymalı, çünkü böyle bir kamçı tek bir darbeyle, o haddini bilmeyen, köpükten beyni darmadağın edecektir; beynin sahibiyse sevgili köpüklerini bir daha ömrü billah bir araya toplayamayacaktır. Bilgi olmadan nükte ve zekâ, salt kremadan ibaret olduğundan, bir gecede toplanabildiği gibi, hünerli bir elin tek darbesiyle köpüğe, boş sözlere dönüştürülüp dağıtılabilir; krema ortadan kalktığında altından çıkanlar da domuzlara atılmaktan başka bir işe yaramayacaktır.

Eksiksiz ve Gerçek Bir Öykü vb.

Vakayinameleri ve yıllıkları dikkatle inceleyen herkes, savaşın gururun çocuğu, gururun da zenginliğin kızı olduğunun belirtildiğini görecektir. Bu savların birincisini doğrulamak güç olmayacaktır, ama insan ikinci savı öyle kolay kolay onaylayamaz; çünkü gururun babasının ya da annesinin, bazen de her ikisinin birden, dilencilik ve yoksunluk olduğu da ileri sürülebilir pekâlâ. Aslına bakacak olursak, insanların yoksunluk çekmedikleri zamanlarda ayaklandıkları pek nadirdir; istilaların yönü genellikle kuzeyden güneye, başka deyişle yoksulluktan bolluğa doğru çizilmiştir. Tartışmaların en eski ve doğal temellerini, arzu ve hırs oluşturagelmiştir; gururun kardeşleri ya da aynı gövdeye bağlı dalları olarak görülebilecek olsa da, bunlar hiç kuşkusuz yoksunlukla bağıntılı meselelerdir. Siyaset üzerine yazı yazanların dilini kullanarak bir örnek verecek olursak, ilk bakışta çoğunluğun iradesine dayanan bir kurummuş gibi görünen köpekler cumhuriyetinde, eksiksiz bir yemekten sonra devletin bütünüyle barış içinde olduğunu gözlemleyebiliriz; ama önde gelen köpeklerden biri büyük bir kemik kapıp da bunu belli bir azınlık arasında paylaştırdığında oligarşiyle, bütün kemiği kendisine sakladığında tiranlıkla karşılaşırız ki bu da sivil toplumda kargaşaya ve ayaklanmalara yol açar. Dişilerinden birinin karnı şişmeye başladığında gördüğümüz çekişmeler konusunda da benzer bir uslamlamadan yararlanabiliriz. Köpekler arasında ortak mülkiyet bulunduğundan (böylesi nazik bir konuda özel mülkiyetten söz etmek zaten olanaksızdır), kıskançlık ve kuşku alır başını gider; sokak cumhuriyeti açıkça, bütün vatandaşların birbirine düştüğü bir savaş devletine indirgenir; diğerlerinden daha cesur, daha önder ruhlu, daha talihli bir vatandaş, ödülünü kapıncaya dek bu durum böyle sürer. Bunun sonucunda da doğal olarak, mutlu köpeğe imrenen, öfkelenen, hırlayan pek çok köpek ortaya çıkar. Gene, istila amaçlı olsun, savunma

amaçlı olsun dış savaşa giren bir köpek cumhuriyetine bakacak olursak, hem nedenler hem de durumlar açısından aynı uslamlamanın geçerli olduğunu görürüz. Derecesi ne olursa olsun, yoksulluğun ya da yoksunluğun (gerçek olsun, bir kanıdan ibaret olsun, sonuçları açısından bu herhangi bir değişikliğe yol açmaz), saldırganın güdülerinde oynadığı rol, gurur kadar büyüktür.

İmdi, bu şemayı irfan sahibi, aydın bir devlete ya da cumhuriyete indirgediğimizde ya da doğrudan uyarladığımızda, bu kez silahlı iki büyük grup arasındaki anlaşmazlığın temel nedenini keşfetmekte ve her iki tarafın öne sürdüğü nedenlerin haklılığını değerlendirme konusunda yerinde çıkarımlar yapmakta güçlük çekmeyiz. Ama burada sözü edilen savaştaki müzakere konusu ve olaylar, aynı kolaylıkla çıkarımlarda bulunmaya ve bir sonuca varmaya el vermez, çünkü bu tartışma her iki gruptaki heyecanlı beyinler tarafından öylesine kızıştırılmış, şu ya da bu grubun varsaydığı gerekçeler öyle aşırıya kaçmış durumdadır ki, her iki grubun kulakları da uzlaşım yönündeki en ufak çabalara bile bütünüyle tıkalıdır. Söz konusu bölgede uzun zamandır yaşamakta olan bir ihtiyarın da doğruladığı gibi, ucu kitapların çatışmasına kadar varan bu tartışma ilk olarak Parnassos Dağı'nın iki tepesinden birini oluşturan küçük bir toprak parçası nedeniyle çıkmış; iki tepeden daha yüksek ve geniş olanı, duyduğumuz kadarıyla, uzun zamandır, hiçbir anlaşmazlığa yol açmaksızın, Antikler adlı sakinlerin, öbür tepeyse Modernler'in mülkiyetindeymiş. Ama bulundukları yerden memnun olmayan Modernler, Antikler'e elçiler göndererek kendilerine sıkıntı veren bu durumdan yakınmışlar; Parnassos'un Antikler'e ait kesiminin kendi topraklarının, özellikle de doğudaki toprakların manzarasını kapadığını söylemişler; bu nedenle bir savaş çıkmasını önlemek için bir almaşık önermişler: Antikler ya lütfen bulundukları yeri boşaltıp Modernler'in özveride bulunarak devredecekleri

alçak tepeye geçecekler ve yüksek tepeye Modernler'in yerleşmelerine göz yumacaklar ya da Modernler'in kazma kürekleriyle gelip Antikler'in tepesini uygun görecekleri yüksekliğe indirinceye kadar kazmalarına izin vereceklermiş. Bu öneriye Antikler, sırf lütuf göstererek komşuları olmalarına göz yumdukları bir koloniden böyle bir talebi hiç mi hiç beklemedikleri yanıtını vermişler. Oturdukları yere gelince, bu toprağın yerlileri olduklarını ve boşaltma ya da devretme gibi sözcüklerin kendileri için hiçbir anlam taşımadığını söylemişler. Kendi tepelerinin Modernler'in manzarasını kapaması hoş olmayan bir durum olsa da, Antikler'in bu konuda yapabilecekleri bir şey yokmuş; böylece Antikler, bu zararın (bu bir zarar olarak değerlendirilebilirse elbette), yüksek tepenin onlara sağladığı gölge ve korunma imkânlarıyla telafi edilip edilmediğinin yeniden gözden geçirilmesini istediklerini belirtmişler. Yüksek tepeyi kazmak ya da alçaltmak fikri ya delilik ya da düpedüz cehaletmiş; yüksek tepenin zemini bütünüyle kayalardan oluştuğundan, böylesi bir girişimin yalnızca kullanılan aletleri ve kalpleri kırmakla sonuçlanacağından, kayayı kırıp delmenin olanaksızlığından Modernler'in haberleri yokmuş herhalde. Bu nedenle Antikler, Modernler'e yüksek tepeyi alçaltma hayalleri kurmaktansa, kendi tepelerini yükseltmelerini salık vermişler; böyle bir girişime yalnızca izin vermekle kalmaz, büyük ölçüde yardım da ederlermiş. Modernler haksızlığa uğradıklarını düşünerek bütün bu önerileri öfkeyle karşılamış, işin eğrisini doğrusunu pek düşünmeden, kolaylarına gelen ve kendi önerileri olan iki çözüm yolu üzerinde ısrar etmişler. Böylece uzun ve uzlaşma tanımaz bir savaş patlak vermiş; bu savaş, bir yanda fikir ayrılığı, belli liderlerin ve müttefiklerin verdiği cesaret, öte yanda da onca bozguna karşın ordunun sürekli yenilenmesine olanak veren kabarık nüfus nedeniyle uzun süre devam etmiş. Bu tartışmada dereler kadar mürekkep akıtılmış; her iki tarafın kini de artmış. İmdi, irfan sahibi kişilerin yürüttüğü bütün

savaşlarda mürekkebin son derece önemli bir silah olduğu anlaşılmalıdır; tüy kalem adı verilen bir makine aracılığıyla, her iki taraftan da kahramanlar, eşit derecede hünerli ve şiddetli bir biçimde, düşmana sonsuz miktarda mürekkep fırlatabilirler; tıpkı *oklu kirpilerin* yaptığı gibi. Bu kötücül sıvı, kendisini icat eden mühendis tarafından mazı ve demir sülfat[4] denen iki maddenin birleştirilmesiyle oluşturulmuştur, acılığı ve zehri, savaşçıların dehasına tamı tamına uygun düşecek, aynı zamanda onları kışkırtacak derecede yüksektir. Antik Yunanlılar zamanında, bir çatışma sonrasında kimin utkuya erdiği konusunda anlaşmaya varılamayınca, her iki taraf da kendi bölgelerine yazıtlar asarmış; yenilgiye uğrayan taraf da kendi yazıtlarında, zafer kazananın kendisi olduğunu ilan edermiş (Antik dönemlere özgü bu övülegelmiş gelenek, son zamanlarda savaş sanatında yeniden benimsenmiş durumda); böylece bizim irfan sahibi savaşçı gruplarımız da, amansız ve kanlı bir tartışmadan sonra, bu kez kâğıt üzerine yazarak, kendi yazıtlarını hazırlamış. Bu yazıların büyük kısmında, tarafların kendi davalarında haklı oldukları belirtilir: Çatışmanın tarafsız ve eksiksiz bir biçimde aktarımı; yazıyı hazırlayan tarafın su götürmez zaferini nasıl kazandığının öyküsü. Bu yazılar dünyanın farklı yerlerinde farklı adlarla anılır: sav yazıları, tartışmalar, hukuki cevaplar, kısa özetler, yanıtlar, düşünceler, yorumlar, karşı yazılar, tekzipler. Bu yazılar ya da onların temsil edici sayfaları[5], gelip geçen okusun diye birkaç gün boyunca kamuya açık yerlerde asılı dururlar; sonra da içlerinde en kapsamlı ve büyük olanları, kütüphane denen belli depolara taşınarak kendilerine ayrılan bölüme yerleştirilir; kütüphanelere taşınan yazılara fikir kitapları adı verilir.

Savaşçıların ruhları bu kitaplara sızar ve kitaplar, yaşadıkları sürece bu savaşçıların ruhlarını yansıtır; savaşçı öldükten sonraysa ruhu, bilgilendirmek amacıyla bütünüyle kitaba geçer. En azından, yaygın olarak benimsenmiş fikir

budur; ama ben mezarlıklar için geçerli olanın kütüphaneler için de geçerli olduğuna inanıyorum; bazı filozoflar, *brutum hominis*[6] dedikleri belli bir ruhun mezar taşının üstünde dolaşıp durduğunu, ama beden çürüyüp toprak olduğunda ya da kurtların ve solucanların istilasına uğradığında kayıplara karıştığını ya da çözülüp gittiğini söylerler; öyleyse biz de toprak olmadıkça ya da kurtların istilasına uğramadıkça, her kitabın üstünde huzur bulamamış bir ruhun dolanıp durduğunu söyleyebiliriz; bazı kişiler birkaç gün içinde toprağa ya da kurtlara yenik düşerken, bazıları zamana çok daha uzun süre dayanıyor. Fikir kitapları, bütün kitaplar içinde en huzursuz ruhların dadandığı kitaplardan olduğundan, kütüphanelerde öteki kitaplardan ayrı bir bölüme kapatılagelmiştir; atalarımız, birbirlerine zarar verecekleri korkusuyla, fikir kitaplarını sağlam, demirden zincirlerle bağlayarak huzuru ve barışı korumanın temkinli bir davranış olacağını düşünmüşlerdir. Atalarımızı böyle bir tedbir almaya iten ilk olay şuymuş: Scotus'un yapıtları ilk ortaya çıktığında bir kütüphaneye götürülmüş ve özel bir bölüme kapatılmış, ama bu yazar kısa süre sonra kalkıp ustası Aristoteles'i ziyarete gitmiş; ikisi kafa kafaya verip Platon'u kıskıvrak yakalayarak yaklaşık 800 yıldır hiçbir tartışmaya yol açmadan oturduğu ölümsüzler arasındaki yerinden etmeye karar vermişler. Girişimleri başarılı da olmuş, istilacılar o günden bu yana hüküm sürmekteler, ama gelecekte huzuru ve barışı korumak amacıyla daha geniş çaplı bütün polemiklerin sımsıkı zincirlenmesi emredilmiş.

Konu üzerinde pek de fazla düşünülmeden alınmış olan bu kolaycı önlem sayesinde kütüphanelerdeki barış pekâlâ korunabilirdi, elbette son yıllarda yeni tür bir fikir kitabı ortaya çıkmış olmasaydı. Bu yeni tür, yukarıda sözü edilen irfan sahibi kişilerin yüksek Parnassos tepesi nedeniyle başlattıkları savaşı konu alıyor ve çok daha kötücül bir ruha sahip.

Bu kitaplar halk kütüphanelerine ilk kabul edildiklerinde, bunu fırsat bilip yetkili birkaç kişiye, çeşitli önlemler alınmazsa, bu kitapların gittikleri her yerde kargaşaya yol açacaklarını söylediğimi anımsıyorum. Her iki taraftan birer cildin, bir çift oluşturacak biçimde saklanması gerektiğini, böylece, iki zıt zehrin karışmasıyla kötücüllüklerinin birbirini yok edeceğini belirtmiştim. Görüldüğü kadarıyla kehanetim de, öğütlerim de bütünüyle yerindeymiş, çünkü geçen cuma kralın kütüphanesinde antik kitaplarla modern kitaplar arasında yaşanan korkunç çatışmanın nedeni, bu önlemin alınmasında ihmalkâr davranılmış olmasıydı. İmdi, herkes bu savaştan söz ettiğinden, kasaba halkının savaşın ayrıntıları hakkında bilgilendirilme beklentisi de böylesine yüksek olduğundan, bir tarihçi için gerekli bütün nitelikleri taşıyan ve iki tarafa karşı da mesafesini koruyan biri olarak, dostlarımın bıktırıcı ısrarlarına boyun eğip olayları eksiksiz ve tarafsız bir aktarımla kaleme almaya karar verdim.

Kraliyet kütüphanesinin, mert ve yiğit bir insan olan, ama daha çok insancıllığıyla tanınan bekçisi[7] ateşli bir Modern yanlısıydı; Parnassos konulu bir tartışma sırasında, yüksek tepedeki küçük geçidi koruyan iki büyük Antik'i[8] bulundukları yerden kendi elleriyle aşağıya atacağına ant içmişti, ne var ki bedeninin ağırlığı ve toparlaklığı yukarıya tırmanmasına engel oldu. Bu, Modernler arasında sıkça rastlanan bir özelliktir, çünkü kafalarının hafif olması, kuramsal açıdan çevik olduklarını ve çıkamayacakları hiçbir yüksek yerin bulunmadığını sanmalarına yol açsa da, uygulamaya geçtiklerinde arka taraflarının ve topuklarının kendilerini büyük bir güçle aşağıya çektiklerini görürler. Böylece, bedeninin talihsiz yapısı nedeniyle başarısızlığa uğrayan bekçi, Antikler'e büyük bir hınç beslemeye başladı; hıncını da Antikler'e düşman olan kitaplara her türden ayrıcalık tanıyarak, onları en güzel bölümlere yerleştirerek gösterdi. Antikler'den yana çıkma cesaretini gösteren bir kitapla karşılaştığında, onu karanlık bir köşeye kapıyor, en

ufak bir hareketinde kapının önüne koymakla tehdit ediyordu. Bu arada kütüphanedeki kitapların yerleri iyiden iyiye karıştı; insanlar kitapların yerlerinin neden bu denli karıştığı konusunda farklı görüşler geliştirdi. Bazıları bunu, Modernler'in rafından esen ters ve kötücül bir rüzgârın büyük bir toz yığını kaldırıp bekçinin gözlerine kaçırmasına bağladı. Başka bazı kişiler, bekçinin büyük bilginlerin kitaplarından çıkan kurtları alıp canlı canlı yuttuğunu, kurtlardan bazılarının bekçinin dalağına düştüğünü, bazılarınınsa kafasına tırmandığını, böylece bekçinin dalağının da, kafasının da işlevlerini gerektiği gibi yerine getiremediğini ileri sürdü. Bir başka grupsa, bekçinin karanlık koridorlarda geze geze aklını kaçırdığını, bu nedenle de kitapları yerleştirirken hatalar yaptığını, Des Cartes'ı Aristoteles'in yanına tıkıştırdığını, zavallı Platon'u Hobbes'la *Yedi Bilgin* arasına koyuverdiğini, Vergilius'uysa Dryden'la Withers[9] arasına sokuşturduğunu söylediler.

Bu arada, Modernler'i savunan kitaplar, aralarından birini seçip ona bütün kütüphaneyi gezme, kendi yandaşlarının sayısını ve gücünü saptama, onlarla fikir alışverişinde bulunma görevini vermişti. Bu ulak, kendisine verilen görevi başarıyla yerine getirdi ve elinde Modernler'e yandaş kuvvetlerin bir listesiyle döndü; toplam elli bin girdiden oluşan listede çoğunlukla hafif süvariler, ağır silahlı piyadeler ve paralı askerler vardı, ama piyadelerin silahları da, üstleri başları da genellikle pek acıklı durumdaydı; atlar büyük olmalarına karşın güçten düşmüş ve cesaretlerini kaybetmiş bir haldeydiler; gene de bazı askerler Antikler'le ticarete girişmiş olduklarından oldukça iyi donanıma sahiptiler.

Olaylar böylesine karışık bir durumdayken, sürtüşme gittikçe arttı; her iki taraf da saldırgan sözler sarf etmeye başladı. Baştan aşağı Modernler'in kapladığı bir rafa sıkışıp kalmış olan bir Antik, davayı hakça tartışmayı, böylece

uslamlama yoluyla önceliğin kendilerinde bulunduğunu göstermeyi önerdi; söz konusu yerde bulunmak onların hakkıydı, çünkü onlar çok uzun bir süredir oranın yerlileriydiler ve Modernler'e göre çok daha basiretli, çok daha antik, hepsinin ötesinde de çok daha erdemliydiler. Ama Modernler bu savların hiçbirini kabul etmediler ve (eğer ille de bunu tartışacaklarsa) kendilerinin Antikler'den daha eski bir tarihe sahip oldukları bu kadar açıkken[10], Antikler'in daha köklü bir geçmişe sahip olduklarını iddia etmelerini hayretle karşıladıklarını belirttiler. Antikler'de borçlu oldukları söylenen her şeyi reddettiler. Dediklerine göre, kendi yandaşlarından çok küçük bir kesimin temellerini Antikler'den aldığı doğruydu, ama büyük çoğunluk (özellikle de bizler gibi İngilizler ve Fransızlar) böylesi bir temellendirmeyi kabullenmeye tenezzül etmekten o denli uzaktılar ki, bugüne dek Antikler'le altı sözcüğü aşan uzunlukta bir konuşmaları bile olmamıştı. Modernler atlarını kendileri yetiştirmişler, silahlarını kendileri yapmışlar, giysilerini kendileri biçip dikmişlerdi. Bu sırada, tesadüfen bir üst rafta bulunan Platon, yukarıda anlatıldığı üzere pejmürde bir durumda, hastalıklı beygirleri bir deri bir kemik kalmış, çürümüş tahtadan ve paslı metalden silahlarla donanmış, paçavralara bürünmüş bu Modern savaşçılara bakıp gürültülü bir kahkaha patlattı ve en sevimli haliyle küfrü bastı; T— adına, onlara inandığını söyledi.

İmdi, Modernler kendi aralarındaki son görüşmede gizliliğe yeterince önem vermeyince, konuştuklarının düşmanın kulağına gitmesine de engel olamamışlardı. Üstünlük tartışmasını ilk ortaya atan Modern yandaşları, savaşa girmenin kaçınılmazlığını öylesine yüksek sesle vurgulamışlardı ki Sir William Temple onları duyuvermiş ve haberi hemen Antikler'e yetiştirmişti; bunun üzerine Antikler, dağınık müfrezelerini bir araya toplayıp savunmaya geçen mağdur taraf rolünü benimsemeye karar verdiler; bu davranışları bazı Modernler'in kendi yanlarına geçmelerini

sağladı; Antikler tarafına geçenler arasında bizzat Temple da vardı. Antikler arasında eğitim görmüş olan ve onlar arasında adı çok geçen Temple, Modernler arasında Antikler'in en çok sevdiği kişiydi; o günden sonra da onların en önemli savunucuları oldu.

İşlerin böylesine bunalımlı olduğu bir zamanda dünyevi bir olay patlak verdi. Geniş bir pencerenin üst köşesinde, yalayıp yuttuğu sayısız sinekten şişmiş kocaman bir örümcek yaşıyordu; sineklerin artıkları örümceğin sarayının girişine, bir devin mağarasının önündeki insan kemikleri gibi yığılmıştı. Örümcek, Modernler'in güvenlik sistemlerinden esinlenerek sarayının girişini parmaklıklarla çevrelemiş ve geçiş ücreti ödemeyi şart koşmuştu. Birkaç avluyu ardınızda bıraktıktan sonra, sarayının muhafızlığını yapan örümceği kendisine ayırdığı odalardan birinde bulabilirdiniz; bu odaların bütün avlulara bakan pencereleri ve bir kuşatma durumunda kolaylıkla saldırıya ya da savunmaya geçmeye imkân verecek kapıları vardı. Bu konakta örümcek, yukarıdan gelebilecek bir saldırıdan ya da aşağıdan gelebilecek bir süpürge darbesinden uzak, huzur ve barış içinde yaşayıp gidiyordu; bir gün kör talih, merakı yüzünden kırık bir camdan içeriye giren bir arıyı karşısına çıkarıverdi; arı içeriye girince şöyle bir çevreyi dolaştıktan sonra örümceğin kalesinin surlarından birine kondu; arının ağırlığını kaldıramayınca surlar temellere kadar çöküverdi. Arı üç kez girdiği yerden çıkmaya çalıştı; örümceğin sarayı da üç kez merkezine kadar sarsıldı. Bu korkunç sarsıntıları hisseden örümcek, doğanın miadını doldurduğunu ya da Şeytan'ın, emrindeki askerlerle birlikte, canına kıyıp midesine indirdiği binlerce kulunun intikamını almaya geldiğini sandı. Ama sonunda cesaretini toplayarak gidip neler olduğuna bakmaya, kaderiyle yüzleşmeye karar verdi. Bu arada arı da ağlardan kurtulmuş, uzakça bir kenara çekilmişti; kanatlarını temizlemekle, bedenine yapışan ağ parçalarından arınmakla meşguldü. Örümcek oturduğu

yerden kalkıp da kalesindeki derin yarıkları, yıkıntıları ve hasarı görünce aklını kaçırayazdı; deliler gibi bağırıp çağırmaya, küfretmeye başladı; her an patlamaya hazır bir hale gelinceye dek şişti de şişti. Sonunda arıyı görüp neler olduğunu tahmin edince (bu ikisinin daha önceden de birbirlerini görmüşlükleri varmış, bu nedenle birbirlerini tanıyorlarmış) — Seni küçük baş belası, dedi örümcek, seni sersem ….. çocuğu, burayı darmadağın eden sen misin? Gittiğin yere baksana kahrolası! (Şeytan hakkına!) Senin bozduklarını onarıp kıçını toplamaktan başka işim olmadığını mı sanıyorsun? — Aman ne de kibar konuşuyorsun dostum, dedi arı (artık bütünüyle temizlendiğinden vızıldamaya fırsat bulabilmişti). Senin şu köpek kulübesinin yanına bir daha yaklaşırsam iki olsun, sözüm söz; doğduğum günden bu yana hiç bu denli sıkıntılı bir duruma düşmemiştim. — Bana bak sersem herif, diye yanıt verdi Örümcek, düşman karşısında evimi boş ve savunmasız bırakmakla ailemizin çok eski bir geleneğini çiğneyecek olmasaydım, oraya gelip nasıl davranılması gerektiğini öğretirdim sana. — Dua et ki ben sabırlı biriyim, dedi arı, yoksa senin canına okurdum, ama görüyorum ki evini onarmak için sağ kalmaya ihtiyacın var. — Seni sefil serseri seni, dedi örümcek, senden her açıdan üstün olan birine karşı daha saygılı olman gerekir bence. — Aman, ne hoş, dedi arı, bu gerçekten pek hoş bir şaka; benim lehime sonuçlanacağı gün gibi açık olan böylesi bir tartışmada kendinizi üstün sanmanızın nedenlerini benimle paylaşmak lütfunda bulunur musunuz acaba? Bunun üzerine örümcek, bir savaşçı gibi şişinip sert bir tartışma ruhuna çok uygun düşecek biçimde, en içten küfürler ve öfke taşkınlıkları eşliğinde kendine göre, üstünlüğünün nedenlerini sıralamaya başladı; kulakları karşısındakinin yanıtlarına, itirazlarına bütünüyle kapalıydı. Kim ne derse desin, kendi söylediklerinin doğruluğuna sonuna dek inanıyordu.

Aslında, dedi, bir alçakla karşılaştırarak kendimi küçük düşürecek değilim, ama sen, kendine ait bir malı da, çocuklarına bırakacak bir şeyi de olmayan, evsiz barksız, avare göçebenin tekisin! Bu dünyada kanatlarından ve vızıltından başka hiçbir şeyin yok. Yaşamın doğayı talan etmene bağlı; tarlalarda, bahçelerde başıboş gezinip duran bir haydutsun sen; sırf haydutluk olsun diye menekşeyi de, ısırgan otunu da soyarsın. Oysa ben yerleşik düzene geçmiş, evcimen bir hayvanım; ihtiyacım olan her şey kendi içimde. Bu koca sarayı (matematik konusundaki engin bilgimi de göstermiş olayım[11]) kendi ellerimle, kendi içimden çıkardığım hammaddeyle yaptım.

Arı, en azından kanatlarımla sesimin taşıdığı önemi kabul etmene memnun oldum, dedi; öyle görünüyor ki uçma yetimle müziğimi Tanrı'ya borçluyum; Tanrı da, en soylu amaçlara hizmet etmeyecek olsalar, bu iki armağanı bana ihsan etmezdi. Gerçekten de tarlalardaki ve bahçelerdeki bütün çiçeklere, tomurcuklara konarım ben, ama aldıklarım onların güzelliğine, kokusuna, tadına en ufak bir zarar bile vermeden zenginleştirir beni. Bak, sana da, mimarlık, matematik gibi konulardaki becerine de söyleyecek lafım yok. Evini yaparken çok çalıştığını, kendine özgü yöntemler kullandığını bilmez değilim, ama ikimiz açısından da acıklı olan bir deneyim, kullandığın malzemenin işe yaramaz olduğunu iyice gösterdi; umarım bundan sonra yöntem ve sanat konusunda gösterdiğin özeni, dayanıklılık ve malzeme konusunda da gösterirsin. Başkalarına ihtiyaç duymamanla, kendi malzemeni kendin üretip işlemenle gururlanıyorsun; bir kâseyi, sırf içi sıvı dolu diye takdir edebilir miyiz, pek bilemiyorum, ama senin göğsünün içinde pislik ve zehir biriktirmiş olduğuna kesinlikle inanıyorum; bu kendine özgü sıvıları görmezden gelecek ya da hafife alacak olmasam da, her ikisi konusunda da dışarıdan yardıma ihtiyacın olduğunu sanıyorum. İçindeki pislikler, yaptığın evi aşağıdan gelecek süpürge darbelerine karşı koruyamıyor; yakaladığın sineğin

canını almak içinse bir öncekinin sana sağladığı zehre muhtaçsın. Kısaca bence asıl soru şu: Bunların hangisi daha soylu bir varoluştur? Pislik ve zehirden başka bir şeye dayanmayan tembel bir muhakeme gücüne, kendi kendini doğuran ve besleyen gereksiz bir gurura sahip olmak, sinek cesedinden ya da örümcek ağından başka hiçbir şey üretmemek mi, yoksa uçsuz bucaksız çiçekler ve seçenekler arasında uzun bir arayış, dikkatli bir inceleme, doğru bir yargılama ve yerinde bir seçmeyle evine bal ve balmumu götürmek mi?

Bu tartışmada hınç, öfke ve yaygara o boyutlara vardı ki aşağıda silahlarını kuşanmış iki kitap grubu, bir süre susup tartışmanın nereye varacağını beklemeye başladılar; çok uzun süre beklemelerine de gerek kalmadı: Çünkü kaybettiği onca zaman nedeniyle sabırsızlığa kapılan arı, yanıt beklemeksizin, örümceği patlamaya hazır bir hatip gibi öylece bırakıp dosdoğru bir gül bahçesine uçuverdi.

Bunun üzerine Aisopos sessizliği bozdu. Kendisi kısa süre önce insancıl kütüphane bekçisinin barbarca bir muamelesine maruz kalmıştı. Baş sayfası yırtılmış, sayfalarının yarısı fena halde tahrip edilmişti; bütün bunlar yetmezmiş gibi, bekçi, Aisopos'u o haliyle alıp Modernler'in kapladığı bir rafa sıkı sıkıya zincirlemişti. Bulunduğu yerde işlerin kızışacağını hemen anlayan Aisopos, bütün becerisini kullanıp art arda değişik şekillere girme yolunu seçmişti. Sonunda kendini eşek kılığına sokunca, bekçi de onu Modernler'den biri sanmıştı; böylece Aisopos, Antikler'in yanına kaçacak zamanı ve fırsatı yakalamıştı. Tam bu sırada örümcekle arının çekişmesi başlamak üzereydi; Aisopos, kendinden memnun bir hava içinde, tüm dikkatini bu olaya yöneltti; olay sonuçlanınca da yüksek sesle haykırarak bütün yaşamı boyunca, pencerede olanlarla raflarda yaşananlar kadar birbirine koşut ve uygun iki olay görmediğini söyledi. Tartışmacılar, dedi Aisopos, tartışmayı

en iyi biçimde sürdürdüler; söylenebilecek her şeyi söylediler; *artı ve eksileriyle* savlarını en güçlü biçimde dile getirdiler. Bizim tek yapmamız gereken, iki tarafın uslamlamasını alıp kendi tartışmamıza uyarlamak ve irfan sahibi arının pek güzel yaptığı gibi, her iki tarafın çabalarını ve meyvelerini karşılaştırmaktır; bu yolla elde edeceğimiz sonucun Modernler'le aramızdaki davaya bir çözüm getireceğine inanıyorum. Beyler, Tanrı aşkına, bütün o cakası, bilmişliği ve çelişkileriyle örümcek, Modernler'e herkesten daha yakın düşmüyor muydu? Öne sürdüğü bütün savlarda kendi adına olduğu kadar kardeşleri adına da konuşmadı mı? Kendi kendine yetmesiyle, üstün dehasıyla övünüyor; kendi içinden çıkardıklarını kendi dokumakla övünüyor; başkalarından yardım alma fikrini açıkça küçümsüyor. Sonra da sizlere mimarlık ve matematik konusundaki büyük yeteneğini sergiliyor. Bütün bunlara karşılık, biz Antikler'in yandaşı olduğuna inandığımız arı, Modernler'in üstün dehasını ya da icatlarını, ürettiklerine bakarak değerlendirecek olursak, onların bu iki meziyetiyle de gururlanmalarını haklı bulmakta güçlük çekeceğimizi söylüyor. Bütün kirli dolaplarını en usta yöntemler ve hünerlerle örtmeye çalışsa da, malzemesi (Modern beyinlerin hazım sistemi olan) bağırsaklarından çıkan pislik olduğu sürece, kişinin ortaya koyabileceği tek yapıt, olsa olsa bir örümcek ağıdır; bütün örümcek ağları gibi, bu ağın dayanma süresi de unutulmasına, görmezden gelinmesine ya da bir köşede gizlenmesine bağlıdır. Şahsen ben, Modernler'in dehasının, doğası ve özü örümcek zehrininkine eşdeğer olan ağız dalaşlarından ve yergilerden başka bir şey ürettiğini anımsamıyorum; her ne kadar kimseden yardım almaksızın, salt kendileri ürettiklerini iddia etseler de, bunları da örümcekle aynı yoldan, çağlarının haşaratı ve mikroplarıyla beslenerek gerçekleştirdiler. Antikler'e dönecek olursak, tıpkı arı gibi bizler de, kanatlarımızdan ve sesimizden başka bir şey üzerinde hak iddia etmiyoruz. Yüce göklerde süzülme gücümüzden ve dilimizden başka bir

şeyle övündüğümüz yok. Bunların dışında edindiğimiz her şeyi sonsuz çalışma ve araştırmayla, doğanın her köşesini tarama ve inceleme yoluyla edindik; Modernler'den farkımız, kovanlarımızı pislik ve zehir yerine balla ve balmumuyla doldurmayı yeğlemiş olmamızdır; böylece insanlığa en soylu iki şeyi, tadı ve ışığı bağışladık.

Aisopos'un bu uzun ve hararetli konuşmasının ardından kitaplar arasında çıkan patırtıyı anlatmakta sözcükler yetersiz kalır. Her iki taraf da, bu imalı konuşmanın altında yatanları anlayıp düşmanlıklarını ve kinlerini göz açıp kapayıncaya dek öylesine bilediler ki hemen oracıkta savaşa tutuşma kararı alıverdiler. İki grup da, subaylarının önderliğinde hemen kütüphanenin uzak köşelerine çekildiler; orada son durum üzerinden fikir alışverişinde bulunmaya, komplo planları kurmaya başladılar. Modernler liderlerini seçme konusunda ateşli tartışmalara tutuştular; birbirlerine düşmelerini engelleyen tek şey düşman korkusu oldu. En büyük anlaşmazlık süvariler arasında çıktı; Tasso ve Milton'dan Dryden ve Withers'a kadar paralı süvarilerin hepsi kumandayı ele almak istiyordu. Hafif süvari birliğinin komutası Cowley ve Despreaux'daydı. Okçuların başında Des Cartes, Gassendi ve Hobbes[12] gibi yiğit liderler vardı; bunlar öyle güçlüydüler ki oklarını atmosferin dışına atıp Evandros'unkiler gibi meteorlara ya da top atışlarında olduğu gibi yıldızlara dönüştürebilirlerdi. Paracelsus[13] karlı Rhaetia dağlarından, kötü kokulu kaplar atan bir süvari birliği getirmişti. Büyük önderleri Harvey'in[14] komutasında, farklı uluslardan oluşan kalabalık bir ağır süvari birliği gelmişti: Bunların bir kısmı ölümün silahı olarak bilinen tırpanlarla, bir kısmı ucu zehirli mızraklar ve uzun bıçaklarla, bir kısmı da vurulanı anında öldüren beyaz barutlu tüfeklerle donanmışlardı. Guicciardini, Davila, Polydore Virgil, Buchanan, Mariana, Camden ve başka subayların önderlik ettiği paralı askerlerden oluşan donanımlı piyade birlikleri vardı. Mühendislerin komutası Regiomontanus ve

Wilkins'teydi. Geri kalanlar Scotus, Aquinolu Thomas Aquinas ve Bellarmine'in yönetiminde, uzun boylu ve iri cüsseli olmalarına karşın silahtan, cesaretten, disiplinden yoksun askerlerden oluşan karmaşık bir topluluktu. En arkada da başını L'Estrange'in[15] çektiği düzensiz bir kalabalık bulunuyordu; bunlar üstlerinde ceketleri bile olmayan[16], önlerindeki bölükleri salt yağma umuduyla izleyen serserilerden ve ayaktakımından oluşuyordu.

Antikler'in ordusu sayıca çok daha azdı; Homeros süvarilere, Pindaros hafif süvarilere kumanda ediyordu; Oklid Eukliedes mühendislerin başıydı; Platon ve Aristoteles okçulara, Heredotus ve Livius piyadelere, Hippokrat ağır süvarilere önderlik ediyordu; artçı askerlerin safını oluşturan müttefiklerin komutasıysa Vossius ve Temple'daydı.

Her şey kaçınılmaz bir savaşa doğru hızla ilerlerken, kraliyet kütüphanesinde kendisine ayrılan genişçe yere sık sık gidip gelen Kader tanrıçası, doğruca Jüpiter'in yanına uçup her zaman doğruyu söyleyen tek tanrıça olduğundan, aşağıdaki iki grup arasında geçenlerin doğru ve aslına sadık öyküsünü ona anlattı. Jüpiter, büyük bir endişeye kapılarak konseyi Samanyolu'nda toplantıya çağırdı. Senato toplanınca onları neden çağırdığını açıkladı; onlara, kitaplar denen Antik ve Modern yaratıklardan oluşan iki güçlü ordu arasında kanlı bir savaşın patlak vermek üzere olduğunu, bunun da tanrıları yakından ilgilendirdiğini söyledi. Modernler'in koruyucusu Momus, onları savunan harika bir konuşma yaptı; Antikler'in koruyucusu Pallas da etkileyici bir konuşmayla buna karşılık verdi.[17] Senatodakiler kimden yana olacakları konusunda kararsız kalınca, Jüpiter kader kitabının kendisine getirilmesini emretti. Merkür hemen gidip geçmişte yaşanmış, şu anda yaşanmakta ve gelecekte yaşanacak olan her şeyin kayıtlı bulunduğu üç büyük cildi getirdi. Bu ciltlerin kilit tokaları iki kat gümüşle kaplanmış, ciltlerse tanrıların ziyafetleri için özel olarak yetiştirilen

hindilerin derisinden yapılmıştı; sayfaları yeryüzünde parşömen dediğimiz maddedendi. Jüpiter sessizce kararı okudu ve kimseye bir şey söylemeden elindeki cildi kapayıverdi.

Toplantı salonunun kapalı kapısının önünde Jüpiter'in sıradan işlerden sorumlu görevlileri olan çok sayıda küçük, çevik tanrı bekliyordu: Bu küçük tanrılar, Jüpiter'in aşağıda olup biten her şeyi belirleyen bakanlarıdır. Bunlar oradan oraya, hep bir arada, kervanlar halinde gidip gelirler, çünkü bir ucu Jüpiter'in ayak başparmağına bağlı hafif bir zincirle, kürek mahkûmları gibi birbirlerine bağlanmışlardır: Gene de bir haber iletirken ya da emir alırken, Jüpiter'in tahtına çıkan merdivenin en alt basamağından yukarı çıkamaz, onunla içi boş bir ağaç kütüğünün iki ucundan fısıldaşarak konuşurlar. Ölümlüler bu küçük tanrılara kazalar ya da olaylar adını verirler, ama tanrılar onlara ikincil nedenler adını takmıştır. Bu küçük tanrıların bir kısmı, Jüpiter'den emir alır almaz, hemen kraliyet kütüphanesinin çatısında bulunan küçük kuleye uçup orada kısa süre fikir alışverişinde bulunduktan sonra, kimselere görünmeden içeriye girdi ve aldıkları emir doğrultusunda iki grup arasındaki meseleyi çözmeye girişti.

Bu arada başlarına en kötüsünün gelmesinden korktuğundan ve sevgili çocukları Modernler'e hiç de güzel bir gelecek vaat etmeyen, antik dönemlere özgü bir kehaneti anımsadığından Momus, Eleştiri adındaki kötücül tanrıçanın oturduğu yerin yolunu tuttu. Eleştiri, Nova Zembla'da karlı bir dağın doruğunda oturuyordu; Momus onu mağarasında, midesine indirdiği sayısız kitaptan arta kalanların üzerine kurulmuş bir halde buldu. Eleştirinin sağında, babası ve kocası olan, ihtiyarlığı nedeniyle artık gözleri görmeyen Cehalet, solundaysa yırttığı kitap sayfalarıyla onu süslemeye çalışan annesi Gurur vardı. Hareketli, göz boyayıcı, kendine güveni tam ama hoppa, olduğu yerde dönüp duran kız kardeşi Fikir de oradaydı.

Fikir'in çevresinde Eleştiri'nin çocukları Gürültü ve Küstahlık, Ahmaklık ve Kendini Beğenmişlik, Olumluluk, Bilgiçlik ve Görgüsüzlük oynuyorlardı. Eleştiri tanrıçasının kedi pençelerine benzer pençeleri vardı; kafası, kulakları, sesi bir eşeğinkini andırıyordu: Ön dişleri dökülmüştü, gözleri sanki kendinden başka kimseyi görmüyormuş gibi içine doğru bakıyordu. Tanrıça kendi safrasından çıkan salgılarla besleniyordu; öfkesinin kaynağı olan dalağı öylesine büyüktü ki karnında çıkıntı yapıyor, çok dolgun bir memeye benziyordu; üzerinde meme uçları gibi görünen şişlikler bile eksik değildi. Bir grup çirkin canavar, açgözlülükle bu meme uçlarına yapışmış durmadan emiyorlardı; şaşırtıcı olan, bu şişkin dalağın, emenlerin kendisini tüketmesine meydan vermeden, onlardan daha büyük bir hızla büyümesiydi. Tanrıçam, dedi Momus, sadık inananlarımız Modernler şu dakikada amansız bir savaşa girmeye hazırlanırken, belki de çoktan düşmanlarının kılıçları altında uzanmış yatarken, burada böyle oturacak mısın? Onları yazgılarına terk edersek, bundan böyle bizlere kim kurban kesecek, kim sunaklar kuracak? İşte bu nedenlerle lütfen acele et, hemen Britanya adalarına git ve mümkünse onların yok olmalarını engelle; bu arada ben de tanrılar arasında yandaş toplamaya çalışacağım.

Momus, söyleyeceklerini söyledikten sonra yanıt beklemeden, tanrıçayı öfkesiyle baş başa bıraktı. Eleştiri büyük bir kızgınlıkla yerinden kalkıp böyle durumlarda âdet olduğu üzere bir tirad çekmeye başladı: Çocuklara ve aptallara bilgelik bahşeden benim (dedi Eleştiri); çocuklar ebeveynlerinden daha bilge oluyorsa bu benim sayemdedir; şık giyimli avareler siyasetçi, okul çağındaki delikanlılar felsefe âlimi kesiliyorsa bunlar benim sayemdedir; kuşkucular benim sayemde bilginin derinlikleri üzerinde tartışıp çıkarımlar yapabiliyorlar; kahve köşelerinde pinekleyenler, benden aldıkları ilhamla bir yazarın konusundan ya da dilinden tek bir şey anlamaksızın o

yazarın biçemindeki ince hataları saptayıp onu düzeltmeye yeltenebiliyor; gene benim sayemde toy delikanlılar görüşlerini, ellerine geçmesini beklemeden harcadıkları mirasları harcar gibi bol keseden harcıyorlar. Zekâyı ve bilgiyi, kurdukları imparatorluklarından alıp şiire aktaran, böylece onların adına kendini geliştiren benim. Şimdi üç beş haddini bilmez Antik mi bana kafa tutacak? Haydi gelin, görmüş geçirmiş ebeveynlerim, sevgili çocuklarım; sen de gel güzeller güzeli kız kardeşim; hemen savaş arabama binip sadık kullarımız Modernler'e yardım edelim; şu anda onlar bizim uğrumuza katlediliyor, buradan bile kokularını alabiliyorum.

Evcil kazların çektiği savaş arabasına binen tanrıça ve maiyeti, uçsuz bucaksız yerlerin üzerinden uçtular; Eleştiri, sevgili adası Britanya'ya ulaşıncaya kadar, uygun gördüğü yerlere elindeki güçten biraz serpti; ama özellikle kendi okulları olan Gresham ve Covent-Garden'ın üzerine geldiklerinde, kentin üzerinde uzunca bir süre durup saçmadığı lütuf, etmediği hayır duası bırakmadı! Sonra St. James Kütüphanesi'ne, iki ordunun kapışmak üzere bulunduğu savaş alanına geldi; savaş arabası üzerinde görünmeden, eskiden pek çok ustanın oturduğu, ama artık terk edilmiş olan bir rafa inerek iki ordunun durumunu gözden geçirmeye koyuldu.

Ama gözü Modern okçulardan oluşan bölüğün başındaki oğlu Wotton'a takılınca, analara özgü şefkat ve kaygılar zihnini ve yüreğini kemirmeye başladı; kader, tanrıçayla kimliği bilinmeyen, ölümlü bir babanın gizli gizli öpüşüp koklaşmasından doğan bu genç kahraman Wotton'a pek kısa bir ömür biçmişti. Wotton, annesinin gözbebeği olduğundan tanrıça yanına gidip rahatlatmaya, ona yardımcı olmaya karar verdi. Ama önce, tanrılar ve tanrıçalar arasında çok eski zamanlardan beri yaşatılmakta olan bir geleneğe uyarak şekil değiştirdi, çünkü tanrısal görüntüsü oğlunun

ölümlü gözlerini kör edebilir, duyularının kaldıramayacağı denli ağır gelebilirdi. Bu nedenle Eleştiri bir octavo[18] biçimine girdi: Bedeni beyaza büründü, lime lime olana dek kurudu, kurudu; kalın parçaları mukavvaya, ince parçaları kağıda dönüştü; tanrıçanın anne babasıyla çocukları da bu parçaların üzerine, kaynatılmış safra suyu ve kurumdan oluşan kıvamlı, kara bir sıvıyı harfler oluşturacak biçimde serpiştirdiler: Tanrıçanın başı, sesi ve dalağı biçim değiştirmeden olduğu gibi kaldı, derisi cilt yerine geçti. Büründüğü bu yeni kılıkla Wotton'ın en yakın arkadaşı Bentley'nin tanrısal tıpkısına dönüşen Eleştiri, Modernler'e yaklaştı. — Yiğit Wotton, dedi tanrıça, bölüklerimiz neden böyle bomboş durup bugün elimizde bulunan gücü ve fırsatı boşa harcıyor? Haydi, generalleri çağırıp onlara hemen saldırıya geçmelerini söyleyelim. Bunları söyledikten sonra tanrıça, dalağını emmekten patlayacak raddede şişmiş olan en çirkin canavarını alıp kimse görmeden oğlunun ağzına sokuşturdu; doğruca Wotton'ın kafasına giren canavar, bu yiğit kahramanın gözbebeklerini yuvalarından dışarıya uğrattı, ona çarpık, biçimsiz bir görünüş verdi ve beyninin altını üstüne getirdi. Eleştiri, pek sevdiği iki çocuğu Ahmaklık ile Kötü Davranış'a gizlice, Wotton'ın yanından bir an olsun ayrılmamaları emrini verdi. Böylece oğlunu ihtiyacı olabilecek her şeyle donattıktan sonra Eleştiri bir sis bulutu içinde kayboldu; kahramanımız da konuştuğu bu kişinin annesi tanrıça olduğunu anlamış oldu.

Kaderin belirlediği saat geldiğinde çatışma başladı; ama bu noktada sizlere olayları aktarmaya çalışmadan önce, başka yazarları örnek alarak ben de, böylesine ağır bir yükün altından kalkmaya yetmeyecek olsa da, fazladan yüz dile, ağza, ele ve kaleme sahip olmadığım için hayıflanmalıyım. Anlat bize Kader, tüm tarihe egemen olan tanrıça, sen ki savaş alanlarında ilk hamleyi yapansın! Süvarilerin başında olan Paracelsus, karşı taraftaki Galen'i kollayıp kargısını büyük bir güçle ona doğru fırlattı; kargı cesur Antik'in zırhını

delip geçti, ikinci formayı bir arada tutan iplere isabet edip kırıldı. ..... *Hic pauca* ..... *desunt.*[19] Yaralı önderi[20] kalkanlarının üzerine koyup savaş arabasına taşıdılar ..... *Desunt* ..... *nonnulla*.....[21]

Sonra büyük bir hiddetle ilerlemekte olan Bacon'ı gören Aristoteles, yayını eline alarak bu yiğit Modern'e nişan aldı, ama ok keskin bir vızıltıyla Bacon'ın kafasını sıyırarak gidip Des Cartes'ı vurdu; okun çelik ucu Des Cartes'ın kafasında hiç zorlanmadan bir delik açtı, deriyi ve mukavvayı delerek sağ gözüne saplanıverdi. Des Cartes duyduğu büyük acıyla ölünceye kadar kendi çevresinde dönüp durdu ve böylece Modernler'in bu yiğit okçusu çok güçlü bir yıldız gibi kendi girdabına yakalanarak can verdi. .... *ingens hiatus* ..... *hic in MS.*[22] ..... Homeros, süvari birliğinin başında, ancak kendisinin binebildiği, ölümlülerinse yaklaşmaya bile cesaret edemedikleri öfkeli atının üstünde düşman saflarına dalıp önüne gelen herkesi yere yıktı. Anlat bize ey tanrıça, yiğit Homeros'un hışmına ilk kurban giden ve son kurban giden kimler oldu? Karşısına ilk çıkan, ağır silahlarını kuşanmış Gondibert'ti[23]; iyi huylu atı hızından çok uysallığıyla, binicisi inmek ya da binmek istediğinde yumuşak başlılıkla hemen yere çöküvermesiyle ünlüydü. Gondibert, Pallas'a Homeros'u yenip zırhını üstünden atıncaya dek savaş alanını terk etmeyeceğine dair yemin etmişti[24]: Oysa bu çılgın savaşçının ne bu zırhı taşıyanı, ne de onun gücünü görmüşlüğü vardı! Homeros, Gondibert'i atıyla birlikte yere düşürdü, onları çamurların içinde debelenerek ezilmeye terk etti. Sonra da uzun cıdasıyla azimli bir Modern yandaşı olan Denham'ı[25] öldürdü; Denham'ın babası Apollon'un soyundan geliyordu gelmesine ama annesi ölümlüydü. Apollon, yere düşen Denham'ın göksel özelliklerini alıp onlardan bir yıldız yaptı, ama Denham'ın yeryüzüne bağlı olan ölümlü parçası çamurların içinde debelenerek can verdi. Sonra Homeros atının bir

tekmesiyle Sam Wesley'in canını aldı; o inanılmaz gücüyle Perrault'yu eyerinin üstünden alıp Fontenelle'in[26] üstüne fırlattı, ikisinin kafası büyük bir hızla birbirine çarpıp paramparça oldu.

Atlı kuvvetlerin sol kanadında parıltılı zırhı bedenine tamı tamına oturmuş Vergilius göründü: Hiç acele etmeden yürüyen bakla kırı atı onun yürekliliğini ve gücünü bir kez daha ortaya koyuyordu. Vergilius çarpışmaya değecek bir rakip bulmak ümidiyle karşı kanada göz gezdirirken, doru bir at üstünde devasa boyutlarda bir savaşçının düşmanın en kalabalık süvari taburundan ayrılıp kendisine doğru ilerlemekte olduğunu fark etti; atın hızının, çıkardığı gürültü denli yüksek olduğu söylenemezdi; gücünün son damlalarını hiç olmazsa tırıs gitmeye çalışarak tüketen bu yaşlı ve zayıf at, hızlı ilerleyememesine karşın bütün silahların birbirlerine çarpmasına, bu nedenle de korkunç bir gürültü çıkmasına neden oluyordu. İki süvari kargı atma mesafesine geldiklerinde, kimliği belirsiz yabancı konuşma talep ettiğini söyledi; miğferinin önündeki kapağı kaldırıp açınca, içinde güçlükle seçilebilen yüzün ünlü Dryden'ın yüzü olduğu anlaşıldı.[27] Yiğit Antik aynı anda hem şaşkınlıktan, hem de hayal kırıklığından öylece kalakaldı, çünkü Dryden'ın miğferi kafasından dokuz kat daha büyüktü; kafa, miğferin arka taraflarında neredeyse kaybolmuştu; ıstakozun içinde yitip gitmiş yenecek kısımlar, koca bir çadırdaki fare, Modernler'e özgü koskocaman perukaların içinde büzülüp kalmış o şık beyefendiler gibiydi; Dryden'ın sesi de görüntüsüne uyuyordu; uzaklardan geliyormuş izlenimi veren cılız bir sesti bu. Dryden uzun bir nutukla yüce Antik'i yatıştırmaya girişti: Ona atamız diye hitap edip karmakarışık bir soyağacı çözümlemesi yaptıktan sonra ikisinin aslında pekâlâ yakın akraba sayılabileceklerini açıkça gözler önüne serdi. Sonra da çekine çekine, aralarındaki düşmanlığa bir son verdiklerini göstermek üzere zırhlarını değiştokuş etmelerini önerdi. Vergilius, kendi zırhının altından ve yüz öküz

değerinde, Dryden'ınkiyse iyice paslanmış demirden olmasına karşın, bu değiştokuşu kabul etti (çünkü Çekingenlik tanrıçası görünmeden gelip Vergilius'un gözlerinin önüne bir sis bulutu çekmişti). Dryden, bu parıltılı zırhın içinde eskisinden de zavallı bir havaya büründü. Sonra atlarını da değiştirmeye karar verdiler; ama iş bunu gerçekleştirmeye gelince Dryden, Antik'in atına binmeye cesaret bile edemedi. ..... *Alter hiatus* ..... *in MS*[28]. Lucanus[29] güçlü kuvvetli, ateşli ama iyiden iyiye dikbaşlı, binicisini istediği yere sürükleyen vahşi bir atın sırtında savaş alanına giriverdi ve düşmanın ağır süvarilerini hatırı sayılır bir kıyımdan geçirdi; bu kıyımın önüne geçmek üzere ünlü bir Modern olan (ama para karşılığında savaşan) Blackmore, kargısını büyük bir hızla Lucanus'a fırlattı, ama kargı hedefine ulaşamayarak toprağa saplandı. Bunun üzerine Lucanus mızrağını fırlattı, ama bu kez de Asklepios[30] görünmeden çıkagelerek mızrağın yönünü değiştirdi. Lucanus, — Ey cesur Modern, dedi, anladığım kadarıyla sen tanrılar tarafından korunuyorsun, çünkü kolum beni daha önce hiç bu kadar yanıltmamıştı: Bir ölümlünün tanrılar karşısında ne gibi bir şansı olabilir? Bu yüzden, artık savaşmayı bırakıp birbirimize hediyeler sunalım. Böylece Lucanus, Black-more'a bir mahmuz, Blackmore da Lucanus'a atların başına takılan bir gem verdi. ..... Pauca *desunt.*[31] ..... Creech[32]: Ama Ahmaklık tanrıçası, bir bulut alıp onu silahlarını kuşanmış ve uçan bir ata binmiş Horatius biçimine sokarak Creech'in önüne bıraktı. Uçan bir düşmanla savaşma fikrinden pek hoşlanan Creech, tanrıçanın yarattığı imgenin peşine takıldı; onunla birlikte barış yanlısı ustası, okçu Ogleby'nin[33] yanına sürükleyinceye kadar bu imgeye tehditler yağdırdı. Ogleby, Creech'e silahlarını bırakmasını söyledi ve onu istirahate çekilmekle görevlendirdi.

Bu arada Pindar ———, ———, Oldham, ———, ve Amazon Afra'yı[34] öldürmüştü; çok çevik hareket ediyor,

düşmanlarına düz bir çizgi izleyerek değil de kavisler çizerek yaklaşıyor, sonra inanılmaz bir hız ve güçle saldırıyordu; böylelikle düşmanın hafif süvarilerini korkunç bir kıyımdan geçirdi. Bu olup bitenleri gören Cowley'in iyilik dolu yüreği sızladı. Cowley, haşin Antik Pindar'ın yeteneğine, hızına ve yöntemine, hatta atının gücüne elinden geldiğince öykünerek ona doğru ilerledi. İki süvari birbirlerine üç mızrak boyu yaklaştıklarında, önce Cowley mızrağını fırlattı, ama mızrak Pindar'ı ıskalayarak düşman saflarına daldı, kimseyi yaralamadan yere saplandı. Sonra Pindar, artık soysuzlaşmış olan günümüzde bir düzine askerin bile yerinden kaldırmakta zorlanacağı büyük ve korkutucu bir mızrağı kolaylıkla savurdu; yanılma nedir bilmez koluyla savurduğu mızrak, keskin bir ıslık sesi çıkararak havayı yardı; Modern Cowley, Venüs'ün verdiği kalkana şans eseri sığınmış olmasaydı, ölüm onun için kaçınılmaz son olacaktı. Bunun üzerine iki kahraman da kılıçlarını çektiler, ama Modern Cowley öylesine afallamış ve korkmuştu ki nerede olduğunu bile şaşırmış gibiydi; elindeki kalkanı düşürdü; üç kez kaçmaya yeltendi, üçünde de kaçamadı. Sonunda, ellerini yalvarırcasına açarak Pindar'a döndü ve tanrısal Pindar, dedi, canımı bağışla, atım da, silahlarım da senin olsun, arkadaşlarım sağ kaldığımı ve senin elinde tutsak olduğumu duyarlarsa sana çok para verirler. — Seni köpek! dedi Pindar, paran arkadaşlarında kalsın; leşin akbabalara, vahşi hayvanlara yem olacak. Böylece kılıcını kaldırıp kuvvetli bir darbeyle zavallı Modern'i ikiye ayırdı; Cowley'in üst kısmı yere, atların ayakları altına düştü; ürken atı da bedenin alt yarısını savaş alanı boyunca koşup uzaklaşırken üstünde taşıdı. Venüs, bu parçayı alıp[35] nektarla yedi kez yıkadı ve horozibiği dalıyla üç kez üstüne vurdu; deri yuvarlaklaşıp yumuşadı; dalın üzerindeki yapraklarsa tüy olup derinin üstünü kapladı; böylece Cowley'in alt yarısı bir güvercine dönüştü; Venüs de bu

güvercini alıp savaş arabasına koştu. ..... *Hiatus valde deflendus ..... in MS.*[36]

Bentley ile Wotton'ın Başından Geçenler

Gün sona ermek üzereyken, Modernler'in sayısız kuvvetlerinin büyük bir kısmı geri çekilmek üzereydi; bu sırada ağır silahlı piyadeler bölüğünden Bentley adında bir yüzbaşı öne çıkıp ilerledi; Bentley, Modernler'in en biçimsiziydi: Uzun boyluydu ama hiçbir alımlı ya da sevimli yanı yoktu; iri yapılıydı ama güçlü değil, oransızdı. Zırhı binlerce uygunsuz parçanın bir araya getirilmesiyle oluşmuştu; yürürken zırhından çıkan ses, Etezyen rüzgârı nedeniyle sallanan kilise kulesinin çatısından düşen kurşun levhanın çıkardığı sesi andırıyordu. Demirden miğferi eskimiş ve paslanmıştı; miğferinin önünde, gözlerini koruyan, açılır kapanır pirinç parça, Bentley'in soluğundan lekelenmiş, bakıra dönüşmüştü. Bentley'in ağzı, yalnızca metali bile çürüten bu soluğa değil, safra suyuna da kaynaklık ediyordu; Bentley ne zaman öfkelense ya da yorulsa, dudaklarından dikkati çekecek miktarda kötü kokulu safra suyu süzülürdü. Sağ eline bir harman sopası, sol eline de (hiçbir zaman silahsız kalmamak için, gerektiğinde karşısındakine saldırmak üzere) dışkı dolu bir kap almıştı.[37]

Böylece baştan aşağı silahlanmış olarak, ağır adımlarla Modern bölük komutanlarının görüş alışverişinde bulunmak üzere toplandıkları yere doğru ilerledi; şefler, Bentley'in çarpık bacaklarını, kambur sırtını boş yere gizlemeye çalışan, ama sonunda bu biçimsizliğe boyun eğip kendini ona uydurmak zorunda kalan zırhını görünce gülmeden edemediler. Generaller, Bentley'i sövüp sayma yeteneği nedeniyle aralarına almışlardı; hükümet içinde bu, kendi davaları adına pek yararlı bir hizmet işlevi görebiliyordu, ama öbür zamanlarda bu özelliğin yarardan çok zararı dokunuyordu, çünkü Bentley en ufak bir serzenişte, bazen

de ortada hiçbir neden yokken, yaralanmış bir fil gibi kin ve öfkeyle kendi liderlerine saldırmaktan çekinmiyordu. O anda Bentley'in içinde bulunduğu durum, gene böyle bir durumdu: Bentley düşmanın ilerlediğini görmekten büyük üzüntü duyuyor, kendi yönetimi dışında kimsenin yönetiminin tatminkâr olmadığını düşünüyordu. Modern generallere, büyük bir alçakgönüllülükle saygılarını sunarak onların bir dolandırıcılar ve aptallar ordusu, ... çocukları, kahrolası korkaklar, ne yaptığını bilmez kaz kafalılar, cahil köpekler ve sağduyudan yoksun alçaklar olduklarını anladığını belirtti; general olsa, bütün o kendini bilmez itlerin, yani Antikler'in şimdiye dek çoktan bu alandan silinip süpürülmüş olacaklarını ifade etti. — Burada aylak aylak oturuyorsunuz, dedi, ama ben ya da başka bir yiğit Modern, bir düşman öldürdüğünde, ganimete el koyacak olan şüphesiz sizlersiniz. Ama artık, esir aldığım ya da öldürdüğüm kişilerin silahlarının benim olacağını vaat etmezseniz, düşmana karşı tek adım atmayacağım. Bentley konuşmasını bitirince Scaliger[38] ona ters ters bakarak, — Vicdansız geveze! dedi, senin yalnızca kendi gözünde değerin var; tek bildiğin, akla, gerçeğe ya da ihtiyata hiç önem vermeden sövüp saymak. Mizacındaki kötücüllük, senin gözlerinde doğayı bile çarpıtıyor; irfan seni daha da barbar kılıyor; insanbilimleri üstüne çalışmaların seni insanlıktan daha da uzaklaştırıyor; şairlerin en çekilmezi olman yaltaklanmanı, bulanık, çirkef sözler edip durmanı, ahmakça davranmanı engellemiyor, öbür insanları uygarlaştıran sanatlar seni daha da kaba, daha da sapkın yapıyor; görgü kurallarından uygunsuz davranmayı öğreniyorsun; kibar konuşma örneklerinden öğrendiğin tek şey ukalalık. Üstelik başka hiçbir korkak, orduya bu derece yük olmamıştı. Ama umutsuzluğa kapılma; sana söz veriyorum, kazandığın bütün ganimetler senin olacak; gene de eline düşecek o değersiz leşin senden önce atmacalara ve kurtlara yem olmasını dilemeden edemiyorum.

Bentley, Scalinger'a yanıt vermeye cesaret edemedi; ama öfkeden ve ağzını dolduran safra suyundan boğulacak halde, büyük bir başarı kazanacağına yeminler ederek generallerin yanından ayrıldı. Giderken kendisine yardımcı olması ve arkadaşlık etmesi için sevgili Wotton'ını yanına aldı; bu karara uslamlama yoluyla mı, rastlantı sonucunda mı vardığı bilinmese de, Antikler'in ordusunun göz önünde olmayan bir bölüğüne saldırmaya karar verdi. Bentley ile Wotton, arkadaşlarının leşleri arasından geçerek kendi ordularının sağ kanadına ulaştıktan sonra, batan güneşin önünde iki gölge halinde, Androvandus'un kitabesi[39] artlarında kalıncaya kadar kuzey yönünde ilerlediler. Böylece düşmanın koruma kıtasına korku içinde yaklaştılar; bir yaralı ya da öbür savaşçılardan uzak düşmüş, silahsız uyumakta olan birini buluruz umuduyla çevrelerine bakınmaya başladılar. Yaradılışlarından gelen açgözlülük ve yoksunluk duygusu nedeniyle harekete geçen ve güç birliği yapan bu iki sokak köpeği, korkularına karşın gecenin karanlığında varlıklı bir Antik'i soymaya azimli, dilleri dışarı sarkmış bir halde, kuyruklarını indirerek hiç ses çıkarmadan yavaş yavaş sürünmeye başladılar; olup bitenleri izlemekte olan ay, bu iki suçlu kafaya nişan alıp gökyüzünden dik ışınlar fırlattı; Bentley ile Wotton, ayın ışıl ışıl yüzünü görünce ulumamak için kendilerini zor tuttular; biri çevreyi kolaçan ederken öbürü sürünün uzağında, tıka basa doymuş kurtların ya da uğursuz kuzgunların yarısını yiyip bıraktığı bir leş bulma umuduyla ovayı araştırmaya koyuldu. Böylece bu sevimli, sevgi dolu iki arkadaş, korku ve sakınganlıkla bir süre gezindikten sonra, uzakta, bir meşe ağacına asılmış pırıl pırıl iki zırh gördüler; zırhların sahipleri ağacın yakınında bir yere uzanmış uyuyorlardı. İki arkadaş aralarında kura çektiler; bu serüvene atılma onuru Bentley'e çattı; Bentley önünde Karmaşa ve Şaşkınlık olduğu halde yola düştü. Ağaca yaklaşınca uyuyanların, Antikler'in ordusundan iki kahraman, Phalaris ve Aisopos olduğunu

gördü; bu iki kahramanı haklayıp zırhlarını çalma fikri Bentley'in pek hoşuna gitti; harman sopasını Phalaris'in göğsüne yöneltti. Ama tam o sırada, ikisinin arasında bulunan Korku tanrıçası, sevgili Modern'imizi buz gibi kollarına alarak onu gördüğü tehlikeden uzaklaştırdı; derin uykuda olmalarına ve düş görmelerine karşın Antik kahramanlar tam o sırada uyanıvermişlerdi.[40] Çünkü Phalaris, düşünde beş para etmez bir şair bozuntusunun kendisini hicvettiğini ve boğasının içinde kendisini ateşe verdiğini görmüştü.[41] Aisopos'un düşündeyse, Aisopos Antik şefleriyle birlikte uzanmış yatarken ipini koparıp serbest kalan bir eşek onları ezmeye, tekmelemeye, suratlarına pislemeye başlamıştı. Bentley iki kahraman uykudayken onların zırhlarını kapmış olmakla yetinerek sevgili arkadaşı Wotton'ı aramaya koyuldu.

Bu arada Wotton, yapabileceği bir iş bulmak amacıyla uzun süre dolandıktan sonra ölümlülerin dilinde Helicon denen bir kaynaktan çıkan küçük bir dereye rastladı. Burada biraz durup dilini damağına yapıştıran susuzluğunu bu berrak suyla gidermeye karar verdi. Suyu, o saygısız elleriyle üç kez dudaklarına götürmeyi denedi; su her seferinde parmaklarının arasından akıp gitti. Wotton bu kez dereye doğru eğildi, ama dudakları kristaller gibi ışıldayan suya tam değecekken Apollon gelip kalkanını savaşçı Modern'le kaynak arasına sokarak dereye giden suyu kesti; böylece Wotton su değil, ancak çamur içebildi. Yeryüzünde Helicon kadar temiz ve berrak hiçbir kaynak bulunmamasına karşın, derenin dibinde balçık ve çamurdan oluşan kalın bir tabaka oluşmuştu; çünkü Apollon, Jupiter'e yalvararak kutsanmamış dudaklarla bu sudan içmeye kalkışanların ya da açgözlülük edip derenin suyunu kurutuncaya dek içmeye soyunanların cezalandırılmasını istemişti.

Wotton birden kaynağın başında iki kahraman savaşçının durduğunu fark etti; birinin kim olduğunu çıkaramadı, ama

kısa süre içinde öbürünün Antik müttefiklerinin generali Temple olduğunu anladı. Temple sırtını Wotton'a dönmüştü; savaşın meşakkatlerinden bir an için uzaklaşıp dinlenebilmek için buraya gelmiş, miğferine doldurduğu sudan içmekle meşguldü. Dizleri, elleri titreyen Wotton onu izlerken kendi kendine şöyle konuştu: Ah, ordumuzu darmadağın eden şu alçağı öldürebilsem, komutanlar arasında ne büyük bir üne kavuşurum! Ama onunla yüz yüze, mızrak mızrağa, yumruk yumruğa karşılaşmayı hangi Modern göze alabilir? Bir tanrı gibi savaşır o; Pallas ve Apollon da hep onun yanındadır. Peki ya annem? Eğer Kader'in bana söyledikleri doğruysa, ben gerçekten böylesine yüce bir tanrıçanın oğluysam, annem yakarışımı duysun ve bu mızrakla Temple'ı vurmamı, bir vuruşta onu cehenneme göndermemi sağlasın; ben de evime ganimetlerle yüklü, sağ salim ve utkuya ermiş olarak döneyim. Bu yakarışın ilk kısmını duyan tanrılar Wotton'ın annesiyle Momus'un kahramana yardım etmesine izin verdiler, ama Kader ters bir rüzgâr göndererek yakarışın ikinci kısmını uçurup duyulmaz kıldı. Wotton mızrağını başının üzerinde üç kez ileri geri salladıktan sonra olanca gücüyle fırlattı; annesi Eleştiri tanrıçası da Wotton'ın kolunun gücüne güç katmıştı. Mızrak havayı yararak Temple'a kadar ilerledi, ama tam o anda başka yöne dönüveren Antik savaşçının yalnızca kuşağını sıyırarak yere düştü. Temple mızrağın kendisine değdiğini hissetmediği gibi yere düştüğünü de duymadı: Wotton, mızrağını bu kadar büyük bir kahramana fırlatıp karşılığında yara bere almadan ordusuna dönebilmenin onuruyla yetinebilirdi, ama Apollon böylesine kötücül bir tanrıçanın yardımıyla fırlatılan bir mızrağın su kaynağını kirletmesine çok öfkelendiğinden ————, 'in kılığına girerek yavaşça Temple'ın yanındaki öbür kahramana, genç Boyle'a sokuldu; ona önce mızrağı, sonra da mızrağı atanı gösterdi ve genç kahramandan bu hareketin cezasını vermesini istedi. Tanrıların kendisine

ortaklaşa verdikleri zırhı kuşanmış olan Boyle[42] hemen, korkudan tir tir titremesine karşın kaçmaya girişen düşmanının peşine takıldı. Yaşlı efendisinin Libya ovalarında ya da Arap çöllerinde avlanmaya ya da sağlığını korumak üzere koşmaya gönderdiği genç bir aslan, dağlardan gelecek bir kaplan ya da öfkeden gözü dönmüş bir yaban domuzuyla karşılaşırım umuduyla çevreyi tararken, anırıp durarak kulaklarını tırmalayan bir yaban eşeğine rast gelirse, pençelerini bu değersiz kana bulamaktan tiksinecek olsa da, o aptal orman perisi Yankı'nın hiçbir zaman doğru karar vermeyi beceremeyen hemcinsleri gibi bire bin katarak, Philomela'nın şarkısından bile daha büyük bir hevesle tekrarladığı bu gürültüden son derece rahatsız olduğundan, ormanın onurunu kurtarmak amacıyla bu uzun kulaklı, tantanacı hayvanı avlar kuşkusuz. Böylece Wotton kaçtı, Boyle kovaladı. Ama Wotton ağır silahlar taşıdığı ve pek de çevik olmadığı için giderek yavaşladı; bu sırada Wotton'ın sevgili arkadaşı Bentley, uyuyan iki Antik kahramandan kaçırdığı ganimetleri yüklenmiş olduğu halde ufukta göründü. Bu yeni geleni dikkatle gözleyen Boyle, kısa süre içinde arkadaşı Phalaris'in kendi elleriyle kaplayıp parlattığı miğferiyle zırhını tanıdığından, Wotton'ı kendi haline bırakıp öfkeden çakmak çakmak olmuş gözleriyle Bentley'in peşine takıldı. Boyle, her iki Modern'den de öcünü alabilse pek memnun olacaktı, ama bu ikisi farklı yönlere doğru kaçmışlardı. Kazları kaçıştığında, küçük evinde yün eğirerek geçimini zar zor sağlayan kadının bir o yana bir bu yana koşarak dağılan kazlarını bir araya toplaması gibi, Boyle da bir o yana bir bu yana koşmaya başladı. Bentley'le Wotton kaçmaya çalışmanın faydasız olduğunu anlayınca cesaretlerini toplayıp birbirlerine sokuldular. Önce Bentley düşmanının göğsünü deler umuduyla olanca gücünü toplayıp kargısını fırlattı, ama Pallas görünmeden gelip Boyle'un kurşundan kalkanına dokununca, kalkana çarpan kargı tok bir ses çıkararak ucu körelmiş bir biçimde yere

düşüverdi. Bu kez Boyle, şaşılası uzunlukta ve keskinlikte bir mızrak çıkarıp, iki arkadaş iyiden iyiye birbirlerine sokulunca mızrağı harika bir zamanlama ve güçle fırlattı. Bentley yaklaşan kaderini görüp korunabilmek için kollarıyla göğsünü kapasa da mızrak bir boşluk bulup bedenini deliverdi; üstelik ölmek üzere olan arkadaşının yere düşmesini önlemeye çalışan yiğit Wotton'ın göğsünde de bir delik açtı. Becerikli bir aşçının çullukları birbiri ardına şişe dizmek istediğinde yaptığı gibi, bu iki arkadaş kaburgalarının yakınından geçen şişe dizilmiş halde yere düştüler; yaşamlarında olduğu gibi ölümlerinde de birlikteydiler; bu birliktelik öylesine yakındı ki Charon onları tek kişi sandı ve Styx ırmağından geçerken onlardan yarım ücret aldı. Hoşça kalın sevgili dostlar, ardınızda kendinize denk pek az kişi bıraktınız; mutluluk ve ölümsüzlük sizinle olsun; elbette benim bütün zekâm ve bütün maharetim sizlere bunları sağlamaya yeterse.

Şimdi de .....

Desunt caetera.[43]

1697

Bir Süpürge Sopası Üzerine Düşünceler[44]

Saygıdeğer Robert Boyle'un
düşünce yazılarındaki biçem ve tarzdan
esinlenerek

Şuradaki unutulmuş köşede çürümeye terk edilmiş bu çıplak sopanın bir zamanlar bir ormanda yemyeşil ve sağlıklı bir halde yaşadığını bilirim: Özsuyu vardı, yaprakları, dalları vardı; ama artık insanoğlunun, özsuyu bütünüyle çekilmiş bu ince kütüğe kuru samanlar bağlama yoluyla doğaya kafa tutmaya çalışması bütünüyle boşuna: Bu sopanın artık, en iyimser bakış açısıyla, eskiden olduğu şeyin, bir ağacın baş aşağı çevrilmiş hali olduğunu söyleyebiliriz ancak: Dalları yerde, gövdesi havada. Şimdi önüne gelen her pasaklı hizmetçi kız onu alıp günlük, yavan işlerini yapmakta kullanıyor; üstelik zavallı sopacık, talihin tuhaf bir cilvesiyle başka şeyleri temizlerken kendisi kirlenmeye mahkûm edilmiş. Sonunda hizmetçilerin elinde kullanıla kullanıla sapına kadar yıprandığında ya kapı dışına atılıyor ya da son bir işle görevlendirilerek ateşi tutuşturmakta kullanılıyor. Bunları düşününce iç geçirip kendi kendime şöyle dedim: *Kuşkusuz insan bir Süpürge Sopasıdır!* Doğa onu dünyaya güçlü ve sağlıklı bir halde göndermişti, serpilip gelişmeye açıktı, kafasının üstünde kendi saçları vardı, uslamlama yetisine sahip bir sebzeye uygundu bütün bunlar. Sonra ölçüsüzlüğün baltası yemyeşil dallarını kesip attı, onu kupkuru, çıplak bir kütüğe çevirdi, böylece insan da bu eksikliğini boş yere sanat yoluyla kapatmaya çalıştı: Başına bir peruk takarak kafasının doğal ürünü olmaktan çok uzak olan (pudrayla kaplı) saçlarıyla gururlanmaya başladı. Oysa bizim süpürge sopası çıkıp da, aslında kendine bile ait olmayan, tozla kaplı püskülleriyle övünmeye kalkışsa, en

güzel hanımın yatak odasını süpürmekte kullanılan çok zarif bir süpürge bile olsa onu küçümser, kendini beğenmişliğiyle alay ederiz. Mükemmelliğimizi ve başkalarının hatalarını vurgulamaktan hiç sıkılmayan, yan tutar yargıçlarız biz!

Şimdi karşıma geçip ama bir süpürge sopası dik değil, baş aşağı duran bir ağaç simgesidir, diyebilirsiniz pekâlâ. Peki, insan da baş aşağı duran bir varlık değil midir? Hayvanlarla paylaştığı daha aşağılık özellikleri daima kafasını işgal ederken, topukları yerine aklı yerlerde sürünür! Gene de insan, düştüğü onca hataya karşın, evreni düzeltmeye, yanlışları doğru kılmaya soyunur, acıları yeryüzünden silip yok edeceğini iddia eder; burnunu sokmadığı köşe bırakmaz; nerede gizli saklı kalmış bir yozlaşma varsa, herkes paylaşsın diye, onu tutar gün ışığına çıkarır; tertemiz yerlerde tozları ayağa kaldırır; temizliyormuş gibi yaptığı kirlere bulanır durur; son günlerini kadınlara, hem de genellikle en layık olmayanlarına köle olarak geçirir; sonunda da kardeşi olan çalı süpürgesi gibi ya kapının dışına konur ya da başkalarını ısıtan alevleri beslemek üzere ateşe atılır.

1703

Görüşler

Ruhun Mekanik İşleyişi Üzerine Bir Dosta Mektuptan

Kitapçının Açıklaması

Bazı görüşleri içeren aşağıdaki yazı, elime mükemmel durumda ve eksiksiz biçimde ulaştı, ama yazıda içinde bulunduğumuz çağın öyle kolay kolay hazmedemeyeceği bazı şeyler bulunduğundan, gün ışığına çıkmaması gerektiğine karar vererek birkaç yıl sakladım. Sonunda, sağduyulu bir dostumun öğüdü ve desteğiyle, en rahatsız edici olabilecek kısımlarını çıkardım, geri kalanları da artık yayımlamayı göze aldım. Bunu kimin yazmış olduğu konusunda hiçbir bilgim yok; yazarın bundan önceki iki parçayı[45] yazanla aynı kişi olup olmadığını bile tahmin edebilecek durumda değilim, çünkü bu yazının özgün metni bana diğerlerininkinden başka bir zamanda, başka birinin eliyle gönderilmişti. Buna irfan sahibi okurun karar vermesi çok daha iyi olacaktır; ben de bu yazıyı bütünüyle onun yargısına terk ediyorum.[46]

Görüşler, vb.

New England'da Ruhani Deneyimler Akademisi'ndeki kürsüsünde bulunan

T. H. Beyefendi'ye[47]

Sayın Bayım, — Ne zamandır kafamda yalnızca çok önemli olmakla kalmayıp aynı zamanda sağlığım açısından da kesinlikle belirleyici olan bir şey dolaşıp duruyor ki dünyanın bundan haberdar edilmesi gerekiyor, çünkü size bir sır vermem gerekirse, bu şeyi artık daha fazla kafamın içinde saklayamayacağım. Bununla birlikte, uzun bir süredir bu şeyi açığa vurmanın en uygun biçiminin ne olacağı

konusunda bir karar vermeye çalışıyorum. Bu amaçla üç gündür Westminister Hall'da, St. Paul Kilisesi'nin avlusunda ve Fleet Caddesi'nde bulunan yazıları tarayarak dolaşmaktayım; Bir Dosta Mektup kadar yaygın olarak kullanılmış başka hiçbir başlığa rastlamadım: İlk bakışta pek de gerekli ya da uygun olduğu düşünülmeyecek insanlara, örneğin kapı komşusuna, ölümcül bir düşmana, tam anlamıyla bir yabancıya ya da bulutlarda yaşayan tanrısal bir varlığa hitaben yazılmış uzun mektuplar kadar revaçta değildi hiçbir şey, üstelik bu mektupların konuları arasında, postaya teslim edilmesi çok sakıncalı olacak konular vardı: felsefi düşünceler, devletin karanlık ve gizemli yanları, eleştiri ve felsefe alanında inceleme yazıları, meclislere öğütler vb.

Şimdi sayın bayım, şu andaki durumuyla biz kendi konumuza dönelim; benim arzuladığımın tersine, korkarım ki bu mektubu elinize geçer geçmez yayımlayacaksınız. Arzum, bu yazının ne kadar dikkatsizce ve yalapşap çiziktirilivermiş olduğuna tanıklık etmenizdir, sizinle ben daha dün başka şeyleri konuşurken bu konuya da kazara girmiştik, size veda ederken kendimi pek iyi hissetmiyordum, arabam kalkmak üzere olduğundan yazıyı özetleyip düzene sokacak ya da biçemini düzeltecek zaman bulamadım. Yazıyı okurken gözünüze daha başka yeni dikkatsizlik ve ihmal örnekleri çarparsa, sizden ricam bunları düzeltmenizdir, bu gibi şeylerin hepsini şükranla karşılayacağımı bilmenizi isterim.

Yalvarırım size beyefendiciğim, İrokualı ustalara[48] yazacağınız bir sonraki mektupta bana bir ihsanda bulunup o bilge topluluğa bu alçakgönüllü hizmetimi tanıtın ve Gresham'daki[49] toplantıda bir karara varır varmaz kendilerine bu olguların ayrıntılı bir açıklamasını göndereceğimiz konusunda güvence verin.

Bu son üç toplantıda Topinambou edebiyatçılar çevresinden[50] bir satırlık bir şey bile geçmedi elime.

Şimdi de sayın bayım, yazımın biçimi ve amacı konusunda söyleyeceklerimi size ilettikten sonra, asıl konuya geçmeme izin vermenizi ve son sözümü söyleyinceye dek artık mektup biçemini kullanmazsam beni bağışlamanızı diliyorum.

Bölüm Bir

Cennet'i ziyarete hazırlanan Muhammed'e kendisini yukarıya çıkaracak çeşitli araçlar önerildiği söylenir: alevler saçan savaş arabaları, kanatlı atlar, kutsal tahtırevanlar. Ama Muhammed bu önerilerin hepsini reddeder ve cennete eşeğinin sırtında gitmeyi yeğler. İmdi, Muhammed'in bu davranışı ne denli basit görünürse görünsün, dinine bağlı pek çok Hıristiyan, hem de kuşkusuz çok yerinde nedenlerle aynı davranışı benimsemiştir. Arapların dinlerinin yarısını Hıristiyan inancından aldığı göz önünde bulundurulacak olursa, Hıristiyanlara zaman zaman meydan okuma gereksinmesi duymalarında şaşılacak bir şey yoktur; bu arada İngiltere'nin saygıdeğer insanları da elbette Araplardan aşağı kalmamışlardır: Yeryüzünde bu gibi yolculuklar için kullanılabilecek en fazla sayıda taşıta sahip olan ülke İngiltere olsa da, İngilizlerin pek çoğu yolculuklarında Muhammed'in seçtiği taşıtı seçmedikleri sürece rahat etmezler.

Kendi payıma, söz konusu hayvana özel bir saygı beslediğimi itiraf etmeliyim; bu hayvanın özelliklerinin ve yaptığı işlerin insan doğasını en takdire değer biçimde yansıttığına inanıyorum. Bu nedenle, okuduklarımda bizlere bunca yakın olan bu dost hayvana ilişkin bilgilere rastlarsam bir kâğıt üzerine not düşüyorum; insan aklı, siyaseti, görgüsü, bilgisi üzerine bir şeyler yazma fırsatı bulduğumda da bu notları önüme koyup yazıma aktarmakta hiç zorluk çekmiyorum. Bununla birlikte, antik dönemden olsun,

modern çağdan olsun çeşitli yazarlar tarafından bu talihsiz hayvana atfedilen pek az sayıda nitelik arasında, yukarıdaki iki örnek dışında, binicisini cennete taşıma yeteneğinden söz edildiğini hiç anımsamıyorum. İşte bu nedenle, eşeklere özgü bu yararlı sanatta kullanılan yöntemlerin pek küçük bir azınlık tarafından bilindiğini ve irfan sahibi kişilerin bu konuda bilgilendirilmesi gerektiğini düşünüyorum: Bu yazıda bu görevi de yerine getirmeyi amaçlıyorum. Sözü edilen bu ince sanat, hem binicinin, hem de eşeğin belli özellikler taşımasını gerektirir; aşağıda bunları olabildiğince açık bir dille aktarmaya çalışacağım.

Ama kimseyi gücendirmemek için elimden geleni yapmaya karar vermiş olduğumdan, şu ana dek kullandığım mektup biçemine yakın biçemi bırakıp yazımı alegori türünü benimseyerek sürdüreceğim; gene de bunu öyle bir tarzda yapacağım ki irfan sahibi okur, aradaki bağlantıları pek fazla gayret sarf etmeden kurabilecek. Bu nedenle, izin verirseniz, bundan sonra eşek sözcüğü yerine, yetenekli ya da aydınlanmış öğretmen ya da vaiz, binici sözcüğü yerine de dinine tutkuyla bağlı dinleyici ya da bu anlamları taşıyan başka sözcükler kullanma yoluna gideceğim. Bu önemli konuyu hallettikten sonra incelememiz gereken asıl konuya geçebiliriz: Vaiz söz konusu yeteneklere, ruha ya da ışığa nasıl ulaşır? Bunların aktarılması ve geliştirilmesi, vaizle cemaati arasında ne türden bir ilişki kurulmasını gerektirir?

Ben bütün yazılarımda şu ilkeye bağlı kalma amacı güttüm: Anlattıklarım, belli bir zaman ve mekânda belli durumlar için geçerli olmakla kalmamalı, genel olarak insana ve onun evrensel doğasına uygulanabilir olmalıdır. Bu uzun söylevin konusunun da bu özellikleri taşıdığına inanıyorum; çünkü hiçbir bedensel gereksinme ya da zihinsel özellik anımsamıyorum ki dünyanın tüm ulusları ve tüm çağlar tarafından, din tutkusunun getirdiği iştiyak[51] ölçüsünde kabul görmüş olsun; bu tür iştiyak, belli bazı kişileri ve

toplumları sardığında, Arabistan, İran, Hindistan, Çin, Fas ya da Peru hakkında birazcık bilgisi olanların hemen göreceği gibi, tarihte kendini gösteren en görkemli devrimlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Dahası, bu türden iştiyak bilgi dünyasında da en az bu ölçüde güçlü bir etki yaratmış, bu alanda da sanatı ya da bilimi, peşine din tutkunu bir dal eklemeden bırakmamıştır; işte filozof-simyacının altın taşı ya da hayat suyu[52], gezegenler sistemi tartışması, dairenin kareye çevrilmesi, *summum bonum*[53]. Ütopyacı ulus toplulukları, bu arada etkisi daha az olmuş, ikincil önemdeki dallar böyle doğmuştur; bu dalların hepsi de el atılan her konuya işe yarar ya da renk katar diye, bir iştiyak tohumu katmaktan geri kalmamıştır.

Ama bu ağaç, yönetim ve bilgi alanında büyük ölçüde kök salmış olsa da, özellikle kutsallık alanında çok daha derinlere ve çok daha geniş topraklara yayılmıştır; bu topraklarda genel iştiyak tanımlaması altında dolaşsa, hatta belki aynı kökten çıkmış olsa da, birbirinden çok farklı, gene de birbirine çok karıştırılan belli dalların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu iştiyak sözcüğü, kabul edilmiş evrensel anlamında, ruhun ya da ruha özgü yetilerin maddenin üzerine çıkarılması olarak tanımlanabilir. Bu tanımlama, genel anlamda her tür iştiyak için geçerlidir ama bu yazıda ben yalnızca din alanındaki iştiyakı inceleyeceğim: Bu alanda ruhu, maddeler dünyasının ötesine yükseltmenin ya da taşımanın üç genel yolu vardır. Bunların birincisi, doğrudan Tanrı eliyle gerçekleştirilen edimdir ve buna kehanet ya da esin adı verilir. İkinci yol, şeytanın eliyle oluşturulan edimdir ve şeytanın eline düşme terimiyle anlatılır; üçüncüsü de doğal nedenlerin, güçlü imgelemin, öfkenin, şiddetli kızgınlığın, korkunun, acıların ve buna benzer şeylerin sonucunda gerçekleşir. Bu üç yol, yazarlar tarafından sıkça ele alınmış ve işlenmiştir; bu nedenle burada bunları uzun uzun incelemeye gerek görmüyorum. Ama dinsel iştiyakın ya da ruhu üste çıkarmanın dördüncü

yöntemi, salt insana özgü sanat ve hünerin ya da mekanik işleyişin bir sonucu olarak, yazarlar tarafından neredeyse hiç ele alınmamıştır; çünkü bu, tarihi çok eskilere dayanan bir sanat olsa da, az kişiyle sınırlı kalmış olduğundan, ne yaptığını bilen becerikli kişilerin ilgi alanına girip de salgın hastalık gibi yayılınca kavuşacağı gelişmelerden ve ilerlemelerden uzun süre yoksun kalmıştır.

Bu nedenle, benim üzerinde duracağım konu, günümüzde İngiliz ustalarımız tarafından gerçekleştirildiği biçimiyle, ruhun ve ruhsal deneyimlerin işte bu mekanik işleyişi olacak. Okura, konu üzerinde yapılmış sağduyulu gözlemlerin sonuçlarını aktaracağım; bu işleyişin girdisini çıktısını, yöntemini, koşut örnekler vererek ve bu yolda ilerlerken yaptığım keşifleri ana konumuzla ilişkilendirerek açıklayacağım.

Dinsel iştiyakın salt doğanın sonucunda ortaya çıkan bir dalı bulunduğunu söylemiştim; benim ilgilendiğim dalsa salt sanat ve hüner sonucunda ortaya çıkar, ama belli doğaları ya da yaradılışları diğerlerine yeğleme eğilimindedir. Üstelik başlangıçta yalnızca hünere dayansa da, uzun yıllar sonunda doğallaşan pek çok mekanizmadan söz edilebilir. Hippokrates, atalarımız İskitler arasında Uzun-kafalılar[54] adında bir ulusun bulunduğunu anlatır: Bu ulusun ebeleri ve bakıcıları, bebeklerin kafalarını iki yandan bastırıp sıkıştırarak onlara biçim verme geleneğini başlatmışlar; böylece doğa, iki yanda ilerleyebileceği mekân bulamayınca, kendine başka bir yol aramak zorunda kalmış, tek açık yön olan yukarıya doğru ilerleyerek bebeklerin kafalarına kelleşeker biçimi vermiş; üst üste birkaç nesil boyunca bu şekilde yönlendirilen doğa, sonunda ebelerin yardımını gereksinmeden kendi yolunu kendi bulur duruma gelmiş. İskitli Uzun-kafalılar işte böyle ortaya çıkmış; gelenek, ikincil bir doğa olmaktan çıkıp birincil doğa haline gelmiş. Bu öykü, kuşkusuz bu görgülü halkın halefi olan

ulusumuzun öyküsüyle büyük benzerlikler taşır. Bu adada, atalarımız zamanında, Yuvarlak-kafalılar[55] adı verilen bir neslin ortaya çıktığı bilinmektedir; bu ırktan gelen insanlar günümüzde üç krallığa yayılmışlardır; ama başlangıçta bu yuvarlak kafa meselesi, bir makastan, kafanın şöyle bir sıkıştırılmasından ve bir siyah başlıktan doğmuştu. Bu yolla mükemmel bir daire biçimini alan kafalar çıplak haliyle bütün insan toplulukları arasında en çok kadınlara gösterildiğinden, kadınların algıları buna göre biçimlenmiş, doğa da sonunda kendisine verilen mesajı alarak bu işi kendi başına yapmaya başlamıştı. Bugün artık Yuvarlak-kafalılar, İskitler arasında Uzun-kafalılar'ın olduğu kadar tanıdık bir manzaradır.

Bu örneğe ve sıralanması hiç de zor olmayacak başka örneklere dikkat çektikten sonra, konuyla ilgilenen okurların öncelikle, başlangıçta sanat ve hüner sonucunda oluşturulagelip sonraları doğallaşan olgularla, başından bu yana doğal olgular arasında; sonra da bütünüyle doğal olgularla, doğal bir temele dayanmasına karşın üstyapısı bütünüyle sanat ve hüner sonucunda ortaya çıkmış olgular arasında fark gözetmesini arzuluyorum. Bu ayrımların gözetilmesi hem benim ana konuya girmemi kolaylaştıracak, hem de savlarıma getirilebilecek olası itirazları geçersiz kılacaktır.

Bu ünlü sanatı uygulayanlar genellikle şu temel ilkeyi kabul ederler: Duyuların körelmesi, ruhun gelişmesi anlamına gelir; çünkü insanın duyuları akıl kalesine giden yolları oluştururlar ve bizim sözünü ettiğimiz mekanizmada aklın yeri yoktur. Bu nedenle her türlü çaba, duyulan başka doğrultulara yönlendirmek, onları birbirine dolayıp hareketsiz kılmak, aptallaştırmak, gereksiz heyecanlara gark etmek, eğlendirerek oyalamak, itip kakarak görevlerini yerine getirmelerini önlemek amacını gütmelidir; duyular ortadan kaldırıldığında ya da birbirlerine düşürülerek bir

içsavaşla meşgul olmaya zorlandıklarında ruh devreye girer ve kendisine biçilen rolü oynar.

Duyuların böylesi durumlara sevk edilmesinde kullanılan alışılmış yöntemleri, yasaların belirlediği çerçeve içinde kalmaya özen göstererek açıklayacağım, ama bütün toplumların gizemlerine sızma onuru verilmiş biri olarak, içinde kutsal olana saygısızlık etmeyi barındıran bazı ayinleri açığa vurma suçundan muaf tutulmayı arzuluyorum.

Daha fazla ilerlemeden, bu noktada, söylediklerime getirilebilecek pek tehlikeli bir itirazın mümkünse önüne geçmek istiyorum. Çünkü bazı eleştirmenler, modern azizlerin oluşturduğu bir toplulukta ruhtan ya da ruhani deneyimlerden söz edilebileceği savını gözlemlere dayanarak kesinlikle reddediyorlar; ilk çağlardaki esinlenme yoluyla içinde bulunduğumuz çağdaki esinlenme yolu arasında pek çok açıdan büyük farklar bulunduğunu vurguluyorlar. Bunun kanıtını Resullerin İşleri'nin ikinci bölümünde arıyorlar: Havarilerin kendi aralarında uzlaşmış gibi, tek bir yerde toplanmış olduklarına dikkat çekiyorlar; fikir ve ibadet biçimi alanlarında bunun evrensel bir uzlaşmanın bulunduğunu gösterdiğini, oysa biz Anglikan-karşıtlarından iki kişi arasında bile uyum bulunmazken, herhangi iki farklı kafada aynı düşünceyi aramanın imkânsız olduğunu söylüyorlar. Bunun yanında, Kutsal Ruh'un havarilere pek çok dili konuşma yeteneği bahşettiğini, oysa sözünü ettiğimiz sanatı uygulayan kişilerin böylesi bir bilgiye sahip olmak bir yana, kendi dillerindeki sözcükleri bile yerli yerinde kullanamadıklarını belirtiyorlar. Son olarak da bu eleştirmenler, antik dönemlerde ruhun azizlerin kafasına girdiğini, modern ustalarınsa ruhun kendilerine yaklaşmasını engelleyecek biçimde davrandıklarını, çünkü kafalarını hiçbir boşluk bırakmayacak biçimde peruklarla kapattıklarını, havarilerinse böylesi alışkanlıkları bulunmadığını ve nadiren şapka taktıklarını söylüyorlar.

Bu itirazlar farklı bir ruh tanımından kaynaklanıyor gibi görünmektedir: Ruh sözcüğü bütünüyle dışarıdan gelen doğaüstü bir güç olarak düşünülürse, bu eleştirmenler haklı görülebilir ama bizim burada kullandığımız anlamıyla ruh insanın içinde bulunur ve bu eleştirmenlerin savlarını bütünüyle geçersiz kılar. Peruk konusuna dönecek olursak, şunları söyleyebiliriz: Modern ustalarımızın başlarını örtmesinin nedeni terlemeyi önlemektir çünkü daha uygun bir yerde gösterebileceğim gibi, mekanik ışığı daha iyi yansıtan başka bir nesne henüz bulunmuş değildir.

Ruhun mekanik işleyişini konu alan spiritüel mekanikçilik olgusunu incelemeye gelince, ruhun oluşturulması ve geliştirilmesinde, cemaatin de vaiz kadar payı olduğunu belirtmek gerekir. Bu gizli toplantılarda izlenen yöntem şöyledir: Cemaat üyeleri gözkapaklarını yarı yarıya kapatarak gözbebeklerini bir yana kaydırırlar; sonra oturdukları yerde ileri geri sallanarak tekdüze bir mırıltı tutturur, vaizin ara verip çekildiği zamanlarda da mırıltılarını belli aralıklarla, aynı perdeden devam ettirirler. Bu uygulamaların kökenleri okuma, araştırma ya da gözlem yoluyla izlenebilir. Birincisi, Jauguisler[56], aydınlanmış Hintli azizler, geleceğe yönelik hayalleri gözlerini sonuna kadar zorlayarak ve bakışlarını bir yana devirerek görürler. İkincisi, yapay esrikliği artırmak üzere sıra sıra oturup ileri geri sallanma alışkanlığı, bizlere İskitli[57] atalarımızdan kalmıştır ve günümüzde kadınlar arasında yaygın olarak başvurulan bir yöntemdir. Son olarak, burada aktarılan işlem bütün yönleriyle, İrlanda yerlileri tarafından büyük ölçüde geliştirilerek uygulanmaktadır; diğer bütün uluslarla karşılaştırıldığında, bu soylu ulusun eski Tatarların saflığından en az uzaklaşmış ve en az yozlaşmış ulus olması işte bu nedenledir. İrlandalı erkeklerin ve kadınların oluşturduğu küçük kümelerin kendilerini maddeden soyutladıkları, duyularını bütünüyle köreltip kendilerini sanrılara ve ruhsal deneyimlere bıraktıkları sıkça görülür;

bunu elden ele geçirdikleri kısa bir pipo yardımıyla gerçekleştirirler; yeri geldiğinde yinelenen ya da yenilenen hafif ve tekdüze bir mırıltı tütünlerine eşlik eder; bedenlerini öyle bir şekilde ileri geri sallarlar ki bazen kafalarının ve bedenlerinin bazı uç noktaları ufuk çizgisine koşut bir duruma gelir. Bu insanların gözbebeklerinin uyumamaya çalışan birininki gibi kaymış olduğunu görebilirsiniz; bu ve bunun gibi başka bazı belirtiler, uslamlama yetilerinin askıya alınmış olduğunu, bu yetinin ayrılmaz bir parçasını oluşturan duyuların yerini imgelemin aldığını ve beyinlerinin binlerce hezeyana açılmış olduğunu gösterir. Konunun çevresinde şöyle bir gezindikten sonra şimdi size ruhun insana yaklaşma yöntemlerini açıklamaya girişebilirim. Gözbebeklerinizi bu hüner gerektiren sanat uyarınca konumlandırdığınızda, önce hiçbir şey göremezsiniz ama kısa süre sonra karanlığın içinde titrek bir alev belirerek dans etmeye başlar; sonra bedeninizi hızla ileri geri sallamak suretiyle, o titrek alevden çıkan dumanın çok ama çok büyük bir hızla yükseldiğini görür gibi olursunuz; sabah sabah çok fazla içki içmiş biri gibi kendinizi bütünüyle kaybedinceye ve heyecanlara bırakıncaya kadar. Bu arada vaiz de boş durmamaktadır; yüksek perdeden, içinize işleyen bir mırıltı tutturur; cemaat buna anında karşılık verir; siz de onlara katılmadan edemez, ne yaptığınızı bilmeden, bütünüyle içgüdüsel bir itkiyle bu mırıltıya eşlik edersiniz. Çevreye suskunluk hâkim olunca, zamanlama konusunda çok ustalaşmış olan vaiz, o mırıltıyı yeniden başlatır; çünkü verilen uzun aralar ruhu soldurur, gevşetir ve güçsüzleştirir.

Ruhun ilerlemesinin cemaatin katıldığı kısmı üzerine bundan fazla açıklama yapmaya iznim yok; ama vaizin kullandığı ve şimdi ele alacağım yöntemler daha ayrıntılı ve açıklayıcı olacaktır.

Bölüm İki

Değerli, irfan sahibi ve son derece yetenekli kalemler olan modern gezginlerin kitaplarında, vahşi yerlilerle bizim dinimiz arasındaki temel farkın şu olduğunu okursunuz - bizler Tanrı'ya taparız, onlarsa şeytana. Ama bazı eleştirmenler böylesi bir ayrımı kesinlikle reddederler: Onlar bütün ulusların gerçek Tanrı'ya taptıklarına inanır, çünkü bu ulusların hepsi, sonsuz iyi olan ve kendilerine sınırsız yardım etme gücü bulunan görünmez bir varlığa bağlıdırlar; bu varlık, Mutlak Tanrı'ya atfedilen en yüce özellikleri taşıyor gibi görünmektedir. Başka kişilerse bu putperestlerin iki ilkeye – iyilik ilkesine ve kötülük ilkesine – taptığını belirtirler; bu da bana, insanların salt doğadan aldıkları ipuçları doğrultusunda tarih boyunca görünmez şeylere inanmalarının değişmez, evrensel bir boyut taşıması açısından ilginç geliyor. Bu görünmez güç kavramının yerliler tarafından olsun, bizler tarafından olsun nasıl ele alındığı konusunu incelemenin yararlı olacağına inanıyorum. Bence yerlilerin diniyle bizim dinimiz arasındaki fark şundan öteye pek geçmiyor: Onlar daha çok korkuları nedeniyle, bizlerse daha çok arzularımız nedeniyle dizlerimizin üstüne çöküp Tanrı'ya yakarıyoruz; onlar daha çok dua ediyorlar, bizse daha çok lanetliyoruz. Yerlilere duyduğum saygı, ibadetlerinin ve tanrılarının iktidar alanlarını çok iyi belirleyebilmelerinden, beyaz Tanrı kültünün kendi kültlerine karışmasını engelleyebilmelerinden kaynaklanıyor. Bizler bu konuda onlara hiç mi hiç benzemiyoruz: Akla dayandığımızı ileri sürerek bir görünmez gücün egemenlik alanını olabildiğince genişletirken, diğerinin egemenlik alanını elimizden geldiğince kısıtlamaya çalıştık; sonuçta da iyi ile kötü konusunda büsbütün cahil kalıp ikisini belirleyen sınırları fena halde birbirine karıştırdık. İnsanoğlu kendi tanrısının tahtını *coelum empyroeum*'a[58] taşıdı; onu en değerli bulduğu niteliklerle ve yetilerle donattı – bu arada kötü olanı da en uzak köşede prangaya vurdu, lanetlere boğdu; ona yeryüzündeki en sefih adamdan daha kötü bir

mizaç atfetti; onu bir kuyrukla, boynuzlarla, kocaman pençelerle ve uçları yukarıya kıvrılmış gözlerle donattı. – Bu akıl sahibi insanların bir yandan bütün bunları yapıp bir yandan da gezintiye ya da yürüyüşe çıktıklarında Tanrı'nın mı, şeytanın mı hükmü altında olduklarını, belli bazı şeylerin zihinlerine yukarıdan mı, aşağıdan mı sokulduğunu, belli bazı tutkuların ve duyguların kötü ruh tarafından mı, iyi ruh tarafından mı yönlendirildiğini ciddi ciddi tartıştıklarını görünce kahkahalarla gülmekten kendimi alamıyorum:

Dum fas atque nefas exiquo fine libidinum

Discernunt avidi.[59]

Böylece insanlar İsa'yla İblis arasında bir koşutluk kurmuş oluyorlar; çivilenmiş ayaklarla çatallanmış toynakları neredeyse bir tutuyorlar. Son on yıldır sürdürülen bir başka tartışma da benzer bir bakış açısını temel alıyor. İştiyak sahibi İngiliz vaizlerimizin esrikleşme yeteneklerinin ve etkili konuşmalarının, bu görünmez güçlerden birinin eline geçmeleri sonucunda mı, yoksa onlardan esinlenmeleri sonucunda mı biçimlendiği bitip tükenmez ama büyük olasılıkla bütünüyle yararsız bir tartışma konusu. Çünkü bence tragedyada olduğu gibi yaşamda da bir şeylerin düzene sokulmasının ya da keşfedilmesinin ancak doğaüstü bir gücün aracılığıyla mümkün olabileceği yolunda çok yanlış bir inanç var. Ne var ki her bireyin tüm evrenin kendisiyle ilgilendiğini sanması, insanın ne denli kendini beğenmiş olduğunu ortaya koymaktan öte bir yarar sağlamıyor. İnsan bir beladan yakasını sıyırdığında, gökyüzünden görünmeden inen bir melek ona yol göstermiş oluyor; tersine, başını olmayacak bir belaya sokmayagörsün, şeytan ona günahları nedeniyle bir sille indirmiş sayılıyor. Sızlanıp durmaktan, hayaller görmekten, saçma sapan konuşmaktan başka işe yaramayan değersiz bir ölümlüyü gören bir varlığın, cennetten ya da cehennemden kalkıp da onu herhangi bir biçimde etkileme zahmetine katlanması ya

da işini gücünü bırakıp onu gözlemlemeye koyulması fikri akla yatkın mıdır? İşte bu nedenle, bu büyük yanılgıyı ortadan kaldırmayı kendime borç biliyorum: Ruhani yetilere sahip olma hikâyesi de, öbür bütün zanaatlar gibi öğrenme yoluyla edinilen, uygulama ve çalışmayla yetkinleştirilen bir zanaattan ibarettir. Bilgim ve deneyimim dahilinde bu sürecin nasıl işlediğini anlatarak sizlere bunu kolaylıkla kanıtlayacağımı umuyorum.

* * * * * *

Burada, ruhsal deneyimler mekanizmasının işleyişi, engin bir bilgi birikimine ve gözleme dayanarak açıklanmıştı, ama bunu yayımlamanın güvenli de, uygun da olmayacağı düşünüldü.

* * * * * *

Bu noktada, şu övgüye değer kapitone şapka giyme uygulaması üzerine birkaç söz söylemenin uygun düşeceği kanaatindeyim. Bu kapitone şapka giyme meselesi, insanın ilk bakışta düşünebileceği gibi, yalnızca gelenekle, gülünçlükle ya da modayla ilgili değildir; bu uygulama, bilgece bir buluş olup büyük yararlar sağlar: Bu şapkalar terleme sonucunda yeteri kadar nem emdiklerinde, terlemeyi ortadan kaldırır ve ısıyı yansıtarak ruhun buharlaşmasını engeller, böylece ruh ancak ağızdan dışarıya çıkabilir; becerikli ev kadınlarının bile aynı nedenle başlarını ıslak bir örtüyle bağladıkları ve aynı sonuca ulaşmayı başardıkları görülmüştür. Çünkü seçkin ustaların fikri odur ki beyin küçük hayvancıkların bir araya gelmesinden oluşmuştur; bunlar çok keskin dişleri ve tırnakları sayesinde birbirlerine asılarak beyin dediğimiz bütünü oluştururlar, tıpkı Hobbes'un *Leviathan*'ında çizilen resim gibi; arı kümelerinin ağaçlarda oluşturduğu dikey kütle ya da bir leşi kaplayarak bütünüyle onun biçimini alan haşarat gibi. Bu ustalara göre, her türlü insana ilişkin nitelik ve hareket, iki

ya da daha fazla hayvancığın belli damarları dişlemesinden[60] kaynaklanır; bu damarlardan ayrılan üç kol dile, iki kolsa sağ ele uzanmaktadır. Bu hayvancıkların sürüngenler gibi soğuk kanlı yaratıklar olduğu belirtilmektedir; besinleri, insanların içlerine çektikleri hava, dışkıları balgamdır; bizlerin düşüncesizce nezle ya da soğuk algınlığı dediğimiz şey, içinde bulundukları iklim göz önüne alındığında hiç de şaşırtıcı olmayacak bir biçimde, bu yaratıkların çözülmeye yüz tutmalarından başka bir şey değildir. Bu hayvancıkları birbirine asılmaktan alıkoyabilecek tek şey yüksek derecede ısıdır ve küçük dişleriyle bıraktıkları izler altıgen biçimindeyse şiir yazma, daire biçimindeyse güzel konuşma, koni biçimindeyse siyasal konularda yazma yeteneği kazandırırlar insana.

Şimdi de kısaca, ruhani yeteneklerin en iyi biçimde oluşturulması ve geliştirilmesi için sesin nasıl kullanılması gerektiği üzerinde duracağım, çünkü her sözcüğü, heceyi ve harfi doğru kadansta sesletme yetisi geliştirilmedikçe bütün ruhsal deneyim mekanizması eksik işlemiş olur; cemaat üyelerinin yeterince etkilenmemesi nedeniyle söz konusu deneyimin cemaatle paylaşılması son derece güçleşir; vaiz de amacına ulaşabilme umuduyla boş yere başka yöntemler arar durur. Anlaşılması gereken nokta şudur ki ruhani deneyimler söz konusu olduğunda, gündelik dilde kullandığımız anlamlarıyla duyuların ve aklın yerini, etkili ve dolambaçlı konuşmalarla vızıldamalar alır, çünkü ruhani vaazlarda sözcüklerin dilbilgisi kurallarına göre yerli yerinde kullanılması hiçbir şey ifade etmez; önemli olan hecelerin seçimi ve kadansıdır. Dikkatli bir besteci bile şarkı bestelerken sözcükleri ve sözcüklerin yerlerini öyle çok değiştirmek zorunda kalır ki elindeki malzemeden müzik elde edebilmek için müzikten önce ipe sapa gelmez, saçma sapan sözler üretir. İşte bu nedenle bazıları, etkili ve dolambaçlı konuşma sanatının en mükemmel biçimde cehalet eşliğinde uygulanabileceği iddiasındadır;

Plutarkhos'un, en iyi müzik aletlerinin eşek kemiğinden yapıldığı yolundaki anlaşılması güç sözü de muhtemelen bu anlama gelmektedir. Plutarkhos'un bu metni üzerinde uzmanlaşmış eleştirmenler, eşek kemiği tanımlamasının çene kemiği anlamında kullanıldığı konusunda hemfikirdirler; gene de aralarından bazıları bu sözle, *os sacrum*'un[61] kastedilmiş olabileceğine işaret eder; bu nazik konuda karar vermek elbette bana düşmez; konuyla ilgilenen okurlarımız yukarıdaki savlardan dilediklerine inanmakta özgürdürler.

Etkili ve dolambaçlı konuşmalar yapmanın birinci şartı yeterli derecede iç ışığa sahip olmaktır; iç ışık sözleriyle, yukarıda değinilen yöntemler ve mekanizmalar yoluyla edinilmiş ve sindirilmiş, dine ilişkin çok heceli sözcüklerle ve gizemli kutsal metinlerle dolu geniş bir belleği kastediyorum: İçlerinde bu ışığı taşıyanlar, eski Cenevre İncillerinin yapraklarından yapılmış fenerlere benzetilebilirler. Bu benzetme, belediye başkanlığı zamanında Sir Humphrey Edwin[62] tarafından da onaylanmış ve geliştirilmiştir; Sir Edwin Kutsal Kitap'taki şu cümleye çok yerinde olarak dikkat çekmiştir: Senin sözün, benim adımlarımı yönlendiren fener, yolumu aydınlatan ışıktır.

İmdi, etkili ve dolambaçlı konuşma sanatı ruhun ihsan ettiği sözcükleri, cemaati en fazla etkileyecek kadansta sesletebilmeye bağlıdır. Bu türden güzel konuşmaların gücü ya da etkisi, antik dönem hatiplerinin zamanında olduğu gibi, sözcükleri cümle içinde doğru yerde kullanmaya ya da uzun aralar vermekten kaçınmaya dayanmaz; modern müzik alanındaki gelişmelere koşut olarak asıl önem hecelerin ve tek tek seslerin kendi başlarına yaşam kazanmasına, yeri geldiğinde kısa tutulmasına, yeri geldiğinde uzatılmasına, yüksek ya da alçak perdeden sesletilmesine verilir. Bu nedenle, tek bir ünlü sesinin kalabalık bir cemaatte iç

çekişlerle karşılandığı ya da bir azizler topluluğunun pırıl pırıl akan tek bir sesin müziği karşısında hıçkırıklara boğulduğu görülmüştür. Ama ne anlama geldiği belli olmayan tuhaf seslerin bile çok güçlü etkiler yaratabildiği bilindiğinden bunlar çok da üzerinde durulacak örnekler değildir. Usta bir vaiz, öylesine etkili bir biçimde hınkırabilir ki, vaizin dolaysız ürünlerini olduğu kadar beyninin dışkılarını da saygıyla karşılamaya dünden hazır olan cemaat üyeleri bu hınkırışı yüreklerinin ta derinlerinde hissedebilirler. Başka hatiplerde görülen, sadede bir türlü gelmeme, etrafa tükürükler saçma, geğirme gibi kusurlar bu gibi vaizlerin süsleri, söz sanatları, ışıltılarıdır. İletilen mesajın ruhani yoğunluğunda azalma olmadığı sürece mesajın iletilmesinde hangi aracın kullanıldığının hiç önemi yoktur.

Bu ünlü sanatın ilkelerini, belli sayıda kural çerçevesinde açıklamaya çalışmak güçtür. Bununla birlikte, bu eleştirel denememle ben, bütün dünyada, etkili ve dolambaçlı konuşma sanatının felsefe, fizik ve müzik açısından incelenmesine önayak olabileceğimi ümit ediyorum.

Ama ruhani deneyimlerin paylaşılması yetisini geliştirmede sesin önemi son derece büyük olsa da, bu paylaşımın burun yoluyla gerçekleştirilmesi kadar etkileyici olan başka hiçbir yöntem yoktur; bu yöntem burun çekme olarak adlandırılır ve dünyanın dört bir yanında hayranlıkla karşılanır. Bu yöntemin ilk olarak nasıl keşfedildiği tam olarak bilinmemektedir, ama bu gizemi çözme onuruna ve bunu dünyaya açıklama iznine nail olmuş biri olarak ben bu konuyu elimden geldiğince aydınlığa kavuşturmaya çalışacağım.

Bu sanat da, daha başka pek çok icatta olduğu gibi doğuşunu, en azından gelişmesini ve mükemmelleştirilmesini rastlantıya borçludur, ama ortaya çıkmış olmasının büyük yararlar sağladığı kısa zamanda

görüldüğünden, bu adanın her yanına hızla ve görkemli bir biçimde yayılmıştır. En azından şu konuda herkes hemfikirdir: Bu sanat, gaydaların bir süre savaşım vererek direnmelerinden sonra, krallıkla birlikte alaşağı edilmesiyle birlikte yaygınlaşmıştır. Bu nedenle aşağıdaki öykü konumuzla yakından ilgilidir.

Burun çekmenin bu denli revaçta olmadığı bir zamanda Banburyli bir azizin başından şöyle bir macera geçmiş: Günlerden bir gün azizimiz günlük ibadetiyle meşgulken, içinde bir şeylerin bedenini tuhaf bir biçimde dürtüklediğini hissetmiş; bu, esinli modernlerin başına sıkça gelen bir durumdur. Bazıları ruhun insan etiyle beslendiğine inanır. Başka bazı kişilerse bu ikisi arasında durmak bilmez bir tür birdirbir oyununun süregittiğini savunur; bu kişilere göre, üste çıkan bazen et, yani beden, bazen de ruhtur; etin üstteyken kocaman mahmuzlar kullandığı, alttaykense son derece mızıkçı ve ağzı bozuk olduğu söylenir. Bu görüşlerin hangisi doğru olursa olsun, azizimiz (güçlü esinlenmenin çok doğal bir sonucu olarak) bütün damarlarının genişlediğini hissetmiş; bulunduğu yer ve zaman böyle bir şeyi gerçekleştirmeye hiç de uygun olmadığından, aziz aynı sözleri tekrar tekrar yineleme yoluyla da, dua etme yoluyla da, başkalarına söylev verme yoluyla da içindekileri boşaltamamış ve bu meseleyi kendi içinde halletmek zorunda kalmış. Sonunda, etiyle uzun süre savaştıktan sonra ona boyun eğmekten başka çaresi kalmadığını anlamış; bu savaş sırasında epeyce yara da almış. Hekim en fazla zarar gören kesimleri iyileştirmiş iyileştirmesine ama yerinden edilen hastalık bu kez azizin kafasına kaçıp oraya yerleşmiş. Hastalık, sığındığı siperlerinde saldırıya uğrayınca ve yiğitçe çarpışmasına karşın savaş alanından sürülünce, usta bir general olarak başkent kafaya çekilmiş, kendisini izleyebilecekleri engellemek üzere ardında bıraktığı bütün köprüleri yıkmış; kafaya ulaştığında Hermes'in asasından kaçmak için daha yukarılara çıkıp kendini orada savunmaya

karar vermiş, ama burun bölgesinde saldırıya uğrayınca, oradaki köprüleri de yıkıp karargâhına çekilmek zorunda kalmış. İmdi, doğabilimciler insan burnunun tuhaf bir alışkanlığı olduğunu gözlemlemişlerdir; sinüsler ne denli tıkalı olursa, sesimiz oradan geçmeye çalışmaktan o denli zevk alır; tıpkı flütten de sesin deliklerin kapatılması yoluyla çıkarılması gibi. Böyle tıkalı bir burundan çıkan ses gaydadan çıkan sese son derece benzediğinden, İngiliz kulağı bu sesi pek çekici bulmaktadır. Bizim aziz de yaşadığı bu beklenmedik olay sonucunda keşfettiği bu yeni yetisinin, ruhani deneyimlerde ne denli faydalı bir araç olabileceğini fark etmiş ve bunu uygulamaya koyulmuş; böylece kısa bir süre sonra, burun yolunu kullanmadan iletilen hiçbir öğreti artık güvenilir ve Ortodoks sayılmamaya başlamış. Bugün bütün papazlar bu Banburyli azizi örnek almaktadır.

Bu noktada, şimdiye dek anlattıklarım konusunda istisnalarla karşılaşılabileceğini de belirtmeden geçmemeliyim. Çünkü burada verdiğim bilgilerin hepsi doğru olsa da, bazı kişiler belki de haklı olarak, yapay iştiyak yaratma alanında insanların hünerlerini geliştirebilecekleri görüşüne karşı çıkabilirler; çoğu ölümlünün seçkin insanlarda görülen yaradılıştan ve özelliklerden yoksun olduğu doğrudur. Bazı seçkin eğiticilerin ya da vaizlerin en sıradan işleri yaparken bile takındıkları ifadeleri, benimsedikleri tutumları ve genel olarak davranışlarını gözlemlediğinizde, onların öbür insanlardan farklı bir ırk oluşturduklarını görürsünüz. Sıradan insanların içlerini ışıkla doldurabilseniz bile, onlar gene karanlık ve kirli kalacaklardır; tıpkı içlerinde ne denli büyük bir ışık yanarsa o denli ise, dumana ve kirli yağa bulanan fenerler gibi. Oysa seçkinlerin gündelik konuşmalarını dinlediğinizde, bu sözcüklerin döküldüğü ağzı seyrettiğinizde, antik dönemlerde kehanet adı verilen kutsal bilgileri dinlediğinizi sanırsınız. Bazı muhaliflerin modern azizlerin zihinlerini doğaüstü güçlerin ele geçirdiğine hiç tereddütsüz

inanmaları, bu ve bunun gibi nedenlere bağlanabilir; başka bazı kişiler şarap tortusunu ateşe koyduğumuzda nasıl kokulu buharlar çıkıyorsa, bu doğaüstü, uçucu gücün de, cehalet tortusunun o yüce şevk ateşinin üstüne konması sonucunda ortaya çıktığı kanısındadırlar. Bazılarıysa zihnimizin içinde bulunan ve dünyevi işlerin yürütüldüğü tapınağın düzensiz, ıssız kaldığı zamanlarda, bu tapınağın temelleri sarsıldığında ve onarımı artık mümkün olmadığında ruhun, terk edilmiş ve çürümeye bırakılmış evleri ele geçiren hayaletler gibi bu tapınağı ele geçirdiği ve orada yaşamaya başladığı görüşündedir.

Bu meseleyi elimden geldiğince aydınlığa kavuşturmak amacıyla, burada en erken çağlardan günümüze dek insanların kendilerini dine adamalarının tarihi üzerinde kısaca duracağım. Belli başlı profesörlerin üzerinde toptan anlaşmaya varacakları tek bir ağırlıklı ya da temel nokta saptamayı başarabilirsek eğer, sanırım bu noktaya makulce sıkı sıkıya sarılabilir ve o noktayı ruhun ana tohumu ya da ilkesi olarak kabul edebiliriz.

Antik tarihte aşırı din tutkunlarıyla ilgili olarak rastladığımız en erken tarihli izler, Yunan'da Orgia, Panegyres ve Dionysia adlarıyla bilinen ayinleri yaratıp yerleştiren Mısırlılar arasında bulunur; bunları Mısır'dan Yunan topraklarına getiren kişinin Orpheus mu, Melampus mu olduğunu burada tartışacak değiliz; bunu gelecekte yapmamız da pek olası değil.[63]

Bu şölenler, Osiris'in adına düzenleniyordu; Antik Yunanlılar Osiris'e Dionysos derler; bu tanrısal varlığın bir adı da Bacchus'tür: Bu ad, derinlikten yoksun bazı okurların, bütün olup bitenlerin şarabı fazla kaçırmış, oradan oraya koşuşturup duran bir alay kafadarın işi olduğunu sanmalarına yol açmıştır; ama her şeyi sözcüğü sözcüğüne, dar anlamda anlamakta direnen bir grup modern yazarın dünyanın başına musallat ettiği utanılası bir yanılgıdır bu;

antik dönemlerin izini tersine giderek sürmek gerektiği sanısına kapıldıkları için de bu yazarlar, tıpkı Yahudiler gibi kitaplarını sondan başa doğru okumaya girişirler; sanki okuyup öğrenmek hokkabazlık yapmaya benzer bir şeymiş gibi. Bunlar, dizinini gözden geçirmekle yetindikleri bir kitabı anladıklarını söyleyen kişilerdir; yalnızca helasını gördüğü bir sarayı tarif etmeye kalkışan bir yolcu gibi ya da Kuzey Amerika'da yaşayan ve bir adamın geleceğini pantolonunun içini dikizleyerek okuyabildiğini iddia eden bazı falcılar gibi. Aslında bu gizemli ayinlerin ilk ortaya çıktığı zamanda Mısır'da bir tek asma bile yokmuş[64], yerliler acı biradan başka bir şey içmiyorlarmış, bu içkinin geçmişi şarabınkinden çok daha eskilere uzanıyormuş, icat edilmesi ve geliştirilmesinin onuru da yalnızca Mısırlı Osiris'e[65] değil, Yunanlı Bacchus'e aitmiş gibi görünüyor; Osiris ve Bacchus ünlü seferlerinde bu içkinin tarifini yanlarında taşımışlar ve ziyaret ettikleri ya da fethettikleri uluslara takdim etmişler. Dahası Bacchus'ün kendisi hemen hemen hiç içmez ya da sarhoş olmazmış; çünkü hakkında yazılanlara bakılırsa, insanların dengesini sağlayan iki köşeli piskopos başlığını[66] icat eden Bacchus'müş; bu başlığı, kafayı iyice çektikten sonra başından yükselecek buharları ve çekeceği baş ağrılarını engellemek üzere (Bacchus ziyafetlerine katılan bütün kafadarların yaptığı gibi) başından hiç çıkarmazmış. İşte bu nedenle, der bazıları, elindeki melanet kadehini sunarak yeryüzündeki kralları kendinden geçirirken ünlü kızıl fahişenin kendisi hep ayık kalırmış; sıra kendisine geldiğinde, öyle anlaşılıyor ki, içmekten hiç çekinmediği halde, üç köşeli başlığı sayesinde hep ayakta kalmayı başarırmış. İmdi, öyle anlaşılıyor ki, bu şölenler Osiris'in dünyanın bir ucundan bir ucuna yaptığı ünlü seferi ve bu seferde kendisine eşlik eden yoldaşlarını anmak amacıyla oluşturulmuş; Bacchus ayinlerinin binbir değişik türde, binbir değişik simgeyle yapılmasının nedeni de buymuş. Bu anlatılanlardan açıkça anlaşıldığı[67] üzere,

Bacchus müritlerinin tutkulu ayinleri şarabın kendinden geçirici etkisine bağlanamaz; bu ayinlerin kesinlikle çok daha derinlerde yatan bir nedeni vardır. Bu nedenin ne olduğu konusunda, bu gizemli ayinlerin uygulanışını açıklayan bazı kaynaklardan büyük ipuçları çıkarabiliriz. Her şeyden önce, bu ayinlere katılanlar iki cinsin tam bir karışımı ve kargaşasından oluşan topluluklarmış; yamaçlarda, düzlüklerde alt alta, üst üste yuvarlanırlarmış; yarmayı ve sık sık yapışmayı simgeleyen sarmaşıklardan ve asma dallarından ya da terebentin çıkarılan çam dallarından yapılmış çelenkler takarlarmış. Bu kişilerin satirlere öykündükleri, yanlarına keçiler aldıkları ve eşeklere bindikleri belirtiliyor; bütün bunların büyük beceri ve cesaret isteyen işler olduğunu vurgulamak gerek. Cemaat üyeleri, üzerinde *virga genitalis* boyutlarında ve biçiminde bazı garip figürlerin bulunduğu, sırıklara geçirilmiş sancaklar taşırmış; bu amblemin ve av partilerinde büyük başarı sergileyen kadınlara verilen ödülün anlamı bugün dahi gizemini korumaktaymış. Son olarak da bu grubun Attika adlı bir kentte düzenli olarak, bütün giysilerinden arınmış, *puris naturalibus*[68] bir biçimde ayinler düzenledikleri belirtiliyor[69]; grup bu ayine toplu olarak değil, çiftler halinde katılırmış. Bu gizemli ayinleri başlatan kişilerden biri olarak anılan Orpheus'un kadınlar tarafından parçalanmasının nedeninin, düzenlediği ayinlere onları çağırmaması olduğunu düşünebiliriz[*] ; bazılarıysa bunu, Orpheus'un karısının ölümüne dayanamadığı için kendi kendini hadım ettiği yolunda açıklamaktadır.

Pek de fazla önem taşımayan bazı örnekleri atlayacak olursak, tarih boyunca karşılaştığımız ikinci büyük din tutkunları topluluğu arasında, Hıristiyanlık döneminin ilk beş yüz yılı içinde, Simon Magus ile onun müritlerinden Euthymios[70] müritlerine dek uzanan çok sayıda mezhebi sayabiliriz. Bu sistemleri geniş bir okuma yaparak inceledikten, o zamandan bu yana süregelen halefleriyle

karşılaştırdıktan sonra şunu söyleyebilirim ki, insan düşüncesi pek düzensiz bir biçimde ilerliyormuş izlenimi verse de, farklı çağlarda karşılaştığımız düşünce biçimleri arasında bağlar bulunmaktadır ve bu bağlar genellikle sanılanın tersine oldukça güçlüdür. Çünkü bu düşünce biçimleri, en sapkın uygulamalarında bile merkezi bir noktada kesişiyor görünmektedir; bu ortak noktayı oluşturan da, söz konusu cemaatteki kadınlardır. Tarih boyunca bütün düşünce sistemlerinde bu konunun üzerinde özenle durulmuş, bu özenin korunması için özel kurallar ve ibadet biçimleri oluşturulmuştur.

Üzerinde durulmaya değecek son önemli din tutkunları, Almanya'da Luther'in reformasyonundan kısa süre sonra, harman sonrasında ortalığı saran mantarlar misali hızla yayıldılar; bunlara örnek olarak Leydenli John'u, David George'u, Adam Neuster'i[71] ve daha başka pek çoklarını gösterebiliriz; bunların ortak özellikleri, aldıkları vahiylerle verdikleri vaazların kendilerine en az yarım düzine kız kardeş sağlamış olması, bu kardeşlik anlayışını da sistemlerinin temel bir parçası haline getirmiş olmalarıdır. İnsan yaşamı denizdeki yaşama büyük benzerlik gösterdiğinden, gemilerimizin ölümlü dünyanın dalgalarını güvenli bir biçimde aşmasını istiyorsak, uzun bir yolculuğa çıkmadan önce gemilerini yiyecekle dolduran denizciler gibi bizler de bedenlerimizi iyice doyurmalıyız.

İmdi, her çağdan din tutkunları arasında üzerinde durduğum belli başlı bazı mezheplere kendi dinimizden de pek çok grubu, örneğin aşk ailesini, İsrailli şarkıcıları vb. ekleyebiliriz (Muhammedileri ve başka dinlere ya da mezheplere mensup olanları konunun dışında bıraksam da, bunların genellikle savımı doğrulayacaklarına inanıyorum); bütün bu dinler ve mezhepler üzerinde, hepsinin ortak ve temel noktasının kadınlara ilişkin öğretileri olduğu gerçeği üzerinde düşününce, insanların görünmez güçler yoluyla

esrikleşerek ruhani deneyimler yaşamalarının bedenle ilişkili bir şey olduğunu düşünmeden edemiyorum; uzman kimyacılar da zaten insan bedeninden çok güçlü uçucu maddelerin çıkabildiğine işaret ediyor. Üstelik omurilik beynin uzantısından başka bir şey olmadığından, ister istemez insanın daha üst düzey yetileriyle daha aşağı düzeydeki yetileri arasında oldukça serbest bir bağlantı sağlamış oluyor; böylece beden bir anlamda ruhu mahmuzlayan itici gücü oluşturuyor. Öyle sanıyorum ki hekimler artık, kısa zamanda esrikliğe erme açısından hiçbir şeyin aşağıdan yukarıya doğru ilerleyen esriklik kadar etkili olmadığı konusunda fikir birliğine varmış durumdalar. Üniversite hastanesinde çalışan çok önemli bir zat, bana Kuveykırların ilk ortaya çıktığı zamanlarda kendisine nemfomaniden[72] şikâyetçi, inanç sahibi pek çok bayanın başvurduğunu söyledi; erkek olsun, kadın olsun bütün insanlar arasında aşka en fazla eğilimli olanlar, yapıları gereği, kendilerini dine adamış, ruhani deneyimler yaşama yetisine sahip olan kişilermiş gibi görünüyor; zaten cinsel arzu da diğer ateşlerle aynı kıvılcımdan çıkar; bu ateşli kardeş sevgisi ruhu da yüksek mertebelere çıkarır. Modern kur yapma sanatının genel uygulanış biçimini inceleyecek olursak, bu sürecin gözleri dinsel bir huşu içinde karşısında bulunana çevirmeyi – bazıları buna gözleri süzmek adını verir – içerdiğini görürüz; gözlerin böyle süzülmesine, yapacak başka şey bulunamadığından, etkili ve dolambaçlı konuşma sanatını andıran ama onun daha kısa ve daha yapay bir biçimi olan, genellikle de bir omuz silkme hareketiyle, bir mırıltıyla, bir iç çekişle ya da bir iniltiyle birlikte kullanılan belli konuşmalar eşlik eder; bu tür konuşma, düzenli aralıklarla sesletilen önemsiz, tutarsız ve yinelemeli sözcüklerin art arda dizilmesiyle oluşturulur. Bunlar benim bir hanıma hitap etmede en ince yollar olarak gördüğüm kurallardır: Bu gibi özellikleri azizlerden daha büyük bir ustalıkla uygulayacak kişi bulunabilir mi? Elbette

hayır; bu savın doğruluğunu bir kez daha kanıtlamak üzere sizlere pek sağlıklı, beti benzi yerinde, birinci sınıf bir din kardeşinin bana söylediklerini aktarmak istiyorum: Bu saygıdeğer din tutkununun dediğine göre, din kardeşleri, ruhani deneyimlerini en yüksek doyum noktasına vardırabilmek üzere sıkça ..... yaparlarmış; bu uygulamanın sonucunda sinirlerle birlikte ruh da gevşeyip güçten düştüğü için vaizler ve diğer topluluk üyeleri kendilerini, en yüksek doyum noktasına ulaşmadan hemen önce yaşadıkları ruhani deneyimden en kısa zamanda bir sonuç çıkarmak zorunda hissederlermiş; bu da onların hızlarını ve verimlerini artırırmış. Burada öne sürdüğüm sav, neredeyse bütün kadınların, dış görünüşleri açısından hiç de çekici olmasalar bile neden iştiyak sahibi bu vaizlere çekildiğini de açıklamaktadır: Daha önce bu şaşırtıcı olayı, bu gibi deneyimlerin bedensel arzularla hiçbir bağlantısı olmadığı, bütünüyle ruhani bir alışveriş üzerine kurulduğu yolunda açıklamaya çalışanların hiçbir zaman inandırıcı olamamalarının nedeni belki de burada yatmaktadır. Ben cinsiyetin kendine özgü nitelikler taşıdığına, insanların yeteneklerini ve edimlerini, bizim birbirimizi etkileyebildiğimizden çok daha güçlü bir biçimde etkileyebileceğine inanıyorum. Bu görüşün doğru olduğunu kabul edecek olursak, şurası kesindir ki, nasıl başlarsa başlasın ruhani deneyimler de öteki deneyimler gibi son bulmaya mahkûmdur: Çünkü dalları cennete uzanmış olsa da kökleri yeryüzündedir. Derin tefekküre dalmak etle, kanla yapılacak iş değildir; etle, kanla girişilen tefekkür deneyimi, doğası gereği gevşer ve maddesel düzeye iner. Aşklarını göksel sohbet üzerine temellendiren âşıklar, maddeye değil de ruha değer verdiklerini söyleyen Platoncuların bir başka türüdür; bunlar âşık oldukları bayanın gözlerinde yıldızları ve cenneti gördüklerini sanırlar, gözlerini daha aşağılara kaydırmaz ya da aşağıları düşünmezler, ama âşıklar da Platoncular da sonunda aynı kör çukura düşerler; filozof hakkında anlatılan o öykünün sonu için harika bir kıssa

oluşturuyor gibidirler: Bu öyküye göre, düşünceleri ve gözleri takım yıldızlara takılıp kalmışken, bedeninin alt kesimi filozofu alıp kocaman bir çukurun içine sürüklemiş.

Bu konuda söylemek istediğim daha başka şeyler de vardı, ama posta arabası kalkmak üzere. Bu nedenle mektubumu burada kesmem gerekiyor, saygılarımla efendim, her zaman hizmetinizdeyim.

Lütfen, elinize geçer geçmez bu mektubu yakın.

1704

Çeşitli Konular Üzerine Düşünceler

Ahlak ve Yoldan Çıkarma

Öyle güçlü bir dini inancımız var ki, ancak yüreklerimizi nefretle doldurmamıza yetiyor, birbirimizi sevmemize değil.

Savaşlar, anlaşmalar, hizipler gibi geçmiş şeyler üzerine düşünün. Bu tür konulara o denli az ilgi duyuyoruz ki, insanların bu gibi gelip geçici şeylerle nasıl bu denli meşgul olabildiklerini, bunlar üzerine ne denli çok kafa yorabildiklerini görünce şaşıp kalıyoruz. Ama bir de bugüne bakın, o da geçici değil mi? Gene de bugünle meşgul olanları görünce hiç de şaşıp kalmıyoruz.

Bilge insan, tüm koşulları hesaba katarak bağlantılar kurmaya ve sonuçlar çıkarmaya çalışır; ama araya giren en küçük bir rastlantı bile (olayların akışında bu türden rastlantıları önceden kestirebilmek olanaksızdır) öylesine farklılıklar ve değişimler yaratır ki, sonunda bilge kimse de, olaylar karşısında en cahil ve deneyimsiz kimse kadar donanımsız kalır.

Vaizler ve hatipler açısından olumlu bakış iyi bir özelliktir, çünkü bunlar kendileri inanmış / ikna olmuş göründükçe, kitleleri onların düşüncelerini ve muhakeme biçimlerini benimsemeye de daha kolay zorlarlar.

Uyarıları dinlemeye bile bu denli direnirlerken insanların önerilere kulak vermesini nasıl bekleyebiliriz?

Öneri de Aristoteles'in ayda bulunması gereken kayıp şeylerinden biri miydi, iyi anımsayamıyorum; evet, öneri de, zaman da ayda olmalı.

Zaman da bizlere yaşlı insanların boş bir çabayla kafamıza sokmaya çalıştığı düşünceleri ve dersleri verir ama kulak

verilen tek vaizdir.

Bir şeyi arzuladığımızda ya da onun peşinden koştuğumuzda, zihinlerimiz o şeyin yalnızca iyi yönleri ya da özellikleri üzerine odaklanır; onu elde ettiğimizdeyse yalnızca kötü yönleri ya da özelliklerine.

Cam fabrikalarında işçiler yanan ateşe çok az taze kömür atarlar; bunlar ilk atıldığında alevlerin keyfini kaçırmış gibi görünür, ama aslında onları canlandırır. Bu da zihnin tutkulara hafifçe gem vurmasına benzer; zihin tutkuların ateşini söndürmeyecektir.

Din, büyümüş bir çocuk gibidir; onu daima, tıpkı çocukluk döneminde olduğu gibi, mucizelerle beslemek gerekir.

Her haz eşit derecede acı ya da bıkkınlık ile dengelenir; bir sonraki yılın gelirinden bir parçayı bu yıl içinde harcamaya benzer.

Bilge bir insanın yaşamının geç dönemleri, erken dönemlerinde edindiği aptallıkları, önyargıları ve yanlış düşünceleri düzeltmekle geçer.

Bir yazar, gelecekle ilişkisi açısından kendisini nasıl konumlandırması gerektiğini bilmek istiyorsa, eski kitaplarda neleri bulup neleri bulamadığını düşünmeli: Bilmeyi isteyip de buldukları neler ve nelerin anlatılmamasına hayıflanıyor?

Şairler ne iddiada olularsa olsunlar, kendilerinden başka hiçbir şeye ölümsüzlük kazandırmadıkları açıktır; saygı ve hayranlıkla andıklarımız Homeros ve Vergilius'tur, Akhil-

leus ya da Aeneas değil. Tarihçiler söz konusu olduğundaysa, durum bunun tam tersidir; düşüncelerimiz yalnızca okuduğumuz eylemlere, kişilere ve olaylara odaklanır; yazarlarınıysa hiç de öyle çok düşünmeyiz.

Bu dünyaya gerçek bir deha geldiğini şöyle anlayabilirsiniz: Ahmaklar ona karşı bir araya gelir.

Yaşamın sunduğu tüm avantajlara sahip insanlar, düzensizliğe ya da bozulmaya yol açacak pek çok rastlantının tehditkâr gölgesi altında yaşarlar; oysa onları memnun edebilecek rastlantılar pek azdır.

Küçük düşürmenin, korkaklar için uygun bir ceza olduğunu düşünmek akıllıca değildir, çünkü onurlarını gözden çıkarmamış olsalar korkak olmazlardı; korkaklar için en uygun ceza ölüm cezasıdır, çünkü en çok ölümden korkarlar.

En büyük icatlar hep cehalet dönemlerinde ortaya çıkmıştır, tıpkı pusula, barut ve matbaa gibi; ve hep en vasat ulusun eseridir: Almanların.

Hayaletler ve ruhlar hakkında söylenegelenlerin genellikle yanlış olduğunu kanıtlayan savlardan birini, ruhların aynı anda birden fazla kişiye göründüğünün hiç olmadığı yolundaki kabul oluşturur; başka deyişle, yanında başkaları olan insanlar nadiren büyük bir iç sıkıntısına ya da melankoliye kapılırlar.

Kıyamet günü gelip çattığında, ahlaki açıdan zaafları olan bilgelere de, inanç konusunda zaafları olan cahillere de pek az hoşgörü gösterilecektir diye düşünüyorum, çünkü iki tarafın da mazereti yoktur. Bu, cehaletle bilgeliğin yararlarını eşit kılar. Ancak, bilgelerin bazı tereddütleri ile cahillerin bazı kötülükleri belki de affedilebilir, çünkü her iki durumda da baştan çıkmak için güçlü nedenler vardır.

Bir öyküdeki bazı ayrıntıların değeri zaman gittikçe büyük ölçüde azalır; öte yandan öyle bazı küçük ayrıntılar da vardır ki hep değerli kalır; bir yazarın bu ikisini birbirinden ayırabilmesi için çok gelişmiş bir yargı gücüne sahip olması gerekir.

Nasıl ki kutsal kişilerin sıkça "Bu günahkâr çağ," demelerine alışıksak, yazarlar da sıkça "Bu eleştirel çağ," sözlerini sarf eder.

İçinde yaşadığımız çağın üyelerinin, bir sonraki çağa katkılarından bahsetmelerini izlemek oldukça eğlencelidir. Bu yaptığımız gelecekte hep anılacak, gelecek kuşaklar hep bunu konuşacak. Oysa, gelecek kuşaklar kendi dönemlerini ve düşüncelerini, kendilerine özgü şeyler olarak görecek, tıpkı bizim bugün yaptığımız gibi.

Yalnızca havayla beslendiği söylenen bukalemun, tüm hayvanlar içinde en çevik dile sahip olanıdır.

Bir erkek ruhani bir arkadaş olduğunda soyadını kaybeder, geçici bir arkadaş olduğundaysa adını.

Tartışmadaki savlar da ordular gibidir: Güçsüz olan taraf, düşmanına olduğundan daha çokmuş ve daha güçlüymüş gibi görünebilmek için sahte ışıklar saçar ve büyük gürültü yapar.

Bazı insanlar önyargılarından kurtulmak adına erdemi, dürüstlüğü ve dini silip atar.

İyi yönetilen ülkelerde mülkiyet hakkına sınırlamalar getirilir; bunun pek çok nedeni vardır, ama belki de biri üzerine yeterince kafa yorulmamıştır: İnsanların arzuları kurallarla sınırlandığında, yasaların kendilerine izin verdiği ölçüde mülk edindikten sonra özel çıkarları son bulur ve böylelikle bu insanlar artık kamu çıkarıyla ilgilenmekten başka bir şey yapamazlar.

Bir insan kendisine yönelik eleştirilere karşı üç tutum alabilir: Eleştirileri hor görebilir; benzer eleştirilerle karşılık verebilir ya da eleştirilmesine hiç fırsat vermeden yaşamaya çalışabilir. Birincisi genellikle sahte bir tutum olmanın ötesine geçemez, sonuncusunu uygulamak neredeyse olanaksızdır; evrensel olarak kabul gören uygulama ikincisidir.

Herodot bizlere soğuk ülkelerdeki canavarların nadiren boynuzlu olduklarını, sıcak ülkelerdeyse boynuzsuz canavar bulunmadığını anlatır. Bu hakikaten de hoş bir uygulama olarak görülebilir.

Avukatlar üzerine en güzel yergi astrologların elinden çıkmadır; astrologlar, sanatlarına dayanarak bir davanın ne zaman sonuçlanacağını ve hatta sonucun davacının mı davalının mı lehine sonuçlanacağını bilebileceklerini söyler; böylelikle de meseleyi bütünüyle yıldızların etkisiyle açıklayıp işin içinden çıkmış olurlar, meselenin özünün davanın sonucuna hiçbir etkisi yoktur.

Tobit ile onu izleyen köpeği hakkındaki Apokrifa deyişinin alaya alındığına çokça tanık oldum; ancak Homeros da birden fazla yerde Telemakhos üzerine aynı şeyleri söyler, hatta Vergilius da Evander'da. Ayrıca benim gözümde Tobit kitabının şiirsel bir yanı vardır.

Başkalarına çokça yararı dokunan, ancak kendisinin hiçbir yararını görmediği nice güzel özellikler taşıyan insanlar tanıdım; bu özellikler, bir evin önündeki güneş saatine benzer; komşular ve yoldan geçenler bu saatten yararlanır, ama sahibi yararlanamaz.

Bir kimse, gençliğinden yaşlılığına tüm düşüncelerini aşk, siyaset, din, eğitim vb. üzerine odaklasa, sonuçta ortaya ne denli büyük tutarsızlıklar ve çelişkiler çıkar!

Cennette neler yapıldığını bilmiyoruz; ama ne yapılmadığını açıkça söylüyorlar: evlenilmiyor, evliliğe teslim olunmuyor.

İnsan bugünkü hanımların lütufkârlıklarına baktığında, Ksenophanes'in sözünü ettiği kısraklara saygı duymazlık edebilir mi? Yeleleri yerindeyken, başka deyişle, güzelliklerini hâlâ korurken bu kısraklar eşeklerin kurlarına asla yüz vermezlermiş.

Bilinmezlik ve kuşku içinde asılı kalarak yaşamak acı bir şeydir; örümceklere özgü bir yaşamdır.

"Vive quidem, pende tamen, improba, dixit."

– *Ovidius, Metam.*

Stoacılara özgü o gereksinmeleri ve arzuları tırpanlayarak karşılama alışkanlığı, ayakkabıya gereksinme duyduğumuzda ayaklarımızı kesmeye benzer.

Hekimler din konularındaki yargılarını kendilerine saklamalıdır. Bunun nedeni kasapların yaşam ve ölüm konusunda yargıç olarak kabul edilmemesiyle aynıdır.

Bu denli az evliliğin mutlu olmasının nedeni, genç hanımların zamanlarını kafes değil de yuva yapmaya harcamasıdır.

İnsan sokakta yürürken çevresini gerçekten gözlemleyecek olsa, gördüğü en mutlu kimseler cenaze arabaları içindekiler olur.

Akıllı ve basiretli davranış, en son, başına gelen bir talihsizlik karşısında utanç ve suçluluk duygusuna kapılan bir adamdan beklenir.

Servetin ne denli güç getirdiğini ancak acı çekenler kabul eder, çünkü mutlu insanlar bütün başarılarını basirete ya da yeteneğe bağlama eğilimindedir.

Hırs çoğu zaman insanlara en alçak işleri yaptırır, demek ki insan bedeni yukarılara tırmanırken sürünürken girdiği biçime girer.

Kötü arkadaşlık köpeğe benzer; en çok, en sevdiklerini kirletir.

Eleştiri, insanın önemli bir şahsiyet olması karşılığında ödediği bedeldir.

İnsanlar genellikle zayıflıklarının farkında olmamakla suçlansa da, içlerinden bazıları da kendi güçlerinin farkında olmayabilir. İnsanlar da toprak gibidir, bazen yüzeyin altında sahibinin farkında olmadığı bir altın damarı bulunur.

Yergi nüktedanlığın en kolay yolu olarak kabul edilir, ama bazı durumlarda bunun tersinin geçerli olduğunu düşünüyorum: Çünkü nasıl ki üstün erdemleri olan birini hakkınca övmek zordur, üstün kötülükleri olan birini de hakkınca yermek zordur. Ilımlı, vasat karaktere sahip insanlar söz konusu olduğundaysa her ikisini de yapmak oldukça kolaydır.

Gençliğin mahareti keşiftir, yaşlılığınsa yargı gücü; öyle ki ona sunacak daha az şey buldukça yargı gücümüz de gittikçe daha zor beğenir olur: Yaşamın akışı bunu gerektirir. Yaşlandığımızda arkadaşlarımız bizi memnun etmede gittikçe daha çok zorlanırlar, ama aynı zamanda memnun olup olmadığımız da onları gittikçe daha az ilgilendirir.

Hiçbir bilge adam genç olmayı dilemez.

Başıboş bir akıl yürütme, daha önceki sağlıklı akıl yürütmelerinizin ağırlığını azaltır.

İyi davranışların altında yatan itkiler kılı kırk yaran bir incelemeye gelmez. İyi olsun, kötü olsun çoğu eylemin nihai nedeninin insanın kendisine duyduğu sevgi olduğu kabul edilir; ama bazı insanların öz sevgisi onları başkalarını mutlu

etmeye iter, başkalarınınkiyse yalnızca kendilerini mutlu etmeye. Erdemle kötülük arasındaki ana ayrım budur. Dini inanç, bütün eylemlerin altında yatan itkiler içinde en iyisidir, ama din de insanın kendine duyduğu sevginin en üst biçimi olarak görülebilir.

Dünya bir kez bizleri kötüye kullanmaya başlamaya görsün, sonrasında vicdan azabı ya da törenleri de azaltarak aynı muameleye devam edecektir.

Yaşlılar, anlayış güçlerinin gözünden olduğu kadar doğanın gözünden de bakar; bu nedenledir ki belli bir mesafeden en iyi onlar görür.

Bazı insanlar bilgeliklerini saklamaya, aptallıklarını saklamaktan daha fazla özen gösterir.

Keyfi iktidar bir prens için en doğal baştan çıkarıcı nesnedir; nasıl ki genç bir adamın şarap ya da kadınlar karşısında, bir yargıcın rüşvet, yaşlı bir adamın cimrilik, bir kadınınsa yüzeysellik karşısında baştan çıkması işten bile değildir.

Antony Henley'in kiracısı astım hastalığı nedeniyle ölüm döşeğinde yatarken şöyle demiş: "Şu nefesi bir dışarı verebilsem, bir daha içeri girmesine kesinlikle engel olacağım."

Pek çok şeyi önemsiz ayrıntılar, züppelikler ya da boş şeyler olarak bir yana atmak ne bilgeliğin, ne de yüce gönüllülüğün göstergesi olabilir; erdemli davranışın işaretidir. Şöhreti ele alalım: İnsanlar genellikle unutulmak istemez. Ayaktakımına baktığımızda bile, mezar taşlarına yazı yazdırmaya ne denli hevesli olduklarını görürüz. Bütün bunlarda içkin bir değer bulunmadığını görmek ve anlamak için pek derin bir felsefe gerekmez; bununla birlikte, bu istek doğamızın bir parçasıysa ve bizleri erdeme teşvik ediyorsa, hafife almamak gerekir.

Yakınma, cennete sunduğumuz en büyük övgü ve inancımızın en içten parçasıdır.

Pek çok erkeğin ve çoğu kadının akıcı konuşmasının ardında konu dağarcıkları ile sözcük dağarcıklarının kısıtlı olması yatar; çünkü dilde yetkin olan ve zihni fikirlerle dolu olan biri, konuşurken, her iki alanda da seçim yaparken tereddütler yaşayacaktır. Öte yandan sıradan konuşmacıların yalnızca tek bir fikirler paketi ve bunları iletebileceği tek bir sözcükler dizisi vardır; bu dizi de her zaman dudaklarından dökülmeye hazır bekler. İnsanlar da kapısında bir kalabalık bulunan bir kilisedense, neredeyse boş bir kiliseden çok daha hızlı çıkarlar.

Pek az insan başkalarının yanında parlamasını sağlayacak özelliklere sahiptir; ama pek çok insan makul bir çizgi tutturabilir. Dolayısıyla, günümüzde karşılıklı konuşmalar bu denli kısırsa, bunun nedeni anlak değil, gurur, kibir, huysuzluk, yapmacıklık, ben bilirimcilik, mutlakçılık ya da bunlara benzer başka kötülüklerdir; başka deyişle yanlış eğitimin sonuçlarıdır.

Kibirli olmak, gururdan çok güvensizliğin göstergesidir. Kibirli insanlar kendilerine ne denli çok saygı gösterildiğini, ne denli önemli insanlarla yakınlığı olduğunu anlatır durur; böylelikle hak ettiklerinden daha çok onurlandırıldıklarını açıkça itiraf etmiş olurlar, sanki bunları anlatmasalar arkadaşları onlara inanmayacakmış gibi: Oysa gerçekten gururlu bir insan en büyük onurlandırmaları dahi kendi yeteneklerine denk görmez, bunun sonucunda da övünmeyi hor görür. Dolayısıyla şu kuralı öne süreceğim: Gururlu bir insan gibi görünmek isteyen kimse, kibirliliğini gözlerden gizlemelidir.

Özgür bir ülkede yasalar, toprak sahiplerinin çoğunluğunun kararlarında oluşur ya da oluşmalıdır.

Tanrı'ya karşı çıkmak için kullanılan bir savı ben, tam da onu savunmak için kullanıyorum. Fırtına ve sellerin, bereketsiz mevsimlerin, yılanların, örümceklerin, sineklerin ve daha pek çok örneği bulunan diğer sevimsiz ya da zararlı hayvanların doğanın mükemmel olduğu görüşünü geçersiz kıldığı, çünkü bunlar olmadan insanların çok daha rahat bir yaşam süreceği söylenir, ama bu muamelede Tanrı'nın tasarımı açıkça anlaşılabilir. Güneş'le Ay'ın hareketleri – kısaca, tüm evren sistemi, filozofların gözlemleyip ortaya koydukları kadarıyla, en büyük düzenliliği ve mükemmelliği sergiler; ama Tanrı nerede düşünce ya da emek yoluyla çözüm üretme işini insana bıraksa, insan orada, iş görebilmek için kasıtlı olarak, şeyleri mükemmellikten uzak bir duruma sokmuştur: İnsan üretimi olmadan yaşam durur ya da daha doğru bir deyişle, ortadan kalkar: *Curis accuunt mortalia corda*.

Övgü mevcut iktidarın kızıdır.

İnsan kendisiyle ne denli tutarsız!

Öyle bazı kişiler tanıdım ki kamuyu ilgilendiren meselelerde ve meclislerde gösterdikleri bilgelikle ünlüydü, gene de aptal hizmetkârlar yönetirdi onları.

Öyle büyük bakanlar tanıdım ki, engin bilgileri ve bilgelikleriyle ışıldardı, gene de ahmaklardan başka bir tercihleri yoktu.

Öyle adamlar tanıdım ki, cesur ve onurluydular, gene de eşleri karşısında birer korkağa dönerlerdi.

Öyle adamlar tanıdım ki, sinsilikte üstlerine yoktu, gene de hep kandırılırlardı.

Öyle üç büyük bakan tanıdım ki, bir krallığın ihtiyaç duyduğu hesapları en iyi biçimde tutar ve idare ederlerdi,

gelin görün ki kendi yaşamlarının ekonomisi söz konusu olduğunda kara cahildiler.

Kutsal kişilerin vaazları iyi niyetli kişileri erdem yolunda tutmaya yarar, ama kötü niyetlilerin erdem yoluna vaazlarla girdiği ya çok azdır ya da hiç görülmemiştir.

Prensler genellikle başkalarını göreve atama konusunda güvendikleri hizmetkârlarından daha bilgece seçimler yapar: İşini hakkını vererek yapabilecek bakanlar atayan prensler gördüğüm oldu, sayıları az da değildi, ama prenslerin bu maharetini sergileyerek, göreve en uygun olan kişiyi atayan bir bakan hiç görmedim. Bu çağın en büyüklerinden biri bu meseleyi partiler arasındaki şiddete ve arkadaşlık bağlarının getirdiği mantıksızlığa bağlıyordu.

Ortada büyük sorunlar olmadığında küçük sorunlar da insanı huzursuz etmeye yeter. Koca bir kayaya rast gelmediğinde insan küçük bir çıkıntıda bile sendeleyecektir.

Yaşlıların gençleri belli bir mesafede tutabilmek için saygınlık, yüksek konum ya da büyük servet gibi şeylere ihtiyaç duydukları bir gerçektir; aksi takdirde gençlerin, yaşlarına dayanarak, yaşlıları küçümseme eğilimi önünde hiçbir şey duramaz.

Her insan uzun süre yaşamak ister, ama kimse yaşlı olmak istemez.

Erkeklerin çoğunda dalkavukluktan hoşlanmanın gerekçesi, kendilerine güvenlerinin az oluşudur; kadınların gerekçesi ise bunun tam tersidir.

Kitaplar ve yasalar, son elli yıl içinde arttıkları hızla artmaya devam edecekse, gelecek kuşaklar için ciddi endişeler taşıyorum: İçlerinden gerçekten eğitimli olanlar ya da avukatlar nasıl çıkacak?

Kralların ellerinin en uzak noktalara dek ulaşabildiğini sıkça duymuşuzdur; keşke kulakları da o kadar uzak noktalara ulaşabilseydi.

Prenslerin bebekliklerinde, çocukluklarında ve gençliklerinde pek çok olağanüstü düşünce ve bilgelik örneği sergiledikleri, insanları şaşırtan ve kendilerine hayran bırakan sözler söyledikleri anlatılır. Bu denli umut vaat eden prensin ardından bu denli utanç verici kralın gelmesi ne tuhaftır! Bu prensler erken yaşta ölmüş olsalar, olağanüstü bilgelik ve erdem örnekleri olurlardı. Yaşadıklarındaysa, gene gerçekten olağanüstülük taşıyorlar, ama başka türden bir olağanüstülük oluyor bu.

Politika, sözcüğün en yaygın kullanımı açısından bakıldığında, yozlaşmadan başka bir şey ifade etmez; dolayısıyla iyi bir kralın ya da iyi bir bakanın işine yaramaz. İşte tam da bu nedenledir ki, saraylar politikayla dolup taşar.

Bacchus'ün üvey babası Silenus hep bir eşek üzerinde ve başında boynuzlar olduğu halde resmedilir. Demek ki ayyaşlar kendilerine yol gösterici olarak aptalları seçerler ve boynuzlanmış olma ihtimalleri de pek yüksektir.

Venüs, o iyi huylu güzel kadın, aşk tanrıçasıydı; şirret bir cadaloz olan Juno ise evlilik tanrıçası. Bu ikisi başından beri birbirlerinin can düşmanı olmuşlardır.

Dine karşı olanların aptal da olmaları gerekir; işte Tanrı'nın tüm hayvanlar içinde yalnızca ilk eşek yavrusuna karşı çıkması bundandır.

Asla fazla olmamakla birlikte birazcık akıl, kadında değer verilen bir özelliktir, tıpkı papağanların ezberledikleri birkaç sözü tekrarlamasından hoşlanmamız gibi.

İyi bir adam, aklında bir sürü hin düşünce olan adamdır.

Apollon hem hekimlik tanrısı hem de insanları hastalıklarla cezalandıran tanrıydı. Kökeninde her ikisi de aynı meslekten gelir, aynı bugün de olduğu gibi.

Yaşlı adamlarla kuyrukluyıldızlara aynı nedenle saygı gösterilir: Her ikisinin de uzun sakalları vardır ve her ikisi de gelecekte olacakları bildiği iddiasındadır.

Bir adama mahkemede belli bir elçi ile heyeti hakkında ne düşündüğü sorulmuş; elçi de, heyeti de değerli taşlarla ve dantellerle süslenmişmiş, abartılı selamlar veriyor, kibirle yüzlerini buruşturuyor, tuhaf ifadeler takınıyorlarmış. Adam, bunlar Süleyman'ın armağanıdır demiş, altın ve maymunlar.

Pausanias'ta kente karşı eyleme geçirilecek bir ihanet girişiminin bir eşeğin anırmasıyla ifşa olduğu, Capitol'ü kazların gaklamasının kurtardığı ve Catilina komplosunun bir fahişe tarafından açığa çıkarıldığı anlatılır. Anımsayabildiğim kadarıyla, tarihte komploları açığa çıkarma ve muhbirlik işlevi görme başarısını sergileyebilmiş üç hayvan bunlardır.

Erkeklerde, çocuklarda ve başka hayvanlarda görülen sapkın davranışların çoğu, dövüşürken yapılan hareketlerin taklidinden gelir.

Augustus şans getiren bir adı olan bir eşekle karşılaşınca kendisini güzel günlerin beklediğine inanmış, haklı da çıkmış. Ben pek çok eşekle karşılaşıyorum, ama hiçbirinin şans getiren adları yok.

Bir adam kendisiyle benim arama belli bir mesafe koyduğunda, ikimizin de birbirimize eşit uzaklıkta olduğumuz fikri beni rahatlatıyor.

İnsanlar hatalarını ısrarla savunurken hakikate olan yılmaz bağlılıklarından dem vururlar. Yaşamlarının her gününde

kendileriyle çelişkiye düşmelerine karşın, her birinin en tutkulusundan hakikat âşıkları olduğunu kim yadsıyabilir?

Bir yazarın yazdıklarını okurken fikirlerimizin örtüştüğünü görürsem, ne denli harika bir gözlem diyorum. Fikirlerimizin ters düştüğü bölümlerdeyse, onun yanıldığı konusunda hiç kuşku duymuyorum.

Yalan söylemek en evrensel uygulamalardan biri olsa da ve oldukça kolay görünse de, bugüne dek yapmış olduğum sohbetlerin hiçbirinde üçten fazla iyi yalan duyduğumu anımsamıyorum, bu alanda en yetkin olanlardan bile.

Gerçek anlamda çok az insan gerçekten bugünü yaşar, çoğunluğu bir başka zaman yaşamaya başlayabilmek adına bekler ve biriktirir.

1706

Zihnin Melekeleri Üzerine

Basmakalıp Bir Deneme

Sayın ————'e,

Efendim, – Antikalıkları bu denli takdir eden biri olarak, yeni olan her şeye hoşgörüyle yaklaşacağınızı düşünmem herhalde uygunsuz olmaz. Son zamanlarda pek çok deneme yazarı ve ahlak üzerine söylevler yazan pek çok yazar bayat konular işlediklerinden, fazla kullanılmaktan yıpranmış alıntıları tekrar tekrar önümüze sunduklarından ve ele aldıkları konuları bütünüyle ve derinlemesine işleyemediklerinden beni kızdırıyor – aşağıdaki denemede bu hataların hepsinden uzak durma titizliğini gösterdim; genç yazarların bu yazı tarzını taklit etmelerini öneriyorum. Sunduğu düşünceler ve gözlemler açısından bütünüyle yeni, başka kimse tarafından kullanılmayan alıntılarla süslenmiş, çok yüksek önemde bir konuyu işleyen ve son derece düzenli ve anlaşılır bir yapı ve dille kurulmuş bu yazıyı ortaya koymak çok zamanımı aldı; denememi kabul etmenizi ve dehamın bu en yüce ürünü olarak görmenizi diliyorum.

————————————————

Deneme

Filozoflar insanın bir mikrokosmos ya da küçük bir dünya oluşturduğunu, büyük dünyaya her açıdan benzeyen bir minyatür olduğunu söyler; kanımca bedenimiz siyasal bütüne de benzemektedir. Bu doğru ise, Epikürcülerin evrenin atomların rastlantısal bir şekilde bir araya gelip ayrılmalarından oluştuğuna yönelik görüşü nasıl doğru olabilir? Nasıl ki, alfabenin harflerinin kazara bir araya gelip en zekice ve bilge felsefe metinlerini oluşturabileceğine inanmıyorsam, buna da inanmam söz konusu olamaz. *Risum*

teneatis amici.[73] Bu yanlış düşünce, yapısı gereği başka birçok yanlış düşünceyi beraberinde getirir; bu, uydurma bir karışımın ilk malzemesi gibidir, ikinci bir malzeme ekleyerek düzeltilmesi asla mümkün olmaz; temel zayıf olduğundan üstüne ne koyarsanız koyun, yapı çökmeye mahkûmdur. Böylelikle insanlar bir yanlıştan diğerine ilerler; öyle ki sonunda tıpkı Ixion gibi Juno yerine bir buluta sarılırlar ya da masaldaki köpek gibi gölgeye bakayım derken cismin kendini gözden kaçırırlar. Çünkü bu tür düşünceler kendi aralarında tutarlılık kuramaz; Nebukadnezar heykelinin ayaklarında olduğu gibi demir ile kil ayrılır ve yapı parçalanır. Bir yazarda, İskender'in fethedecek yeni bir dünya kalmadığında ağladığını okumuştum; atomların rastlantısal bir şekilde bir araya gelişi yeni bir dünya yaratabilecek olsaydı, İskender'in ağlaması için de bir neden olmazdı. Ama bu düşünce de zaten Epiküros gibi bilge birinden ziyade, o çok başlı canavar, ilkel insana uygun bir düşüncedir. Tarikatının yozlaşmış kesimi Epiküros'un yalnızca adını almakla yetinmiştir, tıpkı ateşteki kestaneleri almak için kedinin patisini kullanan maymun gibi.

Bununla birlikte, bir hastayı iyileştirme yolunda atılacak ilk adım hastalığı tanımaktır; elbette Hakikat'e ulaşmak son derece zor olabilir, çünkü filozofların da gözlemlediği gibi Hakikat bir kuyunun dibinde yaşar; gene de bizler, kör adamlar gibi aydınlıkta yolumuzu el yordamıyla bulmaya mahkûm değiliz. Benden çok daha eğitimli ve bilge kişiler olsa da, ben de bu konudaki mütevazı katkımı sunmama izin verileceğini umut ediyorum, çünkü bazen izleyen biri, oyunu, oynayanlardan daha iyi görür. Ama bir filozofun Doğa'daki her olguyu açıklamak zorunda olduğunu da, gelgitle gelen yükselme ve alçalmayı çözemedi diye Aristoteles'le birlikte onun ölümcül hükmünde – *Quia ten on capio, tu capies me* – boğulması gerektiğini de düşünmüyorum. Aristoteles kendini aynı anda hem yargıç hem de suçlu, hem suçlayıcı hem de cellat olmaya mahkûm

ederken, Sokrates hiçbir şey bilmediğini söylüyor ve bakıcı tarafından dünyadaki en bilge adam ilan ediliyordu.

Ama konumuza dönelim; Doğa'nın hiçbir şeyi boş yere yapmadığının, Öklid'in kanıtları denli açık olduğunu düşünüyorum. Doğa'nın gizli köşelerine dalabilecek olsaydık, en ince çim yaprağının ya da en küçük yaban otunun bile kendine özgü bir faydası olduğunu görürdük. Doğa en çok en küçük yaratımlarında hayranlık uyandırıcıdır; en küçük ve en hor gördüğümüz böcek Doğa'nın sanatını en derinden anlar; elbette bu noktada, çeşitliliğiyle zenginleşen Doğa'nın sanat karşısında her zaman utkuya ulaşan taraf olacağını eklemeden geçemeyeceğim. Şairin de gözlemlediği gibi:

"Naturam expellas furcâ licet, usque recurret."

Horatius, Lib. i. Epist. X. 24.[74]

Bununla birlikte, nasıl ki Pandora'nın kutusu bedenin tüm hastalıklarını dünyanın dört bir yanına saldıysa, filozofların çok çeşitli düşünceleri de ruhun hastalıklarını yaymıştır; bunlar arasındaki tek fark filozofların kendi kutularının dibinde umut bırakmamış olmalarıdır. Ve hakikat Astrea ile birlikte kaçmadıysa da, Nil'in kaynağı denli derinlerdedir, ancak Ütopya'da bulunabilir. Elbette, bu bilge filozoflar üzerine düşüncelerimi buraya almayacağım, kadir bilmezlik olur bu ve bir insanın kadir bilmez olduğunu söylemek o kişinin, insanın sahip olabileceği tüm kötü özelliklere sahip olduğunu söylemek demektir:

"Ingratum si dixeris, omnia dicis."

Gene de bu filozofları suçluyorsam (bazıları bunun bir çelişki olduğunu söyleyebilir), bunun temel nedeni onların gururudur; bu *ipse dixit*'ten başka bir şey değildir; filozoflar kendilerine körce inanmamızı beklerler. Diyojen bir fıçıda da yaşamış olsa, eminim o paçavralarının altında da ilahi

Platon'un en güzel dokunmuş giysilerinin kıvrımları arasındaki gurur bulunabilirdi. İşte bu Diyojen'dir ki, İskender onu görmeye gidip kendisinden isteyeceği her şeyi ona verebileceğine söz verdiğinde şöyle demiş: "Bana veremeyeceğiniz hiçbir şeyi benden almayın; tek bunu isterim; ışıkla benim aramda durup gölge etmeyin." Bu da parasını denize atıp şu tuhaf sözü söyleyen filozofunki denli abartılı bir sözdür...

Bu adamın, tüm parasını çocuğunun harcayacağı söylendiğinde, "O parayı harcarken, benim kazanırken aldığım zevk kadar büyük zevk alması mümkün değil ki." diyen tefeciden ne farkı vardır? Bu adamlar birbirlerinin hatalarını görebilirler, ama kendi hatalarını, kendi sırtlarında taşıdıklarını göremezler; *non videmus id mantice quod in tergo est*. Özgür düşüncelerim nedeniyle sansüre uğrayabilirim; yazarların taptığı Momos'lara[75] burun kıvırmakla suçlanabilirim, ama yerliler de şeytana taparlar – korktukları için. Bu acımasız eleştirmenler, bir yıllıktaki isim sayısı kadar çok yara açabilirler yazarlık ünümde; ama ben buna önem vermiyorum; belki de tıpkı sinekler gibi, mumun çevresinde vızıldayarak o denli çok uçuşurlar ki sonunda kanatlarını yakarlar. Beni affetsinler, onlara şu öğüdü vereceğim – anlamadıkları şeye saldırmasınlar; en büyük tiran bile, insanın kendi kendine işkence aracı olan kıskançlıktan daha acımasız bir işkence bulamamıştır:

"Invidiâ Siculi non inverene Tyranni

Tormentum majus."

Horatius, Lib. i. Epist. ii. 58.

Eleştirmenlerimin ve bilgiçlik taslayanların bu konuda yargıda bulunma hakları, doğuştan kör olanların renkler konusunda yargıda bulunma hakları kadardır. Her zaman boş kavanozların daha çok ses çıkardığını gözlemlemişimdir: Bu eleştirmenlerin kırbaçlarına en fazla Xerxes'in kamçıladığı

deniz kadar değer veririm. İnsanın onlardan bekleyebileceği en büyük iyilik, Polyphemus'un Ulysses'e verdiği sözdeki gibi, yutacakları en son kişi olmaktır; bunlar karşılarına çıkan yazarları, tıpkı Sezar'ın düşmanlarına yaptığı gibi bir *veni, vidi, vici* ile kontrol altına alabilmeyi umar. Sağgörülü bir azınlığın, bir Rymer'ın, bir Dennis'in ya da bir W—k'ın düşüncelerine olan saygımı koruyorum; ama geri kalanlar için en kısa yoldan söyleyeceğim şudur: Evrende boşluk olup olmadığı tartışması bence eleştirmenlerin kafasının içini düşündüğümüzde kolaylıkla olumlu yönde yanıt vererek sonlandırabileceğimiz bir tartışmadır. Bunlar, en iyimser bakışla, eğitimli dünyanın erkek arıları olabilir; buldukları balı mideye indirmekte tereddüt etmezler ama çalıştıkları hiç görülmemiştir; bir yazarın da küçük, aptal bir sokak köpeğinin havlamasına ayın gösterdiğinden daha fazla ilgi göstermesine gerek yoktur. Ne de olsa, kükremesiyle yeri göğü sallasa dahi, aslan derisi altında yatan eşek şöyle yarım bir bakışla bile görülebilir.

Ama biz konumuza devam edelim. Kendisine bir hatibin ilk özelliği nedir diye sorulduğunda Demosthenes, eylem, diye yanıt vermiş; ikincisi nedir dendiğinde gene, eylem demiş; üçüncüsü gene, eylem ve böyle yanıt vermeye devam etmiş, *ad infinitum*. Bu hatiplik için geçerli olabilir, ama başka alanlarda tefekkür eylemden önemlidir. Bu nedenle, bilge bir adamın en az yalnız olduğu zaman, tek başına kaldığı zamandır: *Nunquam minus solus, quam cum solus*. Ünlü matematikçi Arşimed de önüne koyduğu problemleri çözmeye o denli yoğunlaşmış ki, kendisini öldürmeye gelen askerleri duymamış bile. Bu yüzden hatiplerin ağzından düşmeyen şu haklı görüşü onların elinden almayalım: Doğa bizlere görebilmemiz için iki göz, duyabilmemiz için iki kulak vermiştir, ama konuşmak için yalnızca tek bir ağzımız vardır; bununla birlikte bazıları kendisine verilmiş bu tek organı o denli çok kullanır ki, yaşamlarını sürekli hareketi bulmaya

adamış hünerli kimseler, aradıklarını bu gibi insanlarda bulabilirler.

Bazıları cumhuriyetleri el üstünde tutarlar; gerekçeleri de hatiplerin en çok cumhuriyetlerde yetişmeleri ve tiranlığın en büyük düşmanları olmalarıdır, ama kanımca yüzlerce tiranımız olacağına tek bir tiranımız olması yeğdir. Ayrıca hatipler halkı her zaman kışkırtma eğilimindedir; halkın kızgınlığıysa kısa süren ama deliliğe benzeyen bir nöbettir:

"Ira furor brevis est."

Horatius, Lib., i., Epist. ii. 62.

Bu nöbetlerin ardından kuşkusuz, örümcek ağına benzeyen yasalar gelir; ancak bu ağ yalnızca küçük sinekleri yakalayabilir, eşekarıları ve yabanarıları bu ağlardan kurtulmakta zorluk çekmezler; ama elbette hitabette en önemli sanat, sanatı gözden gizlemektir: *Artis est celare artem*.

Ama bu, zamanın işi olsa gerek; önümüze çıkan fırsatların tümünü değerlendirmeyiz, kaçırmayı göze alamayız; yoksa Penelope'nin ağını örmek, gündüz ördüğümüzü akşam sökmek durumunda kalırız. İşte böyle, zamanın ön tarafında bir kakülle, arka tarafınınsa kel betimlendiğini gözlemledim; bu şu anlama geliyor: Zamanı (dediğimiz gibi) kakülünden yakalamamız gerekiyor, çünkü bir kez geçtiğinde anı geri getirmenin hiçbir yolu yok.

İnsanın zihni başlangıçta (ifademi mazur görecek olursanız) *tabula rasa*[76] gibidir ya da balmumu gibi yumuşaktır, üzerinde her türlü iz bırakılabilir, ta ki zaman onu sertleştirip sabitleyinceye kadar. Ve eninde sonunda Ölüm, o acımasız tiran, bizleri yolculuğumuzun ortasında durdurur. En büyük fatihler bile sonunda Ölüm tarafından fethedilir; Ölüm ki kimseyi kayırmaz, hükümdarından köylüsüne herkes onun kölesidir: *Mors omnibus communis*.

Tüm nehirler denize bağlanır. Xerxes, ordusuna dikkatle bakıp da yüz yıldan kısa bir süre içinde tüm askerlerinin ölmüş olacağını düşününce ağlamış. Anacreon'u öldüren, bir üzüm çekirdeği olmuş; şiddetli hazzın da, tıpkı şiddetli üzüntü gibi, insanı öldürebildiğini biliyoruz. Bu dünyada sabit kalan hiçbir şey yok, istikrarsızlıktan başka; gene de Platon, erdem kendini dünyaya gerçek kıyafetiyle gösterecek olsa, tüm insanların onun karşısında büyüleneceğini düşünüyordu. Ama şimdi, dünyayı yöneten çıkar olduğundan ve insanlar altın ortayı hiç dikkate almadığından, Jupiter'in kendisi dahi dünyaya inecek olsa, Danaë'ye göründüğü gibi, bir altın yağmuru altında görünmediği sürece hor görülecektir; çünkü bugünlerde güneşin yalnızca yükselişine bakıyor, batışına değil:

"Donc eris felix multos numerabis amicos."[77]

İşte böyle, isteklerinize boyun eğerek, bu eleştirel çağda kendimi sansürün insafına bırakmayı göze aldım. Konumu hakça işleyip işlemediğimin yargısı eğitimli okuruma bırakılmalıdır. Bununla birlikte, benim bu yolda harcadığım çabanın, yetkin bir kalemin bu işi daha da başarıyla gerçekleştirebilmesi için teşvik oluşturması en büyük umudumdur.

1707

Bir Savunma

İngiltere'de Hıristiyanlığın Kaldırılmasının

Şu Anki Durumda Bazı Güçlükler Doğurabileceğini ve

Belki de Öne Sürüldüğü Gibi Çok da İyi Sonuçlar

Doğurmayacağını Kanıtlama Adına

Bir Savunma

Dünyanın genel durumuna ve eğilimine karşı akıl yürütmenin ne büyük bir zaaf ve kibirlilik olduğunu bilmiyor değilim elbette. Büyük Britanya'ya karşı yazı yazmanın, konuşmanın ya da ileri geri tahminlerde bulunmanın daha meclis tarafından onaylanmadan yasaklandığı ve buna karşı cezalar getirildiği zamanları anımsıyorum; büyük bir adalet duygusuyla, ayrıca gerek kamuya, gerekse basının özgürlüğüne hak ettiği saygıyı göstermek amacıyla yapılmıştı bu. Büyük Britanya'ya karşı konuşmaya vb., halkın genel eğilimine ters düşecek bir tasarı gözüyle bakılıyordu; bütünüyle çılgınca bir girişim olmanın ötesinde, çoğunluğun görüşünü Tanrı'nın sesi kılan temel yasanın açıkça çiğnenmesi demekti bu. Benzer biçimde ve tıpı tıpına aynı nedenlerle, Hıristiyanlığın kaldırılmasına karşı bir sav yürütmeye kalkışmak da ne güvenli, ne de sağduyulu bir tutum olacaktır; üstelik eylemlerinden, söylemlerinden ve yazılarından rahatça çıkarabileceğimiz gibi, bütün partilerin bu nokta üzerinde böylesine büyük bir oybirliğiyle uzlaşmaya vardıkları bir zamanda. Bununla birlikte, nasıl olduğunu bilmiyorum ama, ister herkesten farklı olma hevesinden, isterse insan yaradılışının sapkınlığından gelsin, ortaya çıkan talihsiz gerçek şudur ki, ben bu görüşü tam olarak benimseyenlerden biri olamıyorum. Yok, yok, her ne kadar genel savcılığın hemen yakalanıp cezalandırılmam yolunda bir emir çıkaracağından hiç kuşku duymasam da, şunu itiraf etmem gerekiyor ki, yurtiçinde ve yurtdışında içinde bulunduğumuz koşullarda Hıristiyanlık dinini bu ülkeden söküp atmanın kesinlikle zorunlu olduğuna henüz ikna olmuş değilim.

Bu yaptığım, içinde yaşadığımız bilgelikler ve çelişkilerle dolu çağın bile kaldıramayacağı ölçüde büyük bir çelişkiymiş gibi görünebilir; bu nedenle, bu konuyu çok büyük bir

özenle, görüşleri benimkinden farklı olan o yüce ve derinlikli çoğunluğa saygıda kusur etmeden ele alacağım.

Gene de meraklıları yarım yüzyıllık bir sürede bir ulusun ruhunun ne ölçüde değişebileceğini görmekten büyük bir zevk alabilirler. Bazı çok yaşlı insanlar tarafından şunların kuşkuya yer bırakmayacak biçimde doğrulandığını kendi kulaklarımla duydum: Onların zamanında Hıristiyanlığın kaldırılmasına karşı çıkma fikri, bugünkü karşıt görüş kadar yaygınmış; bu fikir, zamanımızda Hıristiyanlığı savunmak için yazı yazmak, konuşma yapmak ölçüsünde taşkın bir eylem olarak görülüyor ya da en az onun kadar saçma sayılıyormuş.

Yukarıda belirttiğim nedenlerle, görünüşte her şeyin aleyhimde olduğunu açıkça kabul ediyorum. Kutsal Kitap'ı oluşturan sistem de, bütün öbür sistemlerin yazgısını izleyerek zamanını doldurmuş ve inanırlılığını yitirmiştir: Son zamanlara kadar bu inancın aralarında saygınlığını koruyormuş gibi göründüğü sıradan insanlar yığını ya da topluluğu bile, artık bu kutsal yazılardan üst tabaka insanları ölçüsünde utanır hale gelmişlerdir; görüşler de modalar gibi, nitelikli düzeylerden ortalama düzeye, oradan da düşük düzeye doğru iniş göstermeye, sonunda bütünüyle bir yana atılmaya ve yok olup gitmeye yazgılıdır.

Ama burada bir yanılgının önüne geçmek için karşıt görüşü savunan yazarların, içi boşaltılmış, adı kalmış, sözde Kutsal Üçlü inananlarıyla gerçek iman sahipleri arasında gözettikleri ayrımı bütünüyle kabul ettiğimi belirtmek istiyorum. Umarım okurların hiçbiri (o zamanki yazarların aktardıklarına inanacak olursak) ilkel zamanlarda insanların inançlarını ve eylemlerini derinden etkileyen gerçek Hıristiyanlığı savunmaya kalkmak gibi anlamsız ve saçma bir işe giriştiğimi düşünmüyordur. Gerçek Hıristiyanlığı geri getirmeye çalışmak gerçekten çılgınca bir tasarı olurdu; kurumları kökünden sarsmak, krallığın bütün yerleşmiş

fikirlerini ve doğru bildiği şeylerin yarısını tek darbede yıkıp ortadan kaldırmak, her türlü nesnenin, ilişkinin çerçevesini ve yapısını parçalamak, ticareti bütünüyle zedelemek, her türlü sanatı ve bilimi uzmanlarıyla birlikte bir köşeye atmak olurdu bu; böylesi bir öneri, Horatius'un yozlaşmanın önüne geçebilmek için Romalılara kentlerini terk edip dünyanın uzak bir köşesinde yerleşebilecekleri bir yer aramaları yolundaki önerisi denli saçma ve gerçekdışı bir öneri sayılır.

Aslında bu ölçüde çılgın bir girişimde bulunmadığımı belirtmek gibi bir önlem almanın bütünüyle gereksiz olduğunu düşünüyorum (bunu yapmamın tek nedeni, bazılarını gereksiz yere ve can sıkıcı bir biçimde işkillendirme olasılığının önüne geçmekti), çünkü kendini bilen her okur, bu yazıda savunduğum şeyin yalnızca adı kalmış, sözde Hıristiyanlık olduğunu kolayca anlayacaktır; gerçek Hıristiyanlık, refahımızı ve gücümüzü sağlayan programlarla tam bir tutarsızlık içinde olduğundan oybirliğiyle bir yana atılalı çok uzun bir zaman oluyor.

Ama halkın genel görüşü ve kararı bunu şiddetle destekler görünse de, Hıristiyanlığın adının ve bugün geriye kalmış olan ufak tefek yaptırımlarının da yürürlükten kaldırılması gerektiği, bunu yapmanın pek çok iyi sonuç getireceği fikrini (bu görüşe sahip kişilere saygım büyük olsa da) anlamakta güçlük çekiyorum. Bununla birlikte, bu görüşü savunanlar, böylesi bir uygulamanın ulus çapında büyük yararlar sağlayacağını vaat ettiklerinden ve Hıristiyanlık sistemine karşı akla yakın pek çok eleştiri yönelttiklerinden, burada her iki görüş üzerinde de hakça durmaya ve bu konuya ilişkin kendi yanıtlarımı iki tarafı da iyice tartarak vermeye çalışacağım. Bunu yaparsam sizlere içinde bulunduğumuz durumda böylesi bir yeniliğin ne gibi sorunlara yol açabileceğini göstermeme izin vereceğinizi umuyorum.

Hıristiyanlığı kaldırmanın getireceği ilk büyük yararın, ulusumuzun ve Protestanların temel taşlarından biri sayılan

inanç özgürlüğünün yerli yerine oturtulması ve geliştirilmesi olacağı bekleniyor; bugün içinde bulunduğumuz koşullarda inanç özgürlüğü yalnızca Anglikan Kilisesi rahipleri tarafından değil, son zamanlarda yaşanan bir olayın da gösterdiği gibi, yasama tarafından da hayli kısıtlanmış durumda. Güvenilir kaynaklardan öğrendiğime göre, bir süre önce, parlak zekâlarıyla umut vaat eden ve ruhsal açıdan tamamıyla sağlıklı olan iki genç, salt doğal yetilerine dayanarak ve hiçbir alışılagelmiş öğretinin etkisi altında kalmaksızın Tanrı'nın var olmadığı sonucuna varmışlar ve büyük bir cömertlik timsali olarak bu keşiflerini halkla paylaşmaya karar vermişler; sonunda, bilmem hangi miadını doldurmuş yasa nedeniyle, kutsal değerlere saygısızlık etmekten suçlu bulunarak idam edilmişler. Bilgelerin söylediği gibi, yeryüzünde idamlar bir kez başlamayagörsün, nerede son bulacağını kimsecikler bilemez.

Bütün bunlara yanıt olarak, benimkinden çok daha yerinde kararlar verebileceklere sonsuz saygı duyduğumu bir kez daha belirterek, bu örneğin tam da sözde Hıristiyanlığın geçerliğini koruması gerektiğine kanıt oluşturduğu kanısındayım. Yüksek dehalar yüce nesnelere ilişkin konularda serbestçe davranmaktan hoşlanır; onlara, saygısızlık edecekleri ya da varlığını reddedecekleri bir Tanrı sunulmadığı takdirde, bu kez saygın insanlar, hükümet ya da bakanlıklar hakkında ileri geri konuşmaya başlayacaklardır; bunun Tanrı'ya saygısızlık etmekten çok daha vahim sonuçlar doğurabileceğini kimsenin yadsıyacağını sanmıyorum; ne de olsa, Tiberius'un da belirttiği gibi, *deorum offensa diis curoe*.[78] Yukarıdaki olaya dönecek olursak, bunun tek başına geçerli bir örnek oluşturduğu kanısında değilim, çünkü buna benzer bir olayla karşılaşacağımız şüphelidir; ama (idam cezasına olumlu bakanların dikkatini çekmek isterim ki) sizin de bildiğiniz gibi, kutsal değerlere her kafede, her tavernada ya da insanların buluştuğu her yerde günde milyonlarca kez

saygısızlık edilmektedir. Örneğin, doğuştan özgür olan bir İngiliz neferini kutsal değerlere saygısızlık etmek suçuyla idam etmek, kelimenin en hafif anlamıyla mutlak iktidarın ifadesi olacaktır. Böyle bir emir veren generalin haklı gerekçeleri olabileceğini söylemek güçtür: Belki bu general, Tanrı'ya inanma geleneğine sahip olan bir müttefik ülkeyi gücendirmekten çekinmiştir. Ama sözünü ettiğimiz general, bazı kendini bilmez kişiler gibi kalkıp da, Tanrı'ya saygısızlık eden birinin işi ayaklanma başlatmaya dek vardırabileceğini savunacak olursa, kendi yetersizliğini açığa vurmaktan başka bir şey yapmış olmayacaktır; çünkü herkesin bildiği gibi, İngiliz ordusunun askerleri komutanlarına en az Tanrı'ya karşı duydukları korku ve saygıyla yaklaşırlar.

Kutsal Kitap sistemine karşı çıkanlar, bu sistemin özgür düşünceye inanan kişiler ya da dar görüşlü eğitimin aşıladığı önyargılardan kurtulmuş kişiler açısından inanılması imkânsız şeyler dayattığını söylüyorlar. Ben de buna, insanların ulusun bütününü ilgilendiren konularda bir şeylere karşı çıkarken daha özenli davranmaları gerektiği yanıtını veriyorum. Günümüzde herkesin istediği şeye inanmak ya da istediği inancı savunmak için yazılar yazıp yayımlama hakkı vardır, özellikle de bunu üyesi olduğu partiyi desteklemek adına yapıyorsa. Son zamanlarda Asgil'in, Tindal'ın, Toland'ın, Coward'ın[79] kalemlerinden çıkmış, gösterişli ama hiçbir değer taşımayan yazıları, hatta bunlar gibi kırk yazıyı daha okuyan bir yabancı, kalkıp da ulusal dinimizi Kutsal Kitap'ın belirlediği, bu kitabın meclisimizce onaylandığı gibi saçma bir fikre mi kapılacak? Kutsal Kitap'ta ya da yukarıda belirtilen türden yazılarda söylenenlerin tek hecesine bile inanan, inandığını söyleyen ya da inandığının sanılmasını arzulayacak olan tek bir kişi var mıdır? Ya da bu konuda herhangi bir şey okumamış olmak, sözde bile olsa inanç sahibi olmamak, gerek sivil alanda, gerekse askeri alanda insana sorun çıkarır mı? Böyle insanlar düşünülerek çıkarılmış ama uyumakta olan bir iki

yasa varsa ne çıkar? Bu yasaların hepsi miadını doldurmuş değil mi? Bu yasaları yürürlüğe koymak, bugün hayatta olsalar, Epsom ve Dudley[80] için bile imkânsız olmaz mıydı?

Vurgulanan bir başka nokta da, bu krallıkta kaba bir hesapla aşağı yukarı on bin kadar papaz bulunduğu, bunların gelirlerine diğer din adamlarının gelirleri de eklendiğinde elde edilecek miktarın, bu ülkenin süsü sayılan iki yüz kadar zevk ve fikir sahibi, özgür görüşlü, pederlik ve dar kafalılık düşmanı, bilgiç ve önyargısız genç beyefendinin ihtiyaçlarını karşılamaya yeteceğidir; böylelikle İngiliz ordusu da bedensel gücü yerinde on bini aşkın yeni nefer kazanmış olacaktır. Bu, gerçekten de ağırlık taşıyan bir savdır, ama madalyonun diğer yüzünün üzerinde de durmak gerekir. Diyelim ki semt kiliselerinin de kaldırılmasıyla ülkenin bazı bölgelerinde tek bir okuryazarın bile kalmayacak olması o kadar da önemli değildir. Gene de, adadaki bütün kiliselerin gelirlerini bir araya getirecek olsak bile, bu miktar, günümüzde kibarlara özgü bir yaşantı sürmenin koşulları göz önüne alındığında, bırakın iki yüz gencin ihtiyaçlarını karşılamayı, bu sayının yarısı kadar gence, modern deyişle, ek gelir sağlamaya bile yetmeyecektir. Üstelik ortada bundan da büyük bir sorun vardır: Altın yumurtlayan tavuğunu kesme mantığı güden kadınların yaptığı türden bir hataya düşmekten kaçınmak gerekiyor. Zevk ve fikir sahibi beyefendilerimiz yaptıkları uygunsuz evlilikler sonucunda dinçliklerini, sağlıklarını ve mülklerini saçıp savurmak zorunda kaldıkları zaman, arkalarında miras olarak yalnızca meteliksizlik, çürümüşlük ve nezaket bırakmaları durumunda ortaya çıkacak sıracalı, veremli çocuklardan oluşan bir sonraki nesli ne yapacağız? Oysa şu anda elimizde, VIII. Henry'nin pek yerinde uygulamaları sayesinde, sıkı bir perhiz ve kısıtlı bir yaşam sürdüren, böylelikle de sağlıklarını her dem koruyabilen on bin vatandaşımız var ki, ulusumuzun bir iki nesil içinde

hepten bir hastaneye dönmesini engelleyenlerin yalnızca onlar olduğunu söyleyebiliriz.

Hıristiyanlığın kaldırılmasının getireceği söylenen bir başka yarar da yedi günde bir günü yeniden kazanacak olmamızdır; bu savı ileri sürenlere göre, bugünkü uygulamayla söz konusu gün heba edilmekte, bunun sonucunda da krallık ticaret, iş ve zevk bakımından yedide bir kayba uğramaktadır; üstelik bugün din adamlarının elinde bulunan pek çok görkemli yapı, tiyatro sahnelerine, pazar alanlarına, ticaret merkezlerine, toplantı binalarına ya da kamuya açık başka görkemli yapılara dönüştürülebilir.

Sizden kullandığım tabiri bağışlamanızı dileyerek, ben buna gereksiz yere *işkillenme* diyeceğim. Çok eskiden pazar günleri kilisede toplanmak gibi tuhaf bir alışkanlığımız olduğunu, bu eski uygulamanın anısını korumak adınaymışçasına bugün de, pazarları pek çok dükkânın kapatıldığını yadsıyacak değilim, ama bunun iş dünyası açısından bir engel oluşturduğuna inanmıyorum. Zevk sahibi kibarlar haftanın bir gününü pastanelerde değil de evlerde oyalanarak geçiriyorlarsa bundan ne çıkar? Hem bedensel egzersiz yapmak için daha uygun bir zaman düşünülebilir mi? Pazar günleri belsoğukluğu kapanların sayısı daha mı az? Ticaretle uğraşanların bütün bir haftanın hesabını tamamladıkları, avukatların savunmalarını hazırladıkları gün pazar değil mi? Üstelik kiliselerin yanlış amaçlara hizmet ettiği düşüncesine neden kapılıyoruz? Kibarların iş için olsun, gösteriş için olsun, en çok buluştuğu yerlerden biri de kiliseler değil mi? Ne denli bakımlı olduklarını ya da giydikleri yeni elbiseleri sergiledikleri yerlerden biri de kiliseler değil mi? Her türden pazarlığa giriştikleri yerler kiliseler değil mi? Hem kiliseler, bu kişilerin uyku ihtiyaçlarını giderdikleri en uygun mekânı oluşturmuyor mu?

Şimdiye kadar Hıristiyanlığın kaldırılması lehinde öne sürülen nedenlerin en güçlüsü, kilisenin Whigler, Toryler,

Presbiteryenler ve Anglikan Kilisesi gibi gruplar üzerindeki hizipleştirici etkisinin ortadan kalkacağı yolundaki beklentidir. Herkesin kabul edeceği gibi, bu gruplar arasındaki çatışmalar, kamu yararına faaliyetlerin gerçekleştirilmesinin önünde çok büyük bir engel teşkil ediyor; bu grupların üyeleri, konumlarını güçlendirmeyi ve karşıt görüşlü gruplara saldırmayı ülke çıkarlarının üstünde tutuyorlar.

Hıristiyanlığın feda edilmesinin, ülkeye böylesi büyük bir katkıda bulunacağı konusunda ciddi kuşkularım olmasaydı, bütün itirazlarımdan vazgeçip seve seve suskun kalırdım, ama meclisin çıkaracağı bir yasayla *fuhuş yapmak, içmek, dolandırmak, yalan söylemek* ve *çalmak* sözcükleri İngilizceden ve sözlüklerden çıkarılacak olsa, ertesi gün herkesin yataklarından namuslu, ölçülü, dürüst, adaletli ve gerçeği, doğruyu savunan kişiler olarak kalkması beklenebilir mi? Akla uygun bir mantık yürütme biçimi midir bu? Hekimler *frengi, gut, romatizma* ve *böbrek taşı* sözcüklerini kullanmamızı yasaklasa, bu gibi hastalıklar büyülü değnekle dokunulmuşçasına ortadan kalkar mı? Parti ve hizip sözcükleri insanların yüreğine, din alanında kullanılan sözcüklerden daha mı az kök salmıştır? Din alanındaki sözcüklerin, parti ve hizip gibi sözcüklerden daha sağlam temellere dayandığını söylemek olası mıdır? Üstelik dilimiz, yasaklanan sözcüklerin yerine yenilerini koyamayacak kadar kısır mıdır? Kibir, gurur, cimrilik ve hırs, yetersiz sözcükler midir ki bunlara sahip olanları tanımlamakta kullanılmasın? *Eli uzunlar, kölelik yanlıları, kodamanlar, arsızlar* ya da keyfe göre seçilmiş başka sözcükler, bakanlıkta olanları, ellerine fırsat geçse orada olmaya can atanlardan ayırmaya yetmeyecek midir? Konuşma tarzımızı değiştirerek kilise yerine başka bir şey desek, içinde bulunduğumuz siyasal ortamda aynı yapı tehlike altında olmayacak mı? Bugüne dek elimizin altında din bulunduğundan, amaçlarımızı bu alandan seçtiğimiz

sözcüklerle dile getirdiğimizden, halkın gözünü boyayacak yeni sözcükler icat etme yeteneğinden büsbütün yoksun mu kaldık yoksa? Tartışmamızı biraz açıklığa kavuşturmak adına bir an için Toryler'in Margarita'yı, Whigler'in Bayan Tofts'u, düşüncelerini ve savlarını duruma göre değiştirip duranların da Valentini'yi[81] desteklediklerini düşünelim; *Margaritacılar, Toftsçular* ve *Valentinacılar* deyişleri, katlanılması daha kolay adlandırmalar mı olacaktır? İtalya'nın en büyük hizbinin, *Prasiniler*'le *Veniti*'lerin birbirlerine düşme nedenleri (yanlış anımsamıyorsam) nişan şeritlerinin renkleri konusunda farklı görüşlere sahip olmalarıydı; bizler de işi gücü bırakıp *mavi*'nin mi, *yeşil*'in mi daha asil bir renk olduğu üzerine bir tartışmaya girsek, sarayın, meclisin, sonunda da krallığın bölünmesi açısından bu en azından dine ilişkin konular ölçüsünde büyük bir neden sayılabilir pekâlâ. Dolayısıyla ben Hıristiyanlığa karşı geliştirilen bu savın ve Hıristiyanlığın kaldırılmasının, bu konuya ilişkin olarak gerçek anlamda bir yarar getireceği iddiasının çok büyük bir ağırlığı olduğuna inanmıyorum.

Bir grup insanın yedi günde bir, geri kalan altı günde herkesçe uygulanan, güç, zenginlik ve zevk amaçlı yöntemlerin adaletsizliği üzerine bas bas bağırma göreviyle ücret karşılığında da olsa zorla çalıştırılması geleneğine de, bunun bütünüyle saçma ve çağdışı bir gelenek olduğu söylenerek karşı çıkılıyor. Ama bence bu itiraz, bizimki gibi ilerlemiş ve incelikli bir çağda biraz yersiz kaçıyor. Bu mesele üzerinde sakin bir kafayla düşünelim: Özgür görüşlü kibarların, arzuladıkları şeylerin yasak olduğunu düşününce, arzularını doyururken aldıkları zevkin büyük ölçüde artıp artmadığı sorusunu içtenlikle yanıtlamalarını istiyorum; zaten işte tam da bu gibi zevklerin daha da artırılması içindir ki ulusumuzda bayanların yasaklanmış ipek çamaşırlarla donatılması, erkeklerinse yasak şaraplarla beslenmesi üzerinde özenle duruluyor. Aslında ben kentlerde yaşayanların zevklerini geliştirmek üzere başka

yasakların da getirilmesi taraftarıyım, çünkü söylendiğine göre böylesi yasakların yoksunluğunu çeken bazıları, öfke ve mutsuzluğa kapılarak ülsere teslim oluyorlarmış.

Kutsal Kitap sisteminin kaldırılmasının, dinin bütün olarak kaldırılmasına hizmet edeceği, böylelikle halkın, dinsel eğitimin *erdem, vicdan, onur* ve *adalet* başlıkları altında dayattığı korkunç önyargılardan da kurtulacağı savunuluyor; bir yandan bu gibi kavramların, insanın kendisiyle barışık bir yaşam sürmesini güçleştirdiği söylenirken, bir yandan da mantığa dayalı uslamlama ya da özgür düşünme gibi yollarla bile bu kavramların ömür boyunca kolay kolay silinip atılamadıkları iddia ediliyor.

Bu sav dikkatimi ilk kez şu noktaya çekti: Dünyanın bir zamanlar el üstünde tuttuğu bazı sözcüklerden, içleri bütünüyle boşaltılmış, ortaya çıkmalarına neden olan durum bütünüyle ortadan kalkmış olsa da kurtulmak pek güç oluyor. Birkaç yıl önce, bir adam büyük burunluysa, büyük düşünürler bunu bile, ne yapıp edip adamın aldığı eğitimden kaynaklanan önyargılarına bağlıyorlardı. Adalet, dindarlık, yurtseverlik gibi aptalca kavramlarımızın hepsinin, Tanrı'ya, gelecekte kurulacak daha iyi bir devlete, cennete, cehenneme ilişkin bütün fikirlerimizin önyargılı dinsel eğitimden kaynaklandığını söylemenin o zamanlar belki bir anlamı vardı. Ama bu önyargıları ortadan kaldırmak amacıyla eğitim yöntemlerinde öylesine büyük bir değişikliğe gidildi ki (burada bu takdire şayan işi gerçekleştiren kibarlarımızı saygıyla anmak istiyorum), günümüzde genç beyefendiler böylesi zararlı telkinlerden bütünüyle uzak tutuluyorlar; bu nedenle de sözde Hıristiyanlığı yukarıda belirtilen sava dayanarak kaldırmak bütünüyle gereksizdir.

Üstelik, dine ilişkin bütün kavramların tamamıyla ortadan kaldırılmasının alt tabaka için ne denli yararlı olacağı da tartışmaya açıktır. Dinin, dünyanın aşağı kesimlerinde

görünmez güçlere karşı korku ve hayranlıkla karışık bir saygı uyandırarak onları hareketsiz kılmak amacıyla siyasetçiler tarafından icat edildiğini düşünen eski zaman bilmişleriyle aynı kanıda değilim elbette; özellikle de ben bugünün insanlarının o zamanın insanlarından çok farklı olduğunu göz önüne aldığım için: Çünkü İngiltere'deki halk kitlesinin de üst sınıflar denli özgür görüşlü, güvenilir inançsızlar olduğuna inanıyorum. Öte yandan, aşkın bir güce ilişkin ufak ve önemsiz kavramlar bulunması sıradan insanların yararına olacaktır: Böylelikle çocukları mızmızlandığında onları susturabilirler; uzun, sıkıcı kış akşamlarında birbirlerine bu kavramlara ilişkin eğlenceli öyküler anlatabilirler.

Son olarak da Hıristiyanlığın kaldırılmasının, Protestanları birleştirmeye katkıda bulunacağı ileri sürülüyor; günümüzde Protestanların, birkaç ruhsuz ayin düzenlemekten başka şey yapmayan muhalif Anglikan Kilisesi üyelerini de içlerine alarak cemaatlerini genişletebilecekleri belirtiliyor. Bugün farklı inanç sahipleriyle şakalaşma, şu ya da bu ayini kaytarma yoluyla ancak tek kişinin eğilip bükülerek, şekilden şekle girerek geçebileceği küçük birer kapıyı hafifçe aralamayı başarabilen insanların, Hıristiyanlığı kaldırdıkları takdirde büyük bir anlayış kapısını açabilecekleri söyleniyor.

Bütün bunlara benim vereceğim yanıt, insanlarda pek hatırı sayılır bir eğilimin bulunduğu ve bu eğilimin, onun annesi de, üvey annesi de, dostu da olmamasına karşın dinin yanından pek ayrılmadığıdır: Aslında, karşı çıkma ruhu diye adlandırabileceğimiz bu eğilim, Hıristiyanlıktan çok önceleri de vardı; varlığını Hıristiyanlık olmadan da pekâlâ sürdürebilir. Örneğin, ülkemizdeki mezheplerin karşı çıktıkları şeylere bir göz atacak olursak, bunların hiçbirinin Hıristiyanlıkla ilgisi olmadığını görürüz. Kutsal Kitap'ın herhangi bir bölümünde, insanlığın aklı başında kesiminin benimsediğinden farklı olarak, kaskatı bir yüz ifadesinin,

sopa yutmuş gibi resmi bir yürüyüşün, eşi görülmemiş davranışlar ve alışkanlıkların ya da tuhaf bir konuşma tarzının salık verildiği görülmüş müdür? Bununla birlikte, Hıristiyanlık araya girerek bu garip davranışları kendi bünyesine almasa, bunların ülkenin yasalarına ya da halkın huzuruna karşı kullanıldığını görebilirdik. Her ulusun payına öyle güçlü bir iştiyak düşer ki harcanabileceği uygun alanlar bulunmadığında bu iştiyak patlar ve her şeyi ateşe gark eder. Bir devletin iç barışı, insanların önüne birkaç ayin atmakla korunabiliyorsa, bu, kimsenin sırtını dönemeyeceği bir pazarlıktır. Birkaç iri köpeğin önüne atılacak içi samanla doldurulmuş koyun derisi, köpeklerin huysuzlanıp sürünün huzurunu kaçırmaması karşılığında ödenecek düşük bir bedeldir. Yurtdışındaki rahibe manastırları bana çok akıllıca kurumlarmış gibi geliyor; çünkü insan tutkuları arasında, kendini bu tarikatlardan bazıları aracılığıyla dışarıya akıtmak istemeyen hemen hemen hiçbir dengesizlik yoktur; bu tarikatlar kuşkucular, kederliler, kendini beğenmişler, suskunlar, siyasiler ve marazlılar için kendilerini sonuna kadar tüketebilecekleri ve zararlı dumanlarını çevreye yayabilecekleri sayısız inziva köşesi oluştururlar. Bu adada yaşayan bizler, seslerini çıkarmadan otursunlar diye bu gibi insanların her biri için birer dinsel mezhep yaratmak zorundayız. Hıristiyanlık ortadan kaldırıldığı anda, onlara iş bulmak ve gönüllerini eğlendirmek için yasaların başka bir yol bulması gerekecektir. Üstelik, açtığınız kapının ne denli büyük olduğunun ne önemi olabilir, o kapıdan girmemeye bir onur ve değer atfeden insanlar olacaksa her zaman?

Hıristiyanlığa karşı getirilen en önemli itirazları ve Hıristiyanlığın kaldırılmasının getireceği ileri sürülen başlıca yararları böylece gözden geçirdikten, benden daha bilge olan kişilerin kararlarına saygıda ve takdirde kusur etmediğimi bir kez daha belirttikten sonra, Kutsal Kitap'ın reddedilmesi durumunda, bu fikri ileri sürenlerin belki

yeterince üzerinde durmadıkları birkaç olumsuz sonuçtan söz etmek istiyorum.

Her şeyden önce, zekâ ve zevk sahibi beyefendilerin, yollarına çıkan ve gözlerine keder olan bu kadar çok sayıda uzun cüppeli papazı görünce nasıl da söylenmeye başlayacaklarını, nasıl da öfkeye kapılacaklarını zihnimde canlandırabiliyorum; ama bu bilge reformcular, büyük zekâlar olarak yeteneklerini kullanmak ve geliştirmek üzere, ayrıca öfkelerinin birbirlerine ya da kendilerine yönelmesini engellemek amacıyla her zaman aşağılayacak ve nefret edecek nesneler bulmalarının ne büyük bir ayrıcalık ve mutluluk olduğunu akıllarına bile getirmiyorlar; özellikle de bütün bunları, kendileri açısından en küçük bir tehlike bile söz konusu olmaksızın gerçekleştirebileceklerken.

Sonra, yukarıdakine koşut olarak başka bir sav daha ileri sürmek isterim: Hıristiyanlık ortadan kaldırıldıktan sonra, nasıl olacak da özgür görüşlüler, aklıevveller ve derin bilgilerle yüklü insanlar, bütün yetilerini sergileyebilecekleri, her bir noktası inceden inceye düşünülmüş başka bir konu bulabilecekler? Dehaları bütünüyle dine alaylar ve sövgüler yöneltmede kullanıla kullanıla bilenmiş bu nedenle de parlak zekâlarını ve kendilerini bu ölçüde başka hiçbir konuda göstermeyecek olanların o harika zekâ gösterilerinden mahrum kalmış olmayacak mıyız? Buradaki insanların zekâlarının büyük ölçüde azaldığından her gün yakınıp dururken, elimizde kalan en büyük, belki de tek konudan vaz mı geçeceğiz? Hıristiyanlığın bitip tükenmez kaynağı kendilerine malzeme sağlamak üzere el altında bulunmasaydı, kim kalkıp da Asgil'e büyük bir deha, Toland'a da filozof derdi? Tüm sanatlara ilişkin olsun, doğaya ilişkin olsun, başka hangi konuda Tindal gibi derinlikli bir yazar ortaya çıkabilirdi ya da ona bunca okur kazandırabilirdi? Yazarı yücelten ve saygın kılan şey, konusunu akıllıca seçmesidir. Bunlarınkine benzeyen yüz

kalem, dini savunmaktan yana çalışsaydı, bu kalemlerin hepsi çoktan sessizliğe ve karanlığa gömülüp gitmiş olurlardı.

Hıristiyanlığın kaldırılmasının kiliseyi tehlikeye sokabileceği, en azından senatoyu bir oylamaya daha gitme zahmetine sokabileceği yolundaki düşüncelerimin temelsiz olduğu ya da bu yoldaki korkularımın bütünüyle hayal mahsulü olduğu kanısında da değilim. Umarım yanılmıyorumdur; şu anda ya da içinde bulunduğumuz durumda, kilisenin bütünüyle yok olma tehlikesi içinde olduğunu söylemekten ya da düşünmekten uzağım. Ama Hıristiyanlık dininin yürürlükten kaldırılması durumunda bunun ne denli kısa bir sürede gündeme geleceğini bilmiyoruz; bu proje her ne kadar inanılır görünse de, arkasında tehlikeli bir tasarım saklıyor olabilir. Bütün bunların en kötü yanı da, tanrıtanımazların, yaradancıların, Socinusçuların, Kutsal Üçlü'yü tanımayan Hıristiyanların ve özgür görüşlülerin daha başka alt bölümlerinin bugünkü kilise kurumuna pek de hevesle yaklaşmayan kişiler olmalarıdır; bütün bu kişilerin açık açık dile getirdikleri kanıları Kutsal Ekmek ayininin kaldırılması gerektiği yolundadır; bunlar ayinlere karşı kayıtsızlık içindedirler; piskoposluğun *jus divinum*'unu[82] da dikkate almazlar; bu nedenle, bu tutumlarına yerleşik kilisenin temel yasasını değiştirme, onun yerine Presbiteryenliği getirme yönünde atılmış siyasal bir adım olarak bakılabilir; bu konu üzerinde enine boyuna düşünmek de bana kalırsa, gücü elinde bulunduranlara düşer.

Son bir nokta olarak da, sanırım en açık biçimde ortada olan şudur: Bu yolu tutarsak, tam da kaçınmaya çalıştığımız kötülüğün eline düşmüş olacağız; Hıristiyan dininin kaldırılması bizi Katolik Kilisesi'ne özgü öğretilere ve ibadet biçimlerine götürecek en kestirme yol olup çıkacak. Bu görüş bana gittikçe daha akla yakın geliyor, çünkü biliyoruz ki

Cizvitlerin hiç vazgeçmedikleri bir uygulama, bizim aramızda en yaygın olarak benimsenen birkaç mezhebin üyeleriymiş gibi davranmak üzere buraya birtakım elçiler göndermek olagelmiştir. Bu nedenle de Cizvitlerin, hangi mezhebin daha çok tutulduğuna bağlı olarak, değişik zamanlarda Presbiteryenler, Anabaptistler, Bağımsızlar ve Kuveykırlar kılığında ortada dolaştıkları saptanmıştır; ama dini bütünüyle çökertme tutumu moda olduğundan beri, bu papalık misyonerleri artık kılık değiştirerek özgür görüşlülerin arasına karışmak istiyorlar. Özgür görüşlüler arasında, Hıristiyanlık karşıtlarının en büyük kâhini olan Toland, İrlandalı bir rahiptir; ayrıca "Hıristiyan Kilisesinin Hakları" adlı kitabın çok bilgili ve çok zeki yazarıdır. İşte bu Toland, uygun bir dönemeçte Roma kökenli bu inançla uzlaşmıştır ve yazdığı risaledeki yüzlerce kesimden de görüleceği gibi, hâlâ bu imanın sadık evladı olarak yoluna devam etmektedir. Bu gibi örneklere başkalarını da ekleyebilirim aslında, ama bu gerçek, tartışma götürmez; Cizvitlerin benimsediği uslamlama biçimi de doğrudur. Çünkü Hıristiyanlığın bütünüyle yok edildiğini varsaysak bile, insanların başka bir tapınma yöntemi bulmadan rahat etmeyecekleri kesindir; bu tapınma yöntemi de, şaşmaz bir biçimde gene boş inançlara yol açacaktır; boş inançlar da, eninde sonunda Katoliklik öğretisine ve ibadet biçimlerine saplanıp kalacaktır.

İşte bu nedenle, buraya kadar söylediklerimi bir yana bıraksak bile, Hıristiyanlığı ortadan kaldırmak üzere bir yasa tasarısı sunulması gündeme gelirse, yüksek müsaadelerinizle ben bu tasarıda bir düzeltme yapılmasını önermek isterim: Hıristiyanlık sözcüğünün yerine, genel anlamıyla din sözcüğü konmalıdır; benim düşünceme göre bu sözcüğün kullanılması, Hıristiyanlığın kaldırılmasını önerenlerin amaçladıkları sonuçların hepsini daha iyi gerçekleştirmeye hizmet eder. Çünkü meraklı ve araştırmacı her insan, bugün Kutsal Kitap'ın dayattıklarını en etkili

biçimde geçersiz kılsak bile, bir Tanrı'nın varlığına ve onun ihsan ettiklerine inanmayı sürdürdüğümüz müddetçe kötülüğün kökünü kazımış olmayacağımız gerçeğini önceden görebilir: Eylem özgürlüğü üretmediği sürece, düşünce özgürlüğünün ne gibi bir yararı olabilir? Görünüşte zaman zaman ne denli uzağa düşerse düşsün, Hıristiyanlığa getirilen bütün itirazların altında yatan nihai amaç eylem özgürlüğüdür; işte bu nedenle, özgür görüşlüler Hıristiyanlığı parçaları birbirine sıkı sıkıya bağlanmış, tek bir çivisi bile çıkarıldığında yerle yeksan olacak görkemli bir binaya benzetirler. Kutsal Üçlü'nün varlığını kanıtlamak amacıyla yazılmış ama eski bir elyazmasında farklı yorumlanmış bir metin bulunduğunu duyan biri, uzun *soritlere* dayanan ani bir çıkarımla, şu çok mantıklı görünen sonuca varmış: "Eğer burada söylenenler doğruysa, zina yapmaktan, içki içmekten ve papaza karşı gelmekten korkmam için hiçbir neden yok." Bundan ve kolaylıkla üretilebilecek başka örneklerden de açıkça görebileceğimiz gibi, bu tartışma aslında Hıristiyanlığın sindirilmesi güç olan belli parçalarına karşı değil, genel olarak dine karşı yürütülmektedir, çünkü insan doğasına kısıtlamalar getirerek düşünce ve eylem özgürlüğünün başlıca düşmanı durumuna gelen şey dindir.

Bütün bunlar varken, Hıristiyanlığın kaldırılmasının hâlâ kilisenin ve devletin yararına olacağı düşünülüyorsa, bu uygulamaya geçmenin bir barış dönemine ertelenmesinin ve pek çoğu aldıkları önyargılı eğitim yüzünden bağnaz Hıristiyanlıklarından neredeyse gurur duyan müttefiklerimizi gücendirme riskine girmememizin daha uygun bir tutum olabileceği görüşündeyim. Müttefiklerimizin bize sırtlarını dönmeleri halinde Türklerle ittifak yapmamız gerekecektir ki, bu da bizleri şimdi olduğumuzdan daha kötü bir duruma sokacaktır, çünkü Türklerce girişilecek bir ittifak ilişkisinin sakıncaları arasında, yalnızca çok uzakta bulunmaları ve hiç durmadan İran şahıyla savaşmakla meşgul olmaları

bulunmayacak, bu halk bizim inançsızlığımıza Hıristiyan komşularımızın göstereceğinden daha büyük bir tepki gösterecektir. Türkler, dini ibadete büyük önem vermekle kalmayıp bir Tanrı'ya inanırlar, bu da bizim Hıristiyanlar adını taşırken bile hoş göremeyeceğimiz bir tuhaflıktır.

Son olarak, Hıristiyanlığın kaldırılması yolundaki bu pek tutulan tasarının ticaret alanında ne gibi yararlar sağlayacağı düşünülürse düşünülsün, Kutsal Kitap'ın kaldırılmasını öngören yasanın yürürlüğe girmesinden altı ay sonra banka ve Doğu Hindistan hisse senetlerinin en azından yüzde birlik bir düşüş göstereceği inancındayım. Bu miktar, akılcı çağımızın Hıristiyanlığı korumak için ayırdığı miktardan elli kat fazla olduğundan, Hıristiyanlığı yok etmek adına böylesi büyük bir kayba uğramamız için bir neden göremiyorum.

1708

Politikada Yalanlar Üzerine

The Examiner, No. 14

e quibus hi vacuas inplent sermonibus aures,

hi narrata ferunt alio, mensuraque ficti

crescit, et auditis aliquid novus adicit auctor.

illic Credulitas, illic temerarius Error

vanaque Laetitia est consternatique Timores

Seditioque repens dubioque auctore Susurri

Boş kulakları dolduran söylevler, birkaç açıklama,

Bir yerden bir yere aktarılan öyküler, şiirler,

İnanılır inanılmaz söylentiler, yeni duyurular, bildiriler,

Yürürken şaşırıp birbirine çarpmalar, kuruntular, bencil

Eğlenceler, oyalanmalar, yükselen korkudan yıkılmalar,

Bu durumda bir kargaşa, güvensiz gelecekten kaygı.

Ovidius, *Dönüşümler*[83]

Dostlarımın usandırıcı ısrarı sonucunda, son yazımda başladığım konuya "Politikada Yalanlar Uydurma Sanatı Üzerine Bir Deneme" ile ara vermeyi uygun gördüm. Bizlere şeytanın tüm yalanların babası olduğu ve daha başlangıcından itibaren kendisinin de bir yalancı olduğu anlatılır; öyleyse hiç çelişkiye düşmeden, yalan söylemenin hiç de yeni bir keşif olmadığını söyleyebiliriz. Şunu da ekleyebiliriz: Şeytanın bu alandaki ilk denemesi de bütünüyle politik nitelikteydi; prensinin yetkesine başkaldırıyor ve tebasının bir bölümünü ona boyun eğmekten alıkoyuyordu. İşte bu nedenle (Milton'ın deyişiyle) büyük bir batı ilinin valisiyken[84] cennetten kovuldu, yeteneklerini diğer düşmüş ruhlarla birlikte daha değersiz bölgelerde konuşturmak zorunda kaldı; bugün hâlâ burada bu zavallı ve aldatılmış insanları baştan çıkarmakla meşgul, dibi olmayan bir çukurda prangaya vuruluncaya kadar da bu günahı işlemeye devam edecek.

Bununla birlikte, şeytan tüm yalanların babası olsa da, tüm büyük kâşifler gibi, kendisinden sonra gelenlerin alana yaptıkları katkılarla şanını önemli ölçüde yitirmiş durumdadır.

Oldukça derin araştırmalar yapmış olmama karşın, tarihe baktığımda, yalan söylemeyi bir sanata indirgeyen ve onu politika alanına uyarlayan ilk kişinin tam olarak kim olduğunu belirlemekte zorlanıyorum. Bu nedenle, bu sorunu yalnızca modern sistem açısından, adamızın güney kesiminde son yirmi yıldır geliştiği biçimiyle ele alacağım.

Şairler bizlere, tanrıların devleri devirmesinden sonra, Dünya'nın intikam almak üzere son bir çocuğu, Söylenti'yi

dünyaya getirdiğini anlatır. Bu masal şu şekilde yorumlanmaktadır: Ayaklanmalar sone erip kargaşa ortamı yatıştığında, bir ulusa rivayetler ve doğruluğu bulunmayan öyküler yayılır. Demek ki, bu masala göre, yalan bir devlet içindeki bozguna uğramış dünyevi ve asi bir partinin son sığınağıdır. Ama modern insan bu sanata kendi katkılarını sunmaktan geri kalmamıştır: Yalana, iktidarı kaybettiğinde duyduğu intikam duygusuyla olduğu kadar, iktidarı elde etme ve onu koruma amacıyla da başvurmuştur; tıpkı hayvanların aç olduğunda karınlarını doyurmak için kullandıkları dişlerini, kendilerine tehdit oluşturanları ısırmak için de kullanmaları gibi.

Gene de söz konusu olan, politikada yalan olduğunda, bu soy kütüğü her koşulda geçerli görülemez; bu nedenle, politikada yalanın doğumuna ve ebeveynlerine ilişkin bilgiler ekleyerek soy kütüğü çalışmamı derinleştirmeye çalışacağım. Politik bir yalan bazen yerinden edilmiş bir devlet adamının kafasından doğar ve onu izleyen bir ayaktakımı güruhu da bu yalanı besleyip büyütme görevini üstlenir. Bu yalan türünün doğduğunda canavara benzediği olur; böyle durumlarda onu besleyip büyütenler onu yalarlar ki istenilen şekle girsin. Bazen de yalan tam da istendiği biçimde doğar, bu durumlarda fazladan yalama yalanın şımarması sonucunu getirir. Politik yalan çoğunlukla insan yavrusu gibi bebek olarak doğar, büyümeleri zaman alır, yetişkinliğe eriştiğinde çevresine ışıltılar saçar ve zaman ilerledikçe ışıltısını yitirmeye başlar. Bazen soylu bir kandan gelir, bazense bir spekülatörün gayrimeşru çocuğu olarak doğar. Bazen ana karnından çıktığı anda çığlıklar atıp bağırarak dikkat çekmeye başlar, bazense bir fısıltı misali sessiz gelir dünyaya. Çıkardığı gürültü ve tantanayla krallığın yarısını birbirine katan bir yalan tanıyorum; bugünkü başarısı onu, ailesini bile tanımayacak ölçüde gururlu yaptıysa da ben onun fısıltı ölçüsünde sessiz bir çocuk olduğu günleri hatırlıyorum. Bu canavarın doğumuna

ilişkin bilgilere son olarak şunu ekleyeceğim: Dünyaya iğnesiz gelirse ölü doğar, iğnesini kaybettiği zaman da arılar gibi ölür.

Elbette doğumu bu denli hayranlık uyandırıcı olan bu yaratığın kaderinde büyük ve önemli maceralar yaşamak vardır, nitekim neredeyse yirmi yıldır iktidar partisine[85] kılavuzluk ettiğini hepimiz görüyoruz. Hiç savaşmadan, hatta bazen savaşlardan yenilgiyle çıkmasına karşın, krallıklar fethettiği olmuştur. İnsanlara iş verir, işinden eder; koca bir dağı ufacık bir tepe, ufak bir tepeciği koca bir dağ yapabilir: Seçim komitelerine yıllarca başkanlık etmiştir; zenciyi beyaza dönüştürebilir; ateisti aziz, azizi hovarda gibi gösterebilir; hariciye vekillerinin bilge olduğuna inandırabilir ve bir ulusun saygınlığını artırıp ortadan kaldırabilir. Bu tanrıça, insanların gözlerini kamaştırmak amacıyla elinde kocaman aynayla gezer ve aynada insanların ne görmelerini istiyorsa onu gösterir: Çıkar getirecek yerde yıkımı, yıkım getirecek yerde çıkarı. Bu aynada en iyi dostlarınızı, *fleurs de lis*[86] ve üçlü taç desenli pelerinler giymiş, boyunlarına zincirler ve boncuklar takmış, ayaklarına tahta ayakkabılar geçirmiş halde görürsünüz; en büyük düşmanlarınızsa, bu aynada özgür, zengin, hoşgörülü, ahlaklı, bolluk içinde görünür. Bu tanrıça, büyük kanatlarını kuruyken kullanamaz, ama onları çamura bulayınca hem hızla uçmaya başlar, hem de herkesin gözüne çamur kaçar; tanrıça açısından tek sorun, kısa aralıklarla kanatlarını çamura bulayacak yeni bataklıklar bulma zorunluluğudur.

Bazen durup şöyle düşünürüm: İskoçya'da bazı insanların, ruhları görebilmelerini sağlayan bir ikinci görme yetileri oluyor. İnsanın yalanları görmesini sağlayan bu türden bir yetisi olsa, her boyuttan renk renk, biçim biçim yalanlarla dolu bu kentte nasıl da eğlenir! İnsanların başında, atların kulakları çevresinde vızıldayarak uçuşan sinek sürüleri gibi uçuşan yalan sürülerini, her öğleden sonra Exchange-

alley'i[87] kara bir bulut gibi saran yalan cümbüşünü, konumlarından ya da gelişmelerden hoşnutsuzluk duyan önemli kimselerin seçimlerde kargoyla gönderip çevreye yaymak üzere biriktirdikleri onca yalanı gözlemlerken insan nasıl da eğlenir!

Politika alanında yalan sanatıyla uğraşanların, diğer alanlarda yalancılık yapanlardan önemli bir farkı vardır; politikada yalancıların belleklerinin güçlü olmaması gerekir, çünkü politika alanında yalanla uğraşanların bir saatlerinin bir saatlerini tutmaması, tartışan iki tarafa birbiri ardına onların safında olduğuna dair yeminler etmesi bir zorunluluktur. İnsanlığın erdemleri ve kötülükleri üzerine konuşurken, sözünü ettiğimiz özelliği gözümüzün önünde somutlaştıracak önemli bir örnek kişi seçmemiz, tanımlarımızı onun üzerinden yapmamız kolaylaştırıcıdır. Bu kuralın geçerli olduğuna çokça kez şahit oldum; şu anda bu yalancılık yetisiyle ilgili olarak gözümün önüne gelen ilk önemli kişi de, İngiltere'de pek çok işi yirmi yıldır hakkıyla çekip çeviren ve bununla ünlenen biri. Bu kişinin dehası, ucu bucağı varmış gibi görünmeyen bir politik yalanlar hazinesine sahip olmasına dayanıyor; yalanlar, konuştuğu her an dudaklarından kolaylıkla dökülüveriyor ve bu yalan zengininin gönlü de o denli cömert ki dört bir yana saçtığı yalanları dakikasında unutuyor ve her seferinde daha yarım saat önce söylediğiyle çelişen bir başka yalan daha bulup çıkarıveriyor. Bugüne dek tek bir önermenin dahi doğru mu, yanlış mı olduğunu dert ettiğini sanmıyorum; yalnızca, o an söz konusu ortamda bu önermeyi onaylamanın mı, yadsımanın mı uygun düşeceğine önem veriyor. Bu yüzden onun söylediklerini rüyaları yorumladığımız gibi yorumlama yoluyla anlayabileceğinizi sanırsanız, kendinizi her seferinde yanılgıya sürüklemiş oluyorsunuz: Bunun tek çaresi, duyduklarınızı yalnızca belirsiz ve anlamsız belli söz öbekleri olarak kabul etmenizdir; böylelikle her önermeyi hem sahiplendiğine, hem de reddettiğine dair yeminlerini

duyduğunuzda yaşayacağınız dehşetin de önüne geçmiş olursunuz. Bu arada, bu yeminleri ederken, Tanrı'nın ya da İsa'nın adını anıyor diye sahte tanıklıklara yaslanmakla suçlanamayacağına inandığımı eklemek istiyorum, çünkü ikisine de inanmadığını kamu huzurunda da pek çok kez gösterdi.

Bazı kimseler, bu denli yaygın kullanılması ve adının kötüye çıkmış olması nedeniyle bu sanatın, sahibinin ya da taraftarlarının işine çok da fazla yaramayacağını düşünüyor olabilir, ama bu kişiler büyük bir hata yapmaktalar. Pek az yalan kendisini keşfedenin imzasını taşır; gerçeğin en oynak düşmanı olarak yalan, sahibinin haberi dahi olmadan binlerce kişiye yayılabilir. Ayrıca nasıl en kötü yazarın bile okurları oluyorsa, en büyük yalanların dahi inananları vardır: Bazen öyle durumlar olur ki, yalnızca bir saat için inanılsa bile yalan üstüne düşeni yapmış olur; böyle durumlarda artık o yalana gerek bile kalmaz. Yanlışlar hızla yayılır; gerçekse yanlışların ardından topallayarak gelir. Böylece insan aldatılmışlık çukurundan kurtulduğunda artık her şey için çok geçtir. Alaya alma sona ermiştir, ama işlevini yerine getirmiş, istediği etkiyi yaratmıştır: Bu, son derece hazırcevap birinin, konunun değişmesi ya da konuştuğu kişinin gitmesiyle, aklına geleni söyleyemeden kalakalmasına ya da bir hekimin tam da ilacını bulduğunda hastasının öldüğünü öğrenmesine benzer; hazırcevap kişinin sözü ve hastalığın ilacı artık değerini yitirmiştir.

Pek çok insanda yalan söyleme, kalabalıklarda da inanma eğiliminin ne denli güçlü olduğunu düşündüğümde, kimsenin ağzından düşmeyen, hakikat her zaman kazanır düsturu beni hep şaşırtıyor. Adamıza bakalım: Neredeyse yirmi yıldır, tüm çıkarı ve amacı bizleri yozlaştırmak, anlayışımızı köreltmek, elimizdekileri almak ve zaman içinde hem kilisenin hem de devletin yapısını bozmak olan danışmanlar ve yöneticilerin insafına bırakılmış durumda;

sonunda yıkımın eşiğine geldik. Gene de tüm bu süre içinde bizler, sürekli çarpıtmalar sayesinde dostumuzu düşmanımızdan ayıramaz halde gezdik. Ulusumuzun zenginliğinin çok büyük bir kısmının, doğuştan gelen özellikleri, eğitimleri ve yetenekleri açısından bizlerin giydiği hizmetçi kılığından başka bir şey giymeyi hak etmeyenlerin eline toplandığını gördük. Öte yandan onurları, nitelikleri ve talihleriyle kendilerine değil, yalnızca Devrim'e ün ve başarı kazandırabilen kişiler hem tehlikeli ve işe yaramaz ilan edildi, hem de Jakobenlikle, keyfi ilkeler benimsemekle ve Fransa yardakçısı olmakla suçlandı. Bir kuyunun dibinde yaşadığı söylenen hakikat aslında bu kuyunun dibinde taşların altına gömülmüş gibi görünüyor artık. Whigler kısa zaman önce toprak sahipleriyle çıkarlarının örtüşmemesinden yakınıyordu; içlerinden en bilge olanları bunu kötü bir işaret olarak yorumluyordu. Hükümet ellerindeyken bile mecliste çoğunluğu ne denli güç oluşturduklarını gözlerimizle gördük. Ama bu zorlukların hepsi, seçimlere hile karıştırma ve uzak vilayetleri dişe dokunur ödüllerle[88] kendilerine bağlama gibi kestirme yolları keşfedinceye kadar sürdü. Tüm bunlar en hünerli el çabukluğu ve yönetim becerisi ile yapılıyorsa da, nihayetinde kaba güce ve baskıya dayanıyor ve sonunda insanlar mülklerinin, dinlerinin ve krallığın kendisinin tehlikede olduğunu anlamaya başladılar. Buldukları ilk fırsatta öfke içinde müdahale etmeyi beklediklerini görüyoruz. Ama halkın bu eğilimine bir başka yazıda değinmeyi planlıyorum: Ayaktakımındaki bu öfkeli deliliğin geçici bir nöbet olduğunu sananları, umanları ya da başkalarının böyle düşünmesini isteyenleri uykularından uyandırmaya çalışacağım. Kanımca halkın tepkisi, nedenleri, belirtileri ve sonuçları açısından sanılandan çok farklı olacaktır ve yukarıda bahsettiğim düsturun, hakikatin (bazen geç de olsa) her zaman kazanacağına çok güzel bir örnek oluşturacaktır.

Alçakgönüllü Bir Öneri

İrlanda'daki Yoksul İnsanların Çocuklarının

Ailelerine ya da Ülkelerine Yük Olmasını Engellemek

ve Onları Topluma Yararlı Hale Getirmek İçin

Alçakgönüllü Bir Öneri

Bu büyük kentte ya da taşrada yürüyenler için, caddelerde, sokaklarda, derme çatma kulübelerin kapıları önünde paçavralara bürünmüş, gelen geçen herkesi birkaç kuruş sadaka vermeleri için sıkıştıran, peşinde üç, dört, belki altı çocukla dolanan bir dolu dilenci kadın, hiç kuşkusuz insanın canını sıkan bir manzaradır. Bu analar, onurlu bir yaşam sürmek adına çalışmak yerine, bütün zamanlarını oradan oraya sürüklenerek, biçare çocukları için sadaka dilenmeye adamak zorunda kalmış durumdalar; bu çocuklar büyüdüklerinde ya iş bulamadıkları için hırsız oluyorlar, ya İspanya'daki haddini bilmezin[89] yanında savaşa katılmak üzere sevgili anavatanlarını terk ediyorlar ya da kendilerini Barbados'a satıyorlar.

Annelerinin, pek çok zaman da babalarının kollarında, sırtlarında ya da ayaklarının dibindeki bu çocuk bolluğunun, krallığın bugün içinde bulunduğu içler acısı durumda fazladan, çok büyük bir keder kaynağı olduğu konusunda herkesin hemfikir olduğuna inanıyorum; bu nedenle, bu çocukları Büyük Britanya'nın sağlıklı, topluma yararlı üyeleri kılabilmek için adil, ucuz ve zahmetsiz bir yol bulacak kişinin ulusun kurtarıcısı olarak bir heykelinin dikilmesini hak edeceği inancındayım.

Ama benim niyetim, böylesi bir tasarıyı dilenciliği bir iş haline getirmiş olanların çocuklarıyla sınırlı tutmak bir yana, çok daha kapsamlı kılmak ve kendilerine bakmada, sokaklarda sadaka dilenenler ölçüsünde zorluk çeken ana babaların çocuklarından belli bir yaşa gelmiş olanları da içerecek biçimde düzenlenmesine katkıda bulunmaktır.

Kendi hesabıma, bu önemli konu üzerine düşünmeye yıllarımı verdikten ve planlamacılarımızın önerdiği belli başlı bazı tasarıları iyiden iyiye tarttıktan sonra şunu söyleyebilirim ki, bu planlamacılar hesaplamalarında büyük hatalara düşmüşlerdir. Ana karnından yeni çıkan bir bebeğin bir yıl boyunca, pek fazla ek besine gerek duymaksızın anne sütüyle beslenebileceği, söz konusu ek besinin iki şilinden fazla tutmayacağı ve annenin bu miktarı çalışarak olsun, yasal dilencilik mesleği yoluyla olsun zorlanmadan temin edebileceği doğrudur; bu çocukların ana babalarına ya da cemaate yük olmamaları, yaşamlarının geri kalan kısmında yiyecek, giyecek yoksunluğu çekmemeleri, tam tersine, binlerce insanın beslenmesine, kısmen de giyinmesine katkıda bulunmaları için getireceğim öneri de işte tam bu yaşta devreye giriyor.

Tasarımın sunduğu bir başka yarar, bile bile yapılan düşüklerin ve kadınların piçlerini öldürerek işledikleri o korkunç suçun önüne geçmek olacaktır. Utançtan çok masraftan kaçınmak adına zavallı, masum bebeciklere kıyıldığını ne denli sık duyuyoruz! Oysaki bu, en barbar ve taşyürekli insanları bile gözyaşına ve acıma hissine boğacak türden bir şeydir!

Krallığımızda yaşayan insan sayısı bir buçuk milyon olarak tahmin ediliyor; bunlar arasında kadınları doğurgan olan yaklaşık 200.000 çift bulunduğu sonucuna varabilirim; bundan çocuklarına bakabilecek olan 30.000 çifti çıkaracak olsak bile (ki krallığın içine düştüğü bu sıkıntılı durumda bu sayının bu denli yüksek olamayacağını düşünüyorum), geriye gene de 170.000 kadın kalır. Bu sayıdan çocuklarını düşüren ya da çocukları ilk bir yıl içinde kaza ya da hastalık sonucunda ölen 50.000 kadını çıkaralım. Böylelikle her yıl yoksul ailelerin yaptığı çocuk sayısının 120.000 olduğunu söyleyebiliriz. Yanıtlamamız gereken soru, bu kadar çok çocuğun nasıl besleneceği ve yetiştirileceğidir. Daha önce

de belirttiğim gibi, içinde bulunduğumuz durum göz önüne alındığında, bugüne dek önerilen yöntemlerle böyle bir işi gerçekleştirmek bütünüyle olanaksızdır. Bu çocuklara zanaat alanında olsun, tarım alanında olsun iş bulamayız; (en azından taşrada) inşaat da, tarım da yaptığımız yok; altı yaşına gelmeden hırsızlıkla geçimlerini sağlayabilen çocukların sayısı çok az; hırsızlık yaparken büyüklerinin yanında ufak tefek görevler üstlendiklerinden bu işin inceliklerini çok daha erken bir yaşta öğrendiklerini kabul etmiyor değilim, ama bu süre içerisinde kendilerine yalnızca çırak gözüyle bakmanın yerinde olacağı kanısındayım. Hırsızlarının el çabukluğuyla ünlü Cavan bölgesinde yönetici olarak çalışan saygıdeğer bir beyefendi bana krallığın bu yöresinde bile, yaşı altıdan küçük olup da tek başına hırsızlık yapan ancak bir iki çocuk gördüğünü bildirdi.

Tüccarlarımız ne erkek çocukların, ne de kızların on iki yaşından önce alıcısı olmadığını kuşkuya yer bırakmayacak biçimde doğruluyorlar; bu yaşa geldiklerinde ise en fazla üç, bilemediniz üç buçuk pound'dan fazla etmiyorlarmış; tükettikleri yiyeceğin ve sarındıkları paçavraların değerinin bile bunun dört katı olduğu düşünülecek olursa, bu miktarın ne aileler, ne de ülke açısından tatmin edici olduğu açıktır.

Bu nedenle müsaade ederseniz şimdi, hiçbir itirazla karşılanmayacağını umduğum kendi düşüncelerimi açıklamak istiyorum.

Londra'da yaşayan, pek bilgili bir Amerikalı tanıdığım, iyi beslenmiş, sağlıklı bir bebeğin bir yaşına geldiğinde, ister buğulama olarak hazırlansın, ister kızartılsın, ister fırında pişirilsin, isterse haşlansın, çok lezzetli, besleyici, doyurucu bir yemek oluşturabileceğini söyledi; ben şahsen, yahnisinin ya da kavurmasının da aynı derecede lezzetli olacağından kuşku duymuyorum.

Bu nedenle, müsaade ederseniz, kamuoyuna şöyle bir öneri sunmak istiyorum: Hesapladığımız 120.000 çocuktan, ancak dörtte biri erkek olmak üzere 20.000'ini yetiştirmek için ayıralım; bu da koyunlar, inekler ve domuzlar için öngördüğümüz sayıdan fazladır; bu çocuklar, genellikle barbarların pek de önemsemedikleri evlilik kurumunun meyveleri olmadığından bir erkek dört dişiye hizmet vermekte zorlanmayacaktır. Geri kalan 100.000 çocuk, bir yaşına geldiğinde, krallığın dört bir yanındaki nitelikli ve servetli kişilere satılabilir; elbette bu bebeklerin güzel bir sofraya yakışacak dolgunlukta ve tombullukta olabilmeleri için, annelerin son bir ayda onları iyice emzirmeleri gerektiği konusunda uyarılmaları gerekecektir. Arkadaşlar için düzenlenen bir eğlencede bir bebekten iki kişilik yemek çıkacaktır; aile arasında yenen bir yemekte kişi başına birer parça göğüs ya da but yeterli olacaktır ve özellikle kış aylarında, dördüncü günde kaynatılıp biraz biber ve tuzla servis edilen bebeğin tadına doyum olmayacaktır.

Uzmanlar, yeni doğmuş bir bebeğin 12 pound çektiğini ve bir yıl içinde iyi beslendiği takdirde çocuğun ağırlığının 28 pound'a kadar çıkabileceğim belirtmektedirler.

Bu yiyeceğin, özellikle arazi sahiplerinin zevklerine uygun düşeceğine inanıyorum; hem zaten bu çocukların ana babalarının çoğunu silip süpüren onlar olduğuna göre, çocuklar da herkesten önce onların hakkıdır.

Bebek eti yıl boyunca her mevsim bulunabilecektir bulunmasına ama mart ayında, marttan önceki ve sonraki birkaç gün içinde, hiç olmadığı denli bol olacaktır: Aynı zamanda önemli bir yazar olan saygın bir Fransız hekiminin söylediğine göre, balığın besin değeri çok yüksek olduğundan Katolik ülkelerde, Büyük Perhiz'den yaklaşık dokuz ay sonra, doğan çocukların sayısında müthiş bir artış görülüyormuş; bu krallıktaki Katolik papalık yanlılarının çocuklarının toplam çocuk nüfusunun üçte birini

oluşturduğunu göz önüne alırsak, Büyük Perhiz'den yaklaşık dokuz ay, bir yıl sonra pazarlar her zamankinden daha fazla bebekle dolacaktır; bu da aramızdaki papa yanlılarının sayılarını azaltmak gibi fazladan bir yarar sağlayacaktır.

Dilencilerin (ben bu listeye taşradaki küçük kulübe sahiplerini, işçileri ve tarlada çalışanların en az beşte dördünü de katma taraftarıyım) çocuklarının bakım masrafının, paçavralar dahil, yılda 2 şilin kadar tutacağını hesaplamıştık; hiçbir beyefendinin bir arkadaşıyla ya da ailesiyle yiyeceği bir yemekte harika, besleyici dört tabak çıkaracak tombul, besili bir çocuk bedenine 10 şilin vermekten kaçınacağını sanmıyorum. Böylelikle arazi sahipleri iyi birer patron olmayı öğrenecek, çalışanları arasında daha fazla sevilecek, anneyse 8 şilinlik net kâra geçecek ve bir sonraki çocuğunu üretinceye dek çalışmayı sürdürebilecektir.

Eli daha sıkı olanlar (içinde bulunduğumuz zamanın böyle davranmayı gerektirdiğini yadsıyacak değilim) deriyi işleyerek bundan hanımlar için pek zarif eldivenler ve kibar beyefendiler için yazlık potinler de çıkarabilirler.

Kentimiz Dublin'in uygun bölgelerinde pekâlâ bu işe özel mezbahalar açılabilir; kasap bulmakta güçlük çekeceğimizi hiç sanmıyorum. Ama bence kızartacağımız domuzları kesilmiş olarak alsak da, söz konusu bebekleri canlı canlı almak çok daha yerinde olacaktır.

Erdemlerine pek değer verdiğim, saygın bir insan ve gerçek bir vatansever olan bir tanıdığım, kısa süre önce bu konu üzerinde konuşurken tasarımı geliştirebilecek bir öneride bulundu. Dediğine göre, son zamanlarda geyiklerin soyunu neredeyse bütünüyle tüketmiş olduklarından, av eti bulmakta zorlanan beyefendilere 14 yaşından büyük, 12 yaşından küçük olmayan genç erkek ya da kız çocuğu bedenleri sunulabilirmiş; hâlâ yaşıyorsa ana babaları,

yaşamıyorlarsa en yakın akrabaları tarafından kapı dışına konmuş, işsizlikten ve açlıktan sürünen bu gibi çocuklar, kız olsun, erkek olsun, her ülkede fazlasıyla varmış. Ama böylesi mükemmel bir dosta ve vatansevere hayranlığım ne denli büyük olsa da, bu konuda kendisinin görüşlerini paylaşmakta güçlük çekiyorum; çünkü Amerikalı tanıdığımın deneyimleri sonucunda söylediğine göre bu yaştaki erkek çocukların etleri, durmadan egzersiz yapmak zorunda bırakılan okul çocuklarınınki gibi, sert ve yağsız oluyor, bunun sonucunda da tatlarından çok şey yitiriyorlarmış; bu çocukları şişmanlatsak bile edeceğimiz masrafı karşılamazlarmış. Kız çocuklarına gelince, müsaade ederseniz, onları bu yaşta kesmenin kamu yararına olmayacağını, çünkü bu kızların kendilerinin de kısa süre sonra çocuk üretebilecek duruma geleceklerini vurgulamak istiyorum: Üstelik (bütünüyle haksız bir yaklaşım olsa da) bazı fazla düşünceli kişilerin ortaya çıkıp bunun bir anlamda zulüm olduğundan dem vurarak böyle bir uygulamayı yasaklama olasılıkları bulunduğunu da hesaba katmak zorundayız; itiraf etmeliyim ki benim de pek çok tasarıya sırtımı çevirmemin başlıca nedenlerinden biri böylesi bir kaygı olmuştur.

Ama vatansever arkadaşımın bütünüyle haksız olduğu da söylenemez elbette; onun kafasına bu fikri sokan, Formosa adasından yirmi yılı aşkın bir süre önce gelen ünlü Psalmanazar'mış;[90] bu konuşma esnasında Psalmanazar arkadaşıma kendi ülkelerinde bir genç öldürüldüğünde, celladın gencin bedenini nadir bulunan tadımlık bir yiyecek olarak önemli mevkilerdeki insanlara sattığını anlatmış; söylediğine göre, kendisi henüz Formosa'dayken, imparatoru zehirleme girişiminde bulunan 15 yaşında tombul bir kız, çarmıha gerildikten sonra, çarmıhtan parçalarla birlikte 400 krona başbakana ve başka önemli saray mensuplarına satılmış. Bu kentte, tek kuruşları olmamasına karşın, mevki sahibi kişilerin eşliğinde olmadıkça dışarıya adım atamayan,

tiyatrolarda ya da özel toplantılarda, asla kendilerinin ödemediği, yurtdışından getirilmiş esvaplar içinde boy gösteren bazı tombul genç bayanlar için de benzer bir uygulama getirilse, krallığın içinde bulunduğu durumdan daha kötüsüne düşmeyeceğini de vurgulamak isterim.

Bazı karamsar insanlar, yaşlı, hastalıklı ya da sakat olan çok sayıdaki yoksul insan adına kaygı duymaktan vazgeçemediklerinden, ulusu böylesi üzücü bir yükten kurtarmak için nasıl bir yol izlenmesi gerektiği sorusuna bir yanıt bulmam istendi. Ama ben şahsen bu konuda kaygı duymaktan uzağım, çünkü bu insanların her gün soğuktan, açlıktan, pislikten öldükleri, böcekler sayesinde de çabucak çürüyüp gittikleri çok iyi bilinmektedir. Genç işçilerin bugün içinde bulundukları durum da ümit vaat etmektedir; iş bulamadıkları, bunun sonucunda da açlıktan eriyip tükendikleri için, kazara bir iş bulduklarında bu işte çalışacak gücü kendilerinde bulamamaktadırlar; böylece ülke de, kendileri de böylesi bir girişimin yol açabileceği kötü sonuçlardan kurtulmuş olmaktadır.

İyiden iyiye uzaklaşmış bulunduğum konuya geri dönmem yerinde olur. Sunduğum önerinin getireceği yararların açık olmakla kalmayıp son derece büyük önem taşıdığı kanısındayım.

Her şeyden önce, yukarıda da belirttiğim gibi, böylesi bir uygulama papa yanlılarının sayısını önemli ölçüde azaltacaktır; en büyük düşmanlarımız olmakla kalmayıp ulusumuzun en çok çocuk yapan kesimi olan papa yanlısı Katolikler her geçen yıl daha da kalabalık bir grup oluşturmaktalar; bu grubun ülkede kalmalarının nedeninin, ya ülkeyi terk eden ya da kazançlarının onda birini Anglikan Kilisesi piskoposlar kuruluna hibe etmeyi kabul eden onca iyi yürekli ve uslu Protestan'ın yokluğundan yararlanarak ülkeyi İspanya'daki o haddini bilmeze teslim etmek olduğundan kuşku duyan yok herhalde.

İkinci bir yarar, arazi sahiplerinin topraklarında çalışan iyice yoksul kişilerin bir yasa düzenlemesiyle haraçlarını ödemekte kullanabilecekleri, kendilerine ait değerli bir şey kazanacak olmalarıdır; bilindiği gibi bu insanların ürünlerine ve sığırlarına çoktan el konmuştur, paraysa onların yaşamları boyunca tanışmadığı bir şeydir.

Üçüncüsü, iki yaşında ya da daha büyük 100.000 çocuğun bakım masrafı, çocuk başına yılda 10 şilinden az tutmayacağına göre, ulusun geliri yılda 50.000 pound artacaktır; krallığımızın ağzının tadını bilen, servet sahibi tüm beyefendilerinin masalarına eklenecek yeni yemek türü de cabası. Hem böylelikle, paramız da gene ulusumuzun sınırları içinde, bizim elimizde kalacak, çünkü bu yeni ürünlerimizi yetiştiren de işleyen de bütünüyle bizler olacağız.

Dördüncü olarak, sıkça doğuran kadınlar yılda 8 şilin kazanmanın yanı sıra, bu çocuklara birinci yıldan sonra bakmak için gereken masraftan da kurtulmuş olacaklar.

Beşinci bir yarar, bu uygulamanın meyhanelerimize yeni tatlar, yeni teknikler kazandıracak olmasıdır; meyhanecilerimiz elbette bu eti en lezzetli hale getirmek için yepyeni ve mükemmel tarifler hazırlayacak, böylece meyhanelerine haklı olarak ağızlarının tatlarını bilmeleriyle gururlanan kibar beyefendilerin teşrif ettiklerini göreceklerdir; bu beyefendilere en iyi biçimde nasıl hizmet edebileceğini bilen yetenekli meyhaneciler, hizmetlerini istedikleri denli yüksek fiyata verebileceklerdir.

Altıncısı, böylesi bir uygulama, aklı başında bütün ulusların yasalar ve cezalar yoluyla güçlendirmeye çalıştıkları evlilik kurumunu daha çekici kılacaktır. Anneler, zavallı çocuklarının geleceğinin toplum tarafından bir biçimde düşünüldüğünden ve kendilerinin de her yıl masraf etmek yerine kâr edeceğinden emin olunca, çocuklarına daha bir

şefkatle yaklaşacaklardır. Kadınlar arasında, pazara en tombul çocuğu hangisinin getireceği konusunda tatlı bir rekabet baş gösterdiğini göreceğiz. Üstelik böylece erkekler, bebek bekleyen atlarına, ineklerine, domuzlarına nasıl iyi davranıyorlarsa, hamilelikleri boyunca karılarına da iyi davranacak, düşük yapar korkusuyla (bugün sıklıkla gördüğümüzün tersine) onları dövmekten, tekmelemekten kaçınacaklar.

Daha başka pek çok yarar sayılabilir: Örneğin, dışarıya sattığımız kutulanmış hayvan etlerine birkaç bin kutunun daha eklenmesi, domuz etinden daha fazla insanın nasibini alması, domuz sayısının azalması nedeniyle bir zamanlar masamızdan eksik olmayan jambona yeniden kavuşulması ve jambon yapımının yetkinleşmesi vb. Bu arada şunu da belirtmeden geçmemek gerekir ki, bizim el üstünde tuttuğumuz domuz etinin, tat açısından olsun, görüntü açısından olsun, bir yaşında, besili, tombul bir çocuğun eti yanında lafı bile olmaz; böyle bir çocuk bütün olarak kızartıldığında, valilerin verdikleri ziyafetlerde ya da herhangi bir büyük eğlencede göz alıcı bir manzara oluşturacaktır. Ama bu gibi başka yararları, kısa ve özlü yazma konusundaki titizliğim nedeniyle geçeceğim.

Bu kentte düzenli çocuk eti tüketen aile sayısının 1000'i bulacağını, bu arada pek çok ailenin de kutlamalarda, özellikle de düğünlerde ve yılbaşlarında çocuk eti ısmarlayacağını düşünürsek, Dublin'in yılda yaklaşık 20.000 çocuk bedeni tüketeceği sonucuna varabiliriz; böylece krallığın öbür kesimlerine de (muhtemelen çocuk eti fiyatları orada biraz daha düşük olacaktır) 80.000 beden kalmış olur.

Bu önerime, krallıktaki insanların azalmasına yol açacağı dışında bir itiraz getirilebileceğini sanmıyorum. Bu uygulamanın böylesi bir sonuç getireceği görüşüne kesinlikle katılıyorum; dünyaya böyle bir öneri sunma nedenlerimden biri de buydu zaten. Okurun dikkatini, söz

konusu çareyi, yalnızca ve yalnızca İrlanda için, tarihi boyunca yeryüzündeki başka hiçbir ülkeye benzememiş olan, bugün de benzemeyen bu kendine özgü krallık için önerdiğime çekmek istiyorum. Bu nedenle kimse çıkıp bana böyle anlamsız önerilerle gelmesin: İşlerini aksatanlardan pound başına 5 şilin vergi almak, her şeyiyle kendi üretimimiz olmayan giyim ve ev eşyalarını kullanmamak, yabancı, lüks tüketim mallarından uzak durmak; kadınlarımızı kibir, kendini beğenmişlik, aylaklık ve kumar hastalıklarından kurtarıp onlara bir damla olsun tutumluluk, zekâ ve duyarlık aşılamak, Laponların ve Topinambou yerlilerinin bile bildiği yurt sevgisi denen şeyi öğrenmek, düşmanlıklarımızı ve hizipleşmeleri törpülemek, kentleri ellerinden alınırken hâlâ birbirlerini boğazlamaya çalışan Yahudiler gibi davranmayı bırakmak, ülkemizi ve vicdanımızı satılığa çıkarmadan önce bir kez daha düşünmek, arazi sahiplerine topraklarında çalışanlara karşı bir nebze olsun anlayışlı davranmayı öğretmek, sık sık, samimiyetle dürüst davranmaya davet edilmelerine karşın, bugün yalnızca kötü malların alınmasını öngören bir yasa çıkacak olsa hemen kafa kafaya verip daha fazla para kazanabilmek adına mallarının ne denli kötü olduğunu gösterme yolları arayacak olan esnafımıza bir parçacık şeref, ticaret bilgisi ve görgüsü aşılamak vb. gibi sayıklamalara karnım tok benim.

Bu nedenle, bu önerileri uygulamaya koyma yolunda içten ve gerçek bir çaba gösterileceğine ilişkin bir parçacık umut olana dek, yineliyorum ki kimse kalkıp bana bu gibi saçmalıklardan söz etmesin.

Kendi hesabıma, yıllarca bunlara benzer anlamsız, hayal ürünü, sonu olmayan öneriler getire getire canımdan bezdikten sonra, büyük bir şans eseri bu yepyeni, sağlam ve gerçek düşünce aklıma geldi: Bu öneri hiçbir masraf kapısı açmazken, sorun da çıkarmıyor; üstelik dizginler bütünüyle bizim elimizde ve bu yolla İNGİLTERE'nin şimşeklerini

üstümüze çekme ihtimalimiz de yok. Bu ürün çok yumuşak olduğu için tuzlanmaya gelmediğinden, normal koşullarda dışsatıma uygun olmasa da, adı geçen ülkenin tuz olmadan da fırsatını bulsa bütün ulusumuzu çiğ çiğ yemekten hoşnut olacak bir yaradılışta olduğunu unutmamalıyız.

Aslında benimki denli masumane, ucuz, zahmetsiz ve etkili olduğu sürece başka bilge kişilerin getirebileceği önerilere bütünüyle kapalı değilim. Ama benimkine karşı çıkarak belki de daha iyi, başka bir tasarı ortaya atma yoluna gidecek yazar veya yazarların böyle bir şey yapmadan önce şu iki noktayı olgun bir insan gibi oturup düşünmelerini arzu ediyorum. Birincisi, hiçbir işe yaramayan 100.000 boğaz ve sırta nasıl yiyecek ve giyecek bulacaklarıdır. İkincisi, bu krallıkta bütün mal varlığını ortaya koyacak olsalar, ulus karşısında 2.000.000 pound borçlu çıkacak, insan kılığında gezinen yaklaşık bir milyon varlık olduğunu düşünürsek ve meslekten dilenci olanlara, aslında gene dilenci sayılabilecek çiftçiler, taşralılar ve işçiler yığınıyla onların karılarını ve çocuklarını da ekleyecek olursak, benim önerimi yerinde bulmayan ve bu meydan okumaya karşılık vermeyi göze alacak denli cesaret gösterebilecek siyasetçilerden yukarıdaki gruplardan birine giren fani insanların ana babalarına şu soruyu yöneltmelerini rica edeceğim: Bir yaşındayken yiyecek olmak üzere satılıp, arazi sahiplerinin baskısından, parayla olsun işle olsun kira ödemenin imkânsızlığından, geçim derdinden, kötü havadan korunacak bir eve de, giysilere de sahip olamamaktan ve soylarının sonsuza dek, bunlar gibi ya da bunlardan daha büyük felaketlerle savaşmak zorunda kalacakları bilgisinden kurtulmuş olmayı arzulamazlar mıydı gerçekten?

En içten duygularımla şunu söylemek isterim ki, bu son derece gerekli çarenin uygulanmasını önerirken bu işte hiçbir kişisel çıkarım yoktur; tek amacım, ticaretimizin gelişmesi, çocuklarımızın beslenmesi, yoksulların biraz olsun

rahat yüzü görmesi, zenginlerin de yaşamdan biraz daha zevk alması ve böylece ülkemin biraz daha refaha kavuşmasıdır. En küçükleri dokuz yaşında olduğundan, üzerinden para kazanmayı umabileceğim bir çocuğum bulunmadığını, karımın da çocuk doğurabileceği yaşları geride bırakmış olduğunu bilgilerinize sunmak isterim.

1729

[1] Saint James Kütüphanesi: Londra'da St. James Sarayı'nda bulunan kraliyet kütüphanesi.

[2] bir önceki yazı: "*Kitapların Arasında Yaşanan Çatışma*" ve "*Ruhun Mekanik İşleyişi Üzerine*" ile birlikte imzasız olarak yayımlanan "*Bir Banyo Küvetinin Öyküsü*" adlı yapıt.

[3] William Temple... Boyle: Sir William Temple'ın (1628-1699) yazdığı Miscellanea - Second Part / Çeşitli Konular Üzerine - İkinci Bölüm (1690) adlı yapıtta "*Antik ve Modern İrfan Üzerine Bir Deneme*" başlıklı bir yazı bulunuyor, William Wotton (1666-1726) Reflections upon Ancient and Modern Learning / Antik ve Modern İrfan Üzerine Düşünceler'i (1694) yazdı; tanınmış Eski Yunan ve Latin edebiyatı uzmanı Richard Bentley (1662-1742). Phalaris'in Epistles'ının gene Yunanlılar tarafından ama daha geç bir tarihte yazılmış olup sahte imza taşıdığını ve Aisopos'un Fables / Masallar'ının da Temple'ın denemesinde belirttiğinden daha sonra yazıldığını savundu; Charles Boyle (1674-1731) 1695'te Phalaris'in bir baskısını yayımladı.

[4] demir sülfat: yeşil hidrat demir sülfat mürekkep yapımında kullanılır.

[5] baş sayfaları

[6] brutum hominis: insanın dokunulabilir, cismani kısmı.

[7] Phalaris baskısının önsözünde saygıdeğer Bay Boyle, kütüphane bekçisinin [Dr. Bentley'in] kendisine bir elyazmasını vermeyi "*pro solita humanitate suâ*" ["*kendisine has, insan sevgisiyle*"] reddettiğini söylüyor.

[8] iki büyük Antik: Phalaris ve Aisopos.

[9] Withers: George Withers (1588-1667), Püriten şair ve risale yazarı.

[10] Modern paradoksa göre.

[11] matematik... göstermiş olayım: Modern irfanın mükemmelliğini göstermede kullanılan bir sav.

[12] Tasso... Hobbes: Torquato Tasso (1544-1595), John Milton (1608-1674), John Dryden (1631-1700) ve George Withers; destansı şiir yazan şairler tam donanımlı süvariler olarak görülüyor; Abraham Cowley (1618-1667) ve Nicholas Boileau olarak tanınan Despreaux (1636-1711) tarafından yönetilen hafif süvarileri lirik şairler oluşturuyor. Okçular, başka deyişle filozofların başında ise René Descartes (1596-1650), Pierre Gassendi (1592-1655) ve Thomas Hobbes (1588-1679) bulunuyor.

[13] Paracelsus: Philippus Aureolus Theophrastas Bombastus Von Hohenheim (1493-1541), fizikçi ve simyacı.

[14] Harvey: William Harvey (1578-1657) kan dolaşımını keşfetti; bu, Modernler'in yandaşlarının çok önem verdikleri bir keşif olmuştur.

[15] L'Estrange... kalabalık: Romalı at bakıcıları ya da emirerleri. Swift, para karşılığında yazı yazan kişileri yeriyor ve küçümsüyor. Sir Roger L'Estrange (l6l6-1704), II. Charles ve James döneminde süregiden kirli savaş boyunca yazdıklarıyla tanındı.

[16] Kaplı ya da ciltli olmayan kitapçıklar.

[17] Momus... Pallas: Momus, Antik Yunan'da suçlama ve alaya alma tanrısıydı; Pallas ya da Athena bilgelik tanrıçasıydı.

[18] octavo: Bir tabaka kağıdın sekiz yaprak veya on altı sayfa oluşturacak biçimde üç kez üst üste katlanması ile elde edilen sayfa boyutları, (ç.n.)

[19] Hic... desunt: Burada kısa bir bölüm eksik

[20] yaralı önder: Dr. Harvey. Düşmanının adının verilmesi uygun görülmemiş, yalnızca üstü kapalı olarak, Harvey'in yaralandığı ve arkasından gelen Modernler'in onun düşmesiyle açılan ara sayesinde vurulmaktan kurtuldukları belirtilmiş.

[21] Desunt... nonnulla: Kısa bir bölüm eksik.

[22] Ingens... MS.: Burada elyazmasının uzunca bir bölümü eksik.

[23] Gondibert: Sir William Davenant'ın (1606-1668) yazdığı bir kahramanlık şiiri.

[24] Vid. Bkz. Homeros.

[25] Sir John Denham'ın (1615-1669) şiirleri değer açısından birbirlerinden çok farklı olduğundan, içlerinden bazıları çok iyiyken bazıları çok sıradan olarak değerlendirildiğinden, Denham'ı kötülemek isteyenler onun Cooper's Hill'in gerçek yazarı olmadığını söylerler.

[26] Sam Wesley... Fontenelle: Metodist lider John Wesley'nin (1703-1791) babası olan Sam Wesley (1662-1735) din adamı ve şairdi; Charles Perrault (1628-1703), Muhteşem Louis Çağı adlı yapıtıyla modern yazarları klasik Yunan ve Roma yazarlarının üstüne çıkarmıştı; Bernard Le Bovier de Fontanelle (1657-1757) bir bilimadamı ve filozoftu.

[27] Dryden: John Dryden, The Works of Virgil / Vergilius'un Yapıtları başlıklı çeviri yapıtını 1697'de yayımlamıştır.

[28] Alter... MS.: Elyazmasında bir boşluk daha.

[29] Lucanus: Marcus Annaeus Lucanus (İS 39-65), şair ve cumhuriyetçi vatansever.

[30] Asklepios: Antik Yunan'da hekimlik tanrısı, Apollon'la orman perisi Coronis'in oğlu.

[31] Pauca desunt: Küçük bir kısım tahrip olmuş.

[32] Creech: Thomas Creech (1659-1700), yapıtları arasında Lucretius'un De Rerum Natura adlı uzun şiirinin l682'de yayımlanan manzum çevirisi de bulunan bir çevirmendir.

[33] Ogleby: John Ogilby (1600-1676); yayımcı, şair; Aisopos, Vergilius ve Homeros'tan yapıtlar çevirdi; Dryden MacFleknoe'sunda, Alexander Pope (1688-1744) Dunciad'ında onunla alay ettiler.

[34] Pindar... Amazon: Pindar (yak. İÖ 522-438) Yunanlı bir koro şairiydi; John Oldham (1653-1683) klasik yergileri çevirir ve onlara öykünen yazılar yazardı; Aphra Behn (1640-1689) üretken ve başarılı bir kadın tiyatro yazarı, şair ve romancıydı.

[35] Ben bu konuda yazarın görüşlerine katılmıyorum, çünkü bence Cowley'in Pindar'a öykünerek yazdıkları, kendi şiir kitabı Mistress'a göre [l647'de yayımlanan bir aşk şiirleri derlemesi] çok daha başarılıydı.

[36] Hiatus... MS.: Elyazmasında üzüntü verecek büyüklükte bir boşluk bulunuyor.

[37] Burada sözü geçen kişi ayrım gözetmeksizin herkese kaba ve kötü sözlerle saldırmasıyla ünlüdür.

[38] Scaliger. Joseph Justus Scaliger (1540-1609), Yunan ve Latin edebiyatı uzmanı, filolog, tarihçi.

[39] Aldrovandus'un kitabesi: Ulisse Aldrovandi (1522-1605); Rönesans döneminde doğabilimci ve fizikçi; kitabe, kitap sözcüğüne gönderme yapma yoluyla bir sözcük oyunu yaratmak için kullanılmıştır.

[40] Burada başvurduğumuz kaynak, uykularında öldürülen insanların düşlerini anlatma yetisine sahip Homeros'tur.

[41] boğasının... görmüştü: Efsaneye göre Phalaris (öl. yak. İÖ 554) kurbanlarını içine koyup canlı canlı kızartabileceği bronz bir boğa yapılması emrini veren acımasız bir tirandı. Boğaya konup kızartılan ilk kurban, boğayı yapan Perillus oldu.

[42] ———,'in kılığına... Boyle: Boyle, girdiği tartışmada Rahip Aidrich'ten, Dr. Atterbury'den, sonraları da Rochester Papazı ve Oxfordlu başka insanlardan destek görmüştü.

[43] Desunt caetera: Gerisi okunmuyor.

[44] On sekizinci yüzyılın ilk on yılında Londra'ya yaptığı ziyaret süresince Swift, arada sırada Berkeley Kontu'nun ailesine rahip sıfatıyla gidip geliyordu. Lady Berkeley, sık sık Swift'ten kendisine çeşitli din ya da düşünce kitaplarından parçalar okumasını rica ediyordu; Swift'in bu görevden pek hoşlandığı söylenemezdi. İleride kendisinden böyle bir istekte bulunulmasının önüne geçebilmek için Swift, bir "*düşünce yazısı*" yazarak bunu Robert Boyle'un Düşünceler adlı kitabının arasına koydu ve Lady'nin bir sonraki ricasında bu yazıyı okudu. Swift yazıyı büyük bir ciddiyetle okuduğundan, Lady bunun bir şaka olduğunu "*Bir Süpürge Sopası Üzerine Düşünceler*" yazısını arkadaşlarına övmeye kalkıncaya kadar anlayamadı. Elbette arkadaşları böyle bir denemenin varlığından haberdar olmadıklarından, Boyle'un kitabını incelemek üzere ellerine alıp açtıklarında Swift'in el yazısıyla kaleme alınmış sayfaları buldular.

[45] önceki... parça: A Tale of a Tub / Bir Banyo Küvetinin Öyküsü'nün (1704) imzasız yayımlanan birinci baskısında, bu yazılardan önce iki parça daha vardı.

[46] Bu "*Görüşler*" yazısı, en iyi kısımları çıkarılmış olduğundan, önceki iki yazı değerinde değildir, kitapçının yazının geri kalan kısmını yayımlamayı göze alamadığı yolundaki açıklamasının doğru olup olmadığını bilmiyorum, kitapçının bu ya da bundan önceki yazılara ilişkin olarak söylediği herhangi bir şeye güvenilip güvenilemeyeceğine karar vermek hiç de kolay değil aslında, yalnızca bunların ne zaman yazıldıklarına karar verilebilir, bu da kitapçının açıklamasından çok bu yazıların kendilerinden anlaşılıyor.

[47] T. H. Beyefendi: Büyük olasılıkla Thomas Hobbes.

[48] İrokualı ustalar: Kuzey Amerika'da yaşayan İrokua yerlileri.

[49] Gresham: Kraliyet Akademisi'nin merkezi eskiden Londra'da, Broad Caddesi'ndeki Gresham College'de bulunuyordu.

[50] Topinambou: Brezilya'da bir Kızılderili kabilesi.

[51] iştiyak: güçlü istek, heves; arzu (ç.n.)

[52] Bazı yazarlar bu ikisinin aynı şey olduğunu ileri sürer, bazılarıysa bu görüşe karşı çıkar.

[53] summum bonum: ulaşılması amaçlanan en yüce iyi.

[54] Macrocephali.

[55] Yuvarlak-kafalılar: I. Charles döneminde Parlamento üyelerine, çok kısa kestirdikleri saçları nedeniyle Yuvarlak-kafalılar deniyordu.

[56] Jauguisler: Yogiler.

[57] Guagnini Hist. Sarmat. [Alexander Gugninus Sarmantine'i]

[58] coelum empyroeum: cennetin en güzel köşesi.

[59] Dum... avidi: Bu arada bilginlerimiz de tutkularımızın hangilerinin iyi, hangilerinin kötü olduğu konusunda kılı kırk yarar açıklamalar getiriyorlar.

[60] dişleme: ısırma.

[61] os sacrum: kuyruksokumu kemiği (kalça kemikleri arasında).

[62] Sir Humphrey Edwin: Londra belediye başkanlığı gibi onurlu bir mertebeye çıkan bu Presbiteryen, resmi kimlik taşıdığı dönemlerde de ruhani deneyimlerin paylaşıldığı bu tür toplantılara katılırdı.

[63] Diod Sic. L. 1 Plut. de Iside et Osiride. Diodorus Siculus (fl. İÖ I. yy.) Bibliotheca historica'yı yazan Yunanlı tarihçi; ikinci gönderme, I. yy'da yaşayan Yunanlı yazar Plutarkhos'un Moralia adlı yapıtında bulunan "İsis ve Osiris Üzerine" adlı dinsel denemesine yapılmıştır.

[64] Heredot. L. 2 [Heredotos'un Historie'i / Heredot Tarihi]

[65] Diod. Sic. L. l. ve 3.

[66] a.g.y. L. 4.

[67] Bkz. Diod. Sic. L. l. ve 3.'teki ayrıntılar

[68] in... naturalibus: çırılçıplak

[69] Dionysia Brauronia, Attika'da Brauron kasabasında her dört yılda bir Artemis adına bir festival düzenlenirdi; bu festivalde genç kızların ayı taklidi yaptıkları bir özel ayin yer alırdı.

[*] Vide Photium in excerptis è Conone, Photius'un (yak. 820-891) Bibliotheca'sı, Yunan düzyazı edebiyatı seçkisi;

Conon tarafından kaleme alınmış, Yunan mitolojisinden 50 öykü içerir.

[70] Simon... Euthymios: Yeni Ahit'te anlatıldığına göre, Simon Magus (fl. İS. I. yy.) havari Peter ve John'dan Kutsal Ruhla iletişime geçme gücünü devraldığını iddia etmiş; onun bu güce sahip olduğuna inananlar çok çeşitli mezhepler kurdular. Euthymios (yak. 378-yak. 450), bir tür sapkın Monofizit mezhep olan Euthymiosçuların kurucusuymuş.

[71] John... Neuster: Jack Beuckelson (Leidenli John; 1509-1536) 1534'te bir Protestan ayaklanmasına önderlik eden ve 1536'da idam edilen Hollandalı bir Anabaptistti; David Joris (yak. 1501-1556) Davidciler ya da Jorisçiler diye bilinen mezhebin kurucusu olan bir Anabaptist lideriydi; Adam Neuster (ölüm. 1576) İsa'nın tanrısallığını tanımayan bir Alman dinbilimcisiydi.

[72] nemfomani: şehvet düşkünlüğü.

[73] Swift, bir sonraki basmakalıp alıntısının Horatius'tan olduğunu ağırbaşlılıkla doğrulamıştır.

[74] Çünkü o gönül eğdirmez gururuyla Doğa,

Dönecektir bir daha, o her şeye kadir tanrıça. – Francis.

[75] Momos: yergi, sansür ve haksız eleştiri tanrısı (ç.n.)

[76] tabula rasa: boş levha (ç.n.)

[77] "Mutlu olduğun sürece, pek çok arkadaşın olur."

[78] deorum... curoe: Tanrı'ya saygısızlık edenler Tanrı'nın insafına bırakılmalıdır (bizimkine değil).

[79] Asgil... Coward. John Asgill (1659-1738), ölümün Hıristiyanlar için kaçınılmaz olmadığını savunan İrlandalı, ayrılıkçı bir kitap ve risale yazarıydı; Matthew Tindall (1657-

1733) Hıristiyanlıkta önemli olanın doğaüstü vahiyler değil, ahlak anlayışı olduğunu savunan bir deistti; Christianity Not Mysterious / Hıristiyanlık Gizemli Değildir'in yazarı olan John Toland (l670-1722) bir deistti; William Coward'sa (1657-1725) bedenden ayrı bir ruh bulunmadığını savunduğu Second Thoughts Concerning [the] Human Soul / İnsan Ruhu Üzerine Bir Kez Daha Düşünürken'i yazmıştı.

[80] Epsom ve Dudley: Sir Richard Empson (?-1510) ve Edmund Dudley (yak. 1462-1510) VII. Henry döneminin bakanları olup VIII. Henry'nin tahta çıkmasının hemen ardından vatana ihanetten suçlu bulunarak idam edilmişlerdir.

[81] Margarita... Valentini: Francesca Margherita de l'Épine (?-1746) dönemin ünlü bir şarkıcısıydı; Katherine Tofts (yak. 1680-yak. 1758), l'Épine'le rekabeti dönemin düzyazı yapıtlarına konu olan başka bir şarkıcıydı; Valentini Londra'da sahne alan ünlü bir erkek sopranoydu.

[82] jus divinum. kutsal yasa (ya da kutsal hak)

[83] Ovidius, Dönüşümler, çev. İsmet Zeki Eyüboğlu, Payel yay., İstanbul, 1994, Kitap XII. (ç.n.)

[84] Wharton Kontu'na bir anıştırma. Wharton Kontu, o dönemde İrlanda'nın yöneticisiydi; Swift'in bu yergisinin hedefidir.

[85] Whigler.

[86] fleurs de lis: zambak. Zambak ve üçlü taç Katoliklik'in ve papalığın en önemli savunucularından Fransa'nın amblemleridir.

[87] Exchange-alley: Değiştokuş sokağı; Londra'daki ticaret merkezi.

[88] Rüşvetle.

[89] İspanya'daki haddini bilmez: James Francis Edward Stuart (1688-1766), tahttan indirilen II. James'in, İngiltere tahtında hak iddia eden oğlu. Sürgündeyken, İspanya Veraset Savaşı'nda Fransızlar'ın yanında savaşmasıyla anılır.

[90] Psalmanazar. George Psalmanazar (yak. 1679-1763), Anglikan Kilisesi ilmihalini ve Formosa (Tayvan) üzerine yazılmış bir kitabı, kendi icadı olan Formosa diline "çeviren" Fransız dolandırıcı.